मातृदेवो भवः

પરમપૂજ્ય માતુશ્રી–જેવલીબાઇ.

પૃથ્વીના પડ જેવડા કાગળ ઉપર, દરિયાના જેટલી શાહીથી માતાના ઉપકારોનું ગાન લખવા બેસું તોપણુ તેનો આરો ન આવે ! પરન્તુ આપના જે ઉપકારોથી પ્રેરાઇ, ભક્તિવશ આ ગ્રંથ આપના ચરણમાં અર્પવા તૈયાર થઉં છું તે તો વળી છેક જૂદીજ જાતના છે. આપ અક્ષરજ્ઞાનરહિત હોવા છતાં જ્ઞાનનું ખરૂં મહત્વ સમજી શકયાં છો અને એ અંતર પ્રકાશને લીધેજ, જ્ઞાતિના ડાહ્યાં ગણાતાં સ્ત્રી–પુરૂષો જે વખતે હજારો અને લાખો રૂપીયા જમણુ, મહોત્સ્છવ અને આડંબરાદિકમાં ખર્ચી રહ્યાં છે તે વખતે આપે, રહેવાને પુરૂં ઝુંપડું પણ નહીં હોવા છતાં, એકહજાર રૂપીયા "કચ્છ **નલીઆ જૈન બાળાશ્રમને અર્પી જ્ઞાનનું ખરૂં ઉજમણું કરી બતાવ્યું છે**"! આપની જ્ઞાન–સાધનાને હું હૃદયથી અભિનંદુ છું, આપના હૃદયની વિશાળતા, અંતઃકરણની ઉદારતા અને સત્યનિષ્ઠા આદિ ગુણોથી સહજપણે પ્રેરાઇ આ ગ્રંથ આપને જ સમર્પું છું.

બાળક

મેઘજી.

આનંદોત્સવ.

આ સમરાદિત્ય કેવળી ચરિત્ર યાને પુણ્ય પ્રભાવ નામનો જૈનસાહિત્યનો અણુમોલો ગ્રંથ આજે સચિત્રરૂપે બહાર પાડતાં અને વાચકવર્ગના કરકમલમાં મૂકતાં મને ઘણોજ આનંદ થાય છે. સં. ૧૯૭૭થી મારી લથડતી જતી તબીયતને લીધે આવો કોઈ ગ્રંથ આવા સુંદર સ્વરૂપે બહાર મૂકી શકીશ કે કેમ તેની મને શંકાજ રહ્યા કરતી હતી, પરંતુ પરમાત્મકૃપાથી એ સોનેરી તક મેળવવા આજે ભાગ્યશાળી થાઉંછું તે માટે તે નિષ્કારણ કરૂણાળ પરમાર્હંત પ્રભુને આ સ્થળે ભાવપૂર્વક કોટિશઃ વંદન કર્યા વિના રહી શકતો નથી.

સચિત્ર ગ્રંથો તૈયાર કરાવવામાં શી શી જાતની મુશ્કેલીઓ રહેલી છે, તેનો ખ્યાલ ભુક્તભોગી સિવાય ભાગ્યેજ કોઇને આવી શકશે. તેમાં પણ ભાઇ ટી-જે-પટેલ અને ભાઇ માળી જેવા ચિત્રકાર-મિત્રોના આકસ્મિક સ્વર્ગવાસથી મને જે મુશીબત અને અગવડ નડી છે, તે ગુજરાતના ચિત્રકળા સાહિત્યને ખમવી પડેલી ભારે ખોટની પાસે, હું તો ભૂલી જવીજ યોગ્ય ધારૂં છું. એ બે સ્વર્ગસ્થ ચિત્રકાર ભાઇઓ મારાં ભાવ-કલ્પના અને આદર્શને અત્યાર સુધી પુરેપુરાં લક્ષમાં લઇ જે ઉમદા કળાના નમુનાઓ રજુ કરી મને સંતોષતા હતા, તે સંતોષ તો [illegible] મારે શોધવાનોજ રહ્યો. નવા ચિત્રકાર

મેળવી આ ગ્રંથ તૈયાર કરાવવા જતાં એક એક ચિત્ર પાંચ-છ-છ વાર પુનઃ તૈયાર કરાવ્યું છતાં તેમાં નિષ્ફળતાજ મળતી રહી. અન્તે સદ્‌ભાગ્યવશ શ. છી-એન મલડકાર અમને મળી આવ્યા અને તેમની પીંછી કાંઇક મનપસંદ થવાથી આ પુસ્તક પ્રકટ કરવા અમે ભાગ્યશાળી થયા.

ચિત્ર યોજનાનું માન જેમ ચિત્રકાર ભાઇઓને ઘટે છે, તેમ આ ગ્રંથની મૂળ યોજના કરાવવાનું માન હું, **જૈન ધર્મ વિદ્યા પ્રસારક વર્ગના માનદ મંત્ર** શ્રીયુત શિવજી દેવશી· ભાઇનેજ આપવા માગું છું. કારણ કે શ્રીયુત.શિવજીભાઇએ ખંત અને ઉદ્યમથી આવાં પુસ્તકો મુદ્દલ પ્રગટજ ન કર્યાં હોત તો આ ગ્રંથ આ પૃથ્વીના પ્રકાશ પામત કે નહીં તેની શંકા છે.

જૈન સમાજમાં વાંચનરૂચી હજી જેવી જોઇએ તેવી ખીલી નથી. પૂર્વાચાર્યો પોતાની પાછળ, આપણા માટે સાહિત્યને જે **અનુપમ** વારસો મુકી ગયા છે, તેનો ઉપયોગ કરવા જેટલી યોગ્યતા પણ બહુ અલ્પાંશે જોવામાં આવે છે. આવી સ્થિતિમાં જૈન સાહિત્યની ખીલવણી કઇ રીતે થાય એ એક મહત્ત્વને પ્રશ્ન છે. પૂર્વાચાર્યોના વારસાની ખરેખરી કીમત, અમને લાગે છે કે, મુનિ મહારાજાઓ અને વિદ્વાન બન્ધુઓ સિવાય કદાચજ કોઇ કરી શકે. જો તેઓ દેરાસર તથા ઉપાશ્રય વિગેરે ધર્મસ્થાનોમાં થતી વાસણ-વસ્ત્ર કે મીઠાઇની પ્રભાવનાઓ કર-

ણું મુલતવી રાખી આવા સાહિત્યરત્નોની પ્રભાવના કરવાનું ધોરણ સ્વીકારે તો ધર્મ પ્રભાવનાનો હેતુ સંપૂર્ણ અંશે ફળીભૂત થાય એ નિર્વિવાદ છે. અને સંસારી ભોગ-ઉપભોગની વસ્તુઓ ધર્મપ્રભાવના નિમિત્તે વ્હેંચવી તેનાં કરતાં આવા ઉપયોગી ગ્રંથો જૈન ગૃહસ્થોના ઘરે ઘરમાં દાખલ કરાવવાં એ શું સૌથી વધારે ઇચ્છવા યોગ્ય અને ઉપાદેય પરંપરા નથી? જે મુનિવરો સંસારની ક્ષણસુખદાયી વસ્તુઓથી ઉદાસીન બની નિત્ય અધ્યયન-અધ્યાપનમાંજ પોતાના જીવનની કૃતાર્થતા સમજે છે તેઓ જરૂર આ સૂચના લક્ષમાં લઇ જૈન સાહિત્યનો પ્રચાર અને પ્રભાવ વિસ્તારવા પોતાથી બનતું કરશે એવી આશા અમો રાખીએ છીએ.

હાલમાં અમારા તરફથી નીચેના પુસ્તકો સચિત્ર તૈયાર થાય છે. અને તેમાંના કેટલાક તો ઘણું કરી સંવત્ ૧૯૭૮ માં પ્રગટ થશે. સીલકમાં ન રહે અને પાછળથી પસ્તાવું પડે તે માટે અમે રસજ્ઞ વૃત્તિવાલા સાહિત્યશોખીન-વાંચક ગ્રાહક વર્ગને ખાસ ભલામણ કરીએ છીએ; કે જેમ આ પુસ્તકના ગ્રાહક અગાઉથી બની લાભ લીધો છે, તેવીજ રીતે હવે પછીના પ્રગટ થતા પુસ્તકોનો લાભ લેશો એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

હવે પછી બહાર પડનારાં પુસ્તકોનું લીસ્ટ.

(૧) **શ્રી મહાવીર ભક્ત મણિભદ્ર યાને શ્રાવિકા રત્નમાલાનું ચરિત્ર સચિત્ર**—આ ગ્રંથ હાલમાં છપાય છે અને થોડાજ વખતમાં સચિત્ર પ્રગટ થશે. આ ગ્રંથના અ-

ગાઉથી ડીપોઝીટ ચાર આના મોકલી ગ્રાહક થનાર પાસેથી રૂ. ૧-૦-૦ લેવામાં આવશે. પાછળથી કિંમત રૂ ૧-૮-૦ રાખવામાં આવશે માટે અગાઉથી ગ્રાહક થઇ લાભ લ્યો. આ ગ્રંથના કર્તા રા. સુશીલ છે.

(૨) શ્રી સમરાદિત્ય કેવળીનું ચરિત્ર સચિત્ર
(૩) શ્રી જયાનંદ કેવલીનું ચરિત્ર ,,
(૪) શ્રી રત્નપાળ વ્યવહારીયાનું ચરિત્ર ,,
(૫) શ્રી ચંદકેવલીનું ચરિત્ર સચિત્ર.
(૬) શ્રી માંડવગઢના પેથડકુમારનું ચરિત્ર ,,
(૭) શ્રી ઉત્તમ કુમારનું ચરિત્ર. ,,
(૮) શ્રી આદર્શ રામાયણ.
(૯) શ્રી અદ્દભૂત સુદષ્ટાંતમાલા.
(૧૦) શ્રી જૈન સતી મંડલ ભા૦ ૧-૨
(૧૧) શ્રી પાંડવ ચરિત્ર
(૧૨) શ્રી જૈનધર્મની પહેલી ચોપડી.
(૧૩) શ્રી જૈનધર્મની બીજી ચોપડી.
(૧૪) શ્રી વિવેકવિલાસ આવૃત્તિ ૫ મી.
(૧૫) શ્રી યોગશાસ્ત્ર ભાષાંતર.
(૧૬) શ્રી સતિ શિયલવતીનું ચરિત્ર.
(૧૭) શ્રી માનતુંગ માનવતીનું ચરિત્ર.
(૧૮) શ્રી ચંદરાજાનું ચરિત્ર.
(૧૯) શ્રી કુમારપાળ ચરિત્ર.

આ મહાન્ ગ્રંથો ઉંચામાં ઉંચા કાગળો ઉપર છાપવામાં આવશે અને તેની શોભામાં કોઇપણ રીતની ખામી ન રહે તેવો પ્રયત્ન કરવામાં કચાશ રાખવામાં આવશે નહિં. આ તમામ ગ્રંથો રોયલ ૧૬ પેજી સાઇજમાં બહાર પડશે.

રહેવાનું સ્થળ:—
શેઠ મેરજી ભીમાનો માળો
ચોથે દાદરે, દિવાનખાનામાં,
માંડવી; કાથાબજાર–મુંબઇ.

લી૦ સેવક;
મેઘજી હીરજી બુકસેલર.

હિત યજ્ઞદત્તના પુત્ર અગ્નિશર્માનું કંટાળીને એક જંગલમાં જવું, ત્યાં આર્જવકૌંડિન્ય નામના તાપસનો સમાગમ અને ગુણસેન દિગ્યાત્રાના પ્રસંગે વાર્તાના આદ્ય ભાગને શોભાવનારા વર્ણવ્યા છે. તે પ્રસંગે સહસ્રાવનમાં બે તાપસો દ્વારા ગુણસેનને પેલા અગ્નિશર્મા તાપસનો સમાગમ થાય છે. છેવટે અગ્નિશર્માની તાપસવૃત્તિ તામસી બને છે અને તે ક્રોધથી કલંકિત થઇ જાય છે. તે પ્રસંગનું બ્યાન રસિક અને સુબોધક છે. તે પછી મહારાજા ગુણસેનને વિજયસેન નામના એક રાજવંશી સૂરિનો સમાગમ થાય છે. તે સૂરિવરને વૈરાગ્ય થવાના કારણનું પ્રશ્ન કરતાં તે મહાનુભાવ પોતાના વૃત્તાંતનું રસિક વર્ણન આપે છે અને તે સાંભળવાથી રાજા ગુણસેન શુદ્ધ શ્રાવકધર્મનો ધારક બને છે. તે પછી કોઇ મરેલા પુરૂષના શબનો દેખાવ જોઈ તેના હૃદયમાં સંવેગની ભાવના પ્રગટ થતાં તે ચારિત્ર લઇ રાજ્ય છોડી ચાલી નીકળે છે. જે પ્રસંગ વાચકોના હૃદયને વૈરાગ્યમય બનાવી દે છે. આ પ્રસંગે વિજયસેન સૂરિના મુખથી શ્રાવકના બારવ્રત વિષે આપેલી ઉત્તમ દેશના શ્રાવક વાચકોના હૃદયોની અંદર સુબોધક અસર કરે છે. અહિં પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત થાય છે.

દ્વિતીય ખંડમાં ગુણસેન અને અગ્નિશર્માનો બીજો ભવ આવે છે. તે ભવમાં તેઓ સિંહ અને આનંદ નામે પિતા-પુત્ર થાય છે. રાજકુમારસિંહનો કુસુમાવળી નામની એક સુંદર રાજબાળા સાથે પ્રેમસંબંધ જોડાય છે. આ પ્રસંગે સિંહ અને કુસુમાવળીના પ્રેમનું વર્ણન રસિક હૃદયોને રસ-

બનાવી દે છે. જંગલમાં ફરવા નીકળેલા સિંહકુમારને ઘોષ મુનિનો સમાગમ થઇ આવે છે. સિંહકુમારના પ્રશ્નથી ધર્મઘોષમુનિ પોતાનો ચમત્કારી અને વૈરાગ્યભાવનાને ત કરનારો વૃત્તાંત કહી સંભળાવે છે, તે ઉપરથી સિંહુ-રને તીવ્ર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે. સિંહકુમાર એક ઉપ-ાળી કથા કરી પોતાની પ્રિયાના હૃદયમાં પણ વૈરાગ્યની જાગ્રતિ ઉત્પન્ન કરે છે. કુસુમાવળીના નઠારા દોહદથી નંદ નામે એક દુષ્ટ કુમાર ઉત્પન્ન થાય છે. છેવટે આનંદ ાઘાતી બને છે. આ સિંહ અને આનંદરૂપે ગુણસેન અને ્નશર્માનો અહિં બીજો ભવ સંપૂર્ણ થાય છે.

ત્રીજા ખંડમાં તે પૂર્વના ઉભય આત્મા જાલીની અને ખી નામે માતાપુત્ર થઇ અવતરે છે. કોશનગરના રાજા જેતસેનના લોકપ્રિય મંત્રી ઈંદ્રશર્માની પુત્રી જાલીની અને ા પુત્ર શિખીનું ચરિત્ર ઘણું રસિક આપવામાં આવ્યું ઘરથી કંટાળી વનમાં ગયેલા શિખીને વિજયસિંહ નામ-એક સૂરિ પોતાનું અસરકારક વૃત્તાંત જણાવે છે અને તે ંગે દાન ધર્મનો ઉત્તમ પ્રકારે બોધ આપે છે. તે પછીના જા પ્રસંગો વાચકોના હૃદયને ધર્મ અને વૈરાગ્ય ભાવનામાં શેષ જાગ્રતિ આપે, તેવા વર્ણવ્યા છે.

ચોથા ખંડમાં ધન અને ધનશ્રી નામે પતિ પત્નીના બંધનું અસરકારક બ્યાન આપેલું છે. તેની અંદર ધનનો અભિલાષ, સુહૃદનો ઉદ્ધાર, વિશ્વાસઘાતી વનિતા, મંત્રપ્રભાવ

અને રત્નાવળીના પુનર્લાભના પ્રસંગો વર્ણવી વાર્ત્તાને અતિ રસભરિત બનાવી છે. તેની અંદર યશોધરસૂરિનો વૃત્તાંત અતિ ચમત્કારી અને વૈરાગ્યના રંગનો પ્રકાશ આપવામાં આવ્યો છે.

પાંચમા ખંડમાં જય અને વિજય નામના ભાઈઓનો વૃત્તાંત આપવામાં આવ્યો છે. સ્વપ્ન વૈરાગ્ય અને મુનિ સનત્કુમારનો પ્રસંગ આ ખંડમાં એવી રીતે વર્ણવવામાં આવ્યો છે કે, જેની અંદર વૈરાગ્યરસનો પ્રવાહ વાંચકોના હૃદયમાં અસરકારક રીતે પ્રસરી જાય છે. તે પછી દ્વેષોદય, દીક્ષાસ્વીકાર, વૈરસિદ્ધિ અને બદલાતા પ્રકરણોથી એ પાંચમા ભવના પ્રસંગને રસિક બનાવી એ ખંડ સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

છઠ્ઠા ખંડમાં ગુણસેન અને અગ્નિશર્માના છઠ્ઠા ભવનું બયાન આપેલું છે. પવિત્ર હૃદય ગુણસેન ધરણ રૂપે અને અનુચિત બુદ્ધિ ધારણ કરનાર અગ્નિશર્મા તેની સ્ત્રી લક્ષ્મી રૂપે પ્રગટ થયેલ છે. માકંદી નગરીના નિવાસી બંધુદત્તને ઘેર તેની સ્ત્રી હારપ્રભાના ઉદરથી ધરણનો જન્મ થાય છે. ધરણના જીવનનો આરંભ પ્રથમથીજ સદ્‌ગુણોનો સંપાદક થતો આવે છે. તેજ નગરીના નિવાસી કાર્તિક નામના શેઠની સ્ત્રી જયાના ઉદરથી લક્ષ્મી નામે કન્યા જન્મે છે. જેમ જેમ તે ઉછરતી જાય છે, તેમ તેમ તેણીનામાં દુર્ગુણોનો સંચય થતો આવે છે. તે અલક્ષ્મીરૂપ લક્ષ્મીની સાથે ધરણનો વિવાહ સંબંધ જોડાય છે. તેમનું દાંપત્ય વિષમરૂપ હોવાથી દુ:ખરૂપ બને છે. ધરણ,

ીનો પ્રેમી છે, પણ લક્ષ્મી પૂર્વભવની બુદ્ધિને અનુસારે ા વૈરિણી બને છે. ધરણની સાથે લક્ષ્મી તેનું અનિષ્ટ કરવાને શમાં જાય છે. માર્ગમાં એક યક્ષના મંદીરમાં ધરણ લક્ષ્મી ી રાત્રીવાસ કરે છે, તેવામાં ચંડરૂદ્ર નામનો એક ચોર ી ચડે છે. પતિ દ્વેષિણી લક્ષ્મી ખૂટીને તે ચોરની પ્રેમ ધા- ી થાય છે, અને પોતાના પતિનો સર્વ વૃત્તાંત અદ્ભૂત ર- ી ભરપૂર છે. છેવટે પોતાના સુઇ ગયેલા પતિની પાસે ચો- ાા માલ મુકાવી દુર્ગુણી લક્ષ્મી તે ચંડરૂદ્રને સાથે લઇ ચા- નીકળે છે. આ પ્રસંગે કેળવણી વગરની અજ્ઞાન સ્ત્રી કેવી મ સ્થિતિમાં મુકાય છે, અને કેવી અકાર્યકારિણી બને ? તે સુબોધક વિષયને શિક્ષણીય રૂપે વર્ણવવામાં આવ્યો છે. ી રાજપુરૂષો ધરણને ચોર જાણી, રાજા પાસે પકડી લઇ જાય રાજા તેને દેહાંત શિક્ષા ફરમાવતાં પૂર્વે ધરણના આભારમાં વેલો ચંડાળ ધરણને જીવતો છોડી મુકે છે. પેલો ચંડરૂદ્ર ર આખરે લક્ષ્મીને વગોવે છે, અને તેણીને લુંટી કાઢી ક છે.

પુનઃ ધરણ અને લક્ષ્મીનો પાછો મેળાપ થઇ આવે છે. ફરી- ી તે બંને દંપતિમાંથી ધરણ પાછો બળિદાનને માટે કાળસેન મના એક ભીલ રાજાના પાશમાં સપડાય છે. કાળસેન, ધર- ે પોતાનો પૂર્વ ઉપકારી જાણી સત્કાર કરી વિદાય કરી દે ધરણ તે સત્કારનું ઘણું દ્રવ્ય લઇ પોતાના વતનમાં પાછો ળે છે, અને તે સરળ હૃદયનો થઇ પોતાની પત્ની લક્ષ્મીની

શોધ કરવા નીકળી પડે છે. તે લક્ષ્મીની શોધના પ્રસંગમાં બનેલા બનાવ ઘણા અદ્ભૂત રસથી ભરપૂર છે. દુરાચારી લક્ષ્મીના દુરાચારના પ્રકાશનું વર્ણન ઘણુંજ શિક્ષણીય રૂપે આપવામાં આવ્યું છે, તે પછી માકંદી નગરીના ઉદ્યાનમાં ફરતા ધરણને એક મહાત્મા અર્હદ્દત્ત નામના મુનિનો મેળાપ થઇ આવે છે. મહામુનિ અર્હદ્દત્તનો વૃત્તાંત ઘણોજ ચિત્તાકર્ષક અને વૈરાગ્ય રસનો પોષક છે, જે વાંચવાથી આ દુઃખમય સંસારનું પૂર્ણ ભાન થઇ આવે છે. પવિત્ર ધરણ ચારિત્રધારી થાય છે. આખરે દેવવતી લક્ષ્મી પોતાના મહાત્મા પતિનો પણ ભારે દ્વેષ કરેછે, અને લક્ષ્મીને તેનાં દુષ્ટ કાર્યોનું ફળ ભોગવવું પડેછે. અહિં છઠ્ઠા ભવની સાથે ષષ્ટ ખંડની પૂર્ણતા થાય છે.

સપ્તમ ખંડમાં આ વાર્તાના નાયકોના સાતમા ભવનો આરંભ થાય છે. આ ભવની અંદર સેન અને વિષેણ નામે પિતૃવ્ય બંધુના અદ્ભૂત પ્રસંગનું વર્ણન આવે છે. ચંપા નગરીના મહારાજા અમરસેનને ત્યાં ગુણસેનનો પવિત્ર આત્મા સેન રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે મહારાજાના લઘુ બંધુ હરિષેણને ત્યાં અગ્નિશર્માનો આત્મા વિષેણ રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. તે બંનેના જીવનમાં એકના હૃદયને વિષે પૂર્વનો વૈરાગ્નિ પ્રગટી ઉઠેછે. પ્રથમ સોમા પ્રવર્ત્તિનીના ચમત્કારી વૃત્તાંતથી આ ભાગ સ્વરૂપનો આરંભ થાય છે. એ પ્રવર્ત્તિનીનો વૃત્તાંત સાંભળી રાજા અમરસેન વૈરાગ્ય પામી પોતાના હરિષેણને રાજ્ય આપી, દીક્ષા લઇ ચાલી નીકળે છે. ત્યારથી તેના પુ

સેન હરિષેણના આશ્રય નિચે આવે છે. દુર્ગુણી વિષેણના હૃદયમાં સેન તરફ વેર બુદ્ધિ જાગ્રત થાય છે, અને તે સેનના પ્રાણ હરવાને અનેક યુક્તિઓ રચે છે. આ પ્રસંગે સેન કુમારની સજ્જનતાનો વિષય નીતિ ધર્મના સ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ કરાવે છે, તે પછી વિયોગ અને સંયોગના પ્રકરણમાં જે વૃત્તાંત દર્શાવ્યો છે, તે સહૃદય વાચકોને અદ્ભૂત રસ સાથે ઘણોંજ આનંદરસનો પોષક થઈ પડે છે. આ વૃત્તાંતને અંગે રાજર્ષિ હરિષેણ સૂરિનો સુબોધક પ્રસંગ આવે છે. તે મહર્ષિએ કહેલી ઉપદેશ કથા ઘણી પ્રબોધદાયક વર્ણવવામાં આવી છે. તેની અસરથી સેન પોતાના પુત્રને રાજ્ય આપી, સ્ત્રી સહિત દીક્ષિત થાય છે. છેવટે દુષ્ટમતિ વિષેણ પૂર્વ વૈરના આવેશથી સેન મુનિનો ઘાત કરવા તૈયાર થાય છે; તેવામાં ક્ષેત્રદેવી આવી તે પવિત્ર મુનિની રક્ષા કરે છે. આ સાતમા ભવનો સુબોધક પ્રસંગ અહીં સમાપ્ત થાય છે.

આઠમા ખંડમાં તે ઉભય આત્માઓના આઠમા ભવનું વર્ણન આવે છે. આ ભવમાં તે ઉભય આત્માઓનું ઘણું રસિક વૃત્તાંત આપવામાં આવેલું છે. અયોધ્યા નગરીના રાજા મૈત્રીબળાને ઘેર ગુણસેનનો જીવ ગુણચંદ્ર નામે પાટવીકુમાર તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે. અને અગ્નિશર્માનો જીવ વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર આવેલા રથનપુર નગરમાં વાનમંતર નામે વિદ્યાધર તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે. તેમના ભવના આરંભથીજ વિદ્યાધર વાનમંતર ગુણચંદ્રનો કટ્ટો વૈરી બને છે. શંખપુરના રાજા

શંખપુરનની પુત્રી રત્નવતીનો વિવાહ સંબંધ એ ચિત્રકાશેની મારફત ગુણચંદ્ર સાથે જોડાય છે. તે પ્રસંગે તે બંને રસિક યુગલના પવિત્ર પ્રેમનો અતિ ચાતુર્ય ભરેલો ચિતાર આપવામાં આવ્યો છે. રસિક સમસ્યાથી પરીક્ષા કરી જોડાએલા એ જોડાનું બુદ્ધિ ચાતુર્ય અલંકારથી ભરપૂર દર્શાવવામાં આવ્યું છે. આ પ્રસંગે પ્રાચીન કાળના જૈન સાહિત્યની પ્રભા કેવી પ્રકાશતી હતી, તેનો ખ્યાલ વિદ્વાન વાચકોને આવી શકે છે. તે પછી આપેલા દંપતિવિલાસના વૃત્તાંતમાં શુદ્ધ પ્રેમ વાળા દંપતિનો ગૃહાવાસ કેવો આનંદજનક બને છે, તે સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. તે પછી રણવાર્તાના પ્રસંગનું વીરરસથી વર્ણન કરી, પૂર્વકાળમાં આર્ય પ્રજામાં કેવું શૌર્ય હતું, તે બતાવી આપ્યું છે. રાજકુમાર ગુણચંદ્રને વિગ્રહ રાજાની સાથે વિજયધર્મ નામના એક મહાત્મા સૂરિનો મેળાપ થાય છે. તે પ્રસંગે તે મહાત્માએ આપેલો પોતાનો જીવન વૃત્તાંત મનોજ્ઞ અદ્ભૂત છે. અને તેમાથી વૈરાગ્યરસને પોષણ કરનાર શાંતરસનો પ્રવાહ પ્રગટી આવે છે. દુષ્ટ વિદ્યાધર વાનમંતર કે જે ગુણચંદ્રનો નિષ્કારણ વૈરી છે, તે ગુણચંદ્ર કુમારનું રૂપ કરી, તેના મરણની ખોટી વાર્તા ફેલાવે છે. આથી સતી રત્નવતી અગ્નિ પ્રવેશ કરવા તૈયાર થાય છે. જે ઉપરથી પૂર્વકાળની સ્ત્રીઓ પોતાના પતિ તરફ કેવી શુદ્ધ પ્રેમી હતી? તેનો આબેહૂબ ચિતાર ખરો થાય છે. અને આર્ય નારીઓમાં કેવું સત્વ હોવું જોઈએ, તેનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ આવે છે. આ પ્રસંગે સાધ્વી સુસંગતાનો રત્નવતીને મેળાપ થાય છે. સાધ્વી સુસં-

ગતાએ તે પ્રસંગે આપેલો બોધ ચિત્તાકર્ષક અને સ્ત્રીઓને ખાસ બોધનિય થઇ પડે તેવો છે.

રાજા ગુણચંદ્રને ઋતુના દેખાવ ઉપરથી વૈરાગ્યોત્પાદક બોધ થઇ આવે છે. અને તે દીક્ષિત થઇ સર્વસ્વ ત્યજી દે છે. અનુક્રમે તે સૂરિપદધારક મહાત્મા થઇ પુણ્યના પ્રબંધને વધારે છે, અને છેવટે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના નિવાસી થાય છે. તેમને વારંવાર ઉપદ્રવ કરનાર દ્વેષી વાનમંતર વિદ્યાધર અશુભ કર્મ યોગે સાતમી નરકે પીડા પામતો પ્રગટ થાય છે. અને અહિં તેમના આઠમા ભવનું મર્મવસાન થાય છે.

નવમા ખંડમાં જે આત્મા આઠ ભવ સુધી પુણ્ય પ્રકૃતિરૂપે ચાલ્યો આવે છે, તે ગુણસેન ઉજ્જયિની નગરીના રાજા પુરૂષસિંહની રાણી સુંદરીના ઉદરથી સમરાદિત્ય નામે અવતરે છે. તે આ સવિસ્તાર નવલકથાના મુખ્ય નાયક રૂપે પ્રખ્યાત થાય છે. આ ખંડના આરંભમાં મિત્રગોષ્ટીના પ્રથમ પ્રકરણમાં તે પવિત્ર નાયકના સદ્વર્તનનો આવિર્ભાવ દર્શાવવામાં આવ્યો છે. જાણે તેણે ગર્ભમાંથીજ પ્રતિબોધ પ્રાપ્ત કર્યો હોય, તેમ તેમના બાલ્યવયમાંથીજ આ સંસાર તરફની વૈરાગ્ય ભાવના દેખાઇ આવે છે. રાજા પુરૂષસિંહ પોતાના પુત્રને સંસારની વાસનાનો સ્વાદ ચખાડવા ઘણી યોજનાઓ ઉભી કરે છે, પણ તે ધર્મવીર આખર સુધી અડગ રહી, પોતાની ભાવનામાં કાંઇ પણ ફેરફાર કરતો નથી. આ પ્રસંગે આપેલ વસંતવિલાસમાં પણ વૈરાગ્ય બોધનું પ્રકરણ મનન પૂર્વક વાંચવા

યોગમાં સ્થાપિત કરે છે તેજ સમયે તેમને લોકાલોકને પ્રકાશ કરનારૂં કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થઈ આવે છે અને તેઓ આ રસિક નવલકથાના પુણ્યપ્રભાવ અથવા સમરાદિત્ય કેવળી એવા નામને સાર્થક કરનારા બને છે. આ પ્રસંગ વાચકોને પરમ રસમાં મગ્ન કરનારો છે. પેલો દુષ્ટ ગિરિસેન કે જે, તે મહાત્માના શરીરને દહન કરવારૂપ ઘોર કર્મ કરનારો થયો છે અને તેથી તે મહાતમઃ પ્રભા નામની નરકભૂમિનો અધિકારી પણ થાય છે.

તે પછી મહાત્મા સમરાદિત્યકેવળીના નિર્વાણમહોત્સવ કરવાને દેવ સહિત ઇંદ્ર આવે છે. તે ઇંદ્રની સાથે વેલંધર નામનો એક દેવ આવે છે, તેવામાં મુનિચંદ્ર નામનો રાજા કે જે, મહાત્મા સમરાદિત્ય કેવળીને વંદના કરવા આવેલ, તે વેલંધર દેવને પ્રશ્ન પુછે છે અને વેલંધર દેવ તેનું સમાધાન કરે છે. તે પ્રસંગે મહાત્મા સમરાદિત્ય કેવળીની પવિત્ર ધર્મદેશનાની વાણીને પલ્લવિત કરવામાં આવી છે. તે પછી વેલંધર દેવ અને રાજા મુનિચંદ્રની પ્રિયરાણી નર્મદા દેવીના પ્રશ્નો ઉપરથી કેવળી ભગવાને નારકીની પીડાઓનું અને દિવ્ય વિમાનોનું વર્ણન કરી, સર્વની અંતરવૃત્તિ ઉપર અનિત્ય ભાવનાની ઉંડી છાપ પાડે છે. તે પછી મુનિચંદ્ર રાજાની બીજી રાણી સુલોચનાના પ્રશ્ન ઉપરથી સિદ્ધ ભગવંતના નિરૂપમ સુખનું વ્યાન, એવા રસિક દર્શનથી આપવામાં આવ્યું છે કે, જે વાંચતા વાચકોની મનોવૃત્તિ શાંતિ સુધાના દિવ્ય સ્વાદનો અનુભવ કરે

છે, અને તે પછી મહાત્મા સમરાદિત્ય કેવળીના અદ્ભુત જીવનના નિર્વાણ સમયનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન આપી, આ અભિનવ કથાના રસિક લેખની સમાપ્તિ કરવામાં આવી છે. એકંદર અધ્યાત્મ રસનો ઉત્તેજક અને વૈરાગ્ય ભાવનાનો પોષક, આ મહાન ગ્રંથ આદર પૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે. અદ્ભુત અને ઐતિસિહાક વસ્તુ સંકળના ઘણીજ ઉચ્ચ પ્રકારની છે. દરેક પ્રસંગે દર્શાવેલા વિચારો નિર્દોષ, ગહન અને બોધક છે. પ્રસંગ પ્રસંગનાં વર્ણન તથા સ્વભાવનાં ચિત્રો ઉત્કૃષ્ટ ભાવથી ભરપૂર છે. કેટલાએક પ્રસંગમાં સ્વભાવિકપણે ઉપજેલા વિરાગના વિચારોનો નિર્ણય ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારિક વિષયમાં ગ્રંથકારના ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનની પ્રતીતિ આપે છે. આ લેખમાં મુખ્ય વસ્તુને અંગે અવાંતર પ્રસંગો ઘણા આવે છે. તેઓ દયા, પ્રેમ, વૈરાગ્ય અને શાંતિના ઉત્તમોત્તમ ભાવનું દર્શન કરાવે છે. “ અજ્ઞાનતા અથવા બુદ્ધિની અપૂર્ણતા ભૂલોનું કારણ છે, જગત્‌માં સદ્‌ગુણોનો સર્વદા વિજય થાય છે. કર્મોના સંયોગથી સ્વભાવ ઘડાય છે. સ્વભાવ પ્રમાણે કાર્યો થયાં કરે છે. દુર્ગુણો માણસોને દુર્માર્ગે દોરી જાય છે. મન અને શરીરના સ્વભાવિક વેગો તૃપ્તિ પામ્યા વગર વિરમતા નથી, અને ગ્રહણ તથા ત્યાગની ઇચ્છા, પ્રેમ, ભય, કામ, ક્રોધ, લોભ, ભાવ અને અભાવ વગેરે અંતઃકરણની સ્વાભાવિક વૃત્તિઓનો તેના સમ્યગ્ યોગમાં ઉપયોગ થાય છે.” ઇત્યાદિ ધાર્મિક અને નૈતિક તત્ત્વોનું સ્વરૂપ આ લેખમાં સ્થળે સ્થળે આવે છે. તેથી આ ગ્રંથ દરેક જૈન

ખંડ આઠમો.

૧	ભાગ્યનો પ્રભાવ.	૪૪૧
૨	બે ચિત્રકારો.	૪૪૪
૩	રત્નવતીનો મોહ.	૪૫૪
૪	દંપતિ વિલાસ	૪૫૭
૫	રણવાર્તા.	૪૬૨
૬	મુનિ દર્શન	૪૬૯
૭	સાધ્વી બોધ.	૪૮૦
૮	ઋતુ ઉપરથી પ્રાપ્ત થયેલો બોધ.	૪૯૫
૯	વૈર નિર્યાતન.	૪૯૯
૧૦	ઉપસંહાર.	૫૦૫

ખંડ ૯ મો.

૧	મિત્રગોષ્ઠી.	૫૦૭
૨	વસંતવિલાસમાં પણ વૈરાગ્ય બોધ.	૫૧૯
૩	વિવાહ મંગળ	૫૨૮
૪	પવિત્ર ગોષ્ઠી	૫૩૫
૫	ગુરૂજનનો ઉપદેશ	૫૪૩
૬	હૃદયની ઈર્ષા.	૫૬૧
૭	સૂરિ સમરાદિત્યનું ચારિત્ર વર્ત્તન	૫૬૫
૮	સમરાદિત્ય કેવળી.	૫૮૨
૯	પરિણામ અને ઉપસંહાર	૬૦૨

વાંચનાર તમે ચાલતા પ્રસંગને અનુસારે જો તમારા હૃદયમાં વિચાર કરશો તો તમે આ મહારાજાને ઓળખી શકશો. તથાપી લેખ પદ્ધતિને અનુસારી આ સ્થળે તેનું વિવેચન કરવું યોગ્ય છે. વસંતપુમાં આવેલો મહારાજા ગુણુસેન આજે વાહકેલિ (અશ્વક્રીડ) કરવાને કેટલાએક સ્વારોને લઇને આ સહઆમ્ર વનમાં આવ્યો છે. અશ્વારોહણ કરી વન ભૂમીમાં ઘણીવાર ફરવાથી શ્રાંત થયેલો ગુણસેન વિશ્રાંતિ લેવા અહિ સપરિવાર બેઠા છે. તે વખતે જે આ બે તાપસ કુમારો આવેલા છે, તે આર્જવકૌંડિન્ય કુલપતિના પરિવાર માંહેલા છે. તમનો પ્રસંગ વાંચનારને હમણાજ વાંચનારૂપ દ્રષ્ટિગોચર થયો છે.

તે બંને તાપસ કુમારો રાજા ગુણુસેનની પાસે આવી ઉભા રહ્યા અને તેમણે પોતાના સિદ્ધાંત પ્રમાણે રાજાને આશીષ આપી. પવિત્ર તાપસ કુમારોનું દર્શન થતાં મહારાજા ગુણુસેન બેઠા થઈ સામો આવ્યો અને યોગ્ય આસન આપી તેમનું સન્માન કરી બેસાર્યા. રાજાની ભક્તિ અને પવિત્ર વૃત્તિ જોઇ તે તાપસો પ્રસન્ન થઇ બોલ્યા " રાજેન્દ્ર આ વનની પાસે અમારા ગુરૂ આર્જવ કૌડિન્યનું તપોવન છે. તમારા અશ્વ પરિવારનો ધ્વનિ સાંભળી અમારા ગુરૂએ તે જાણવાને મોકલ્યા છે. અમે તે જિજ્ઞાસાથી વનમાં ફરતા હતા ત્યાં અમોને આ સ્થળે તમારો મેળાપ થયો છે. તમે રાજા વર્ણાશ્રમના ગુરૂ છો માટે તમારા રાજ્યના સાત અંગની પ્રવૃત્તિ અને તેની કુશળતા પૂછવાની અમારા ગુરૂની ઇચ્છા છે."

તાપસોના મુખથી આવી મધુર વાણી સાંભળી મહારાજા ગુણુસેન હૃદયમાં પ્રસન્ન થઈ ગયો. પછી તરતજ તે ત્યાંથી ચાલી તેમની સાથે તપોવનમાં આવ્યો અને ત્યાં આવી પવિત્ર ભક્તિ ભાવથી કુલપતિ કાંડિન્યના ચરણમાં પ્રણામ કર્યા. તાપસો ના પરિવારથી પરિવૃત થયેલા અને તપસ્યાના તેજથી પ્રકાશના એવા કુલપતિની પ્રસન્ન અને શાંત મૂર્તિ જોઇ રાજા ગુણુસેન હર્ષ પામ્યો અને તેના શરીરપર રોમાંચ પ્રગટ થઇ આવ્યા. રાજાની ભક્તિમય મનોવૃત્તિ જોઇ પ્રસન્ન થયેલા કુલપતિએ તેને હૃદયથી આશીષ આપી. પછી રાજાની પવિત્ર ઇચ્છા જાણી તે મહાનુભાવે તેની સાથે કેટલીએક ધર્મવાર્ત્તા કરવા માંડી; તે સાંભળી નરપતિ ગુણુસેન પોતાના આગમનને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો. ધર્મવાર્ત્તા સાંભળતાં કેટલોક સમય પસાર થયો. જ્યારે ધર્મવાર્ત્તા પૂર્ણ થઇ એટલે તપસ્વીભક્ત મહારાજાએ નમ્રતાથી કહ્યું, "મહાનુભાવ આજે હું ધન્ય થયો છું. આપના જેવા નિઃસ્પૃહ મહાપુરૂષે કૃપા કરી મારી પાસે બે શિષ્યોને મોકલ્યા અને મારી તથા મારા રાજ્યની ખબર પૂછી તેને માટે હું મારા આત્માને પુણ્યવાન્ માનું છું. આપના જેવા તપસ્વી પુરૂષો નિઃસ્પૃહ છતાં જેની પર સ્પૃહા બતાવે, એ પુરૂષનું જીવન કૃતકૃત્ય છે એમ હું માનું છું. ભગવન્! હવે આપની પાસે મારી એટલી પ્રાર્થના છે કે આપ મારા ઘરની ભિક્ષા ગ્રહણ કરવા મારી પર અનુગ્રહ કરો. આપના જેવા પવિત્ર મહાત્માઓ જો મારી ભિક્ષા ગ્રહણ કરે તો મારો ગૃહસ્થાશ્રમ સર્વ રીતે સાર્થક થાય." રાજા ગુણુસેનની આ પ્રાર્થના સાંભળી કુલપતિ

બોલ્યા—" રાજન્ તમે સર્વ પ્રજાના વર્ણાશ્રમના ગુરૂ છો. તમારે અમારા જેવા આશ્રમવાસીઓની ખબર લેવી જોઇએ. આમાં પણ તમારી ભાવના અને ભક્તિ જોઇ તમારે ઘેર ભિક્ષા અર્થે આવવાની ઈચ્છા થાય તેવું છે. તથાપિ તમારો નિવાસ મેહેલમાં હોવાથી તમારે ઘેર અમ લોકોને આવવું અશકય છે. તે છતાં તમારી ઈચ્છા હોયતો મારા આશ્રમમાં અગ્નિશર્મા નામે એક તપસ્વી તપ કરે છે, તે સદા માસોપવાસી છે. એક માસને અંતે એકજ ઘરમાંથી ભિક્ષા લઇ પારણું કરે છે. જો તે ઘરમાંથી ભિક્ષા ન મળે તો પુનઃ બીજા માસમાં ઉપવાસી રહે છે. તે તાપસ ધ્યાનમાં રહી મનોજય કરવામાં સાવધાન રહે છે અને તેણે રસના ઇંદ્રિય પર મહાન્ જય મેળવ્યો છે. એ મુનિ શિવાય મારો બીજો પરિવાર તમારા ઘરની ભિક્ષા લેવા આવશે. તે મુનિ નહિં આવી શકે તેને માટે હૃદયમાં અસંતોષ રાખશો નહિં. કારણકે તે તપસ્વી જે ધર્મધ્યાન કે તપ કરે છે, તેના પુણ્યનો છઠ્ઠો ભાગ તમને સ્વતઃ પ્રાપ્ત થાય છે " કુલપતિના આ વચન સાંભળી રાજા ગુણસેન સાનંદાશ્ચર્ય થઇ ગયો અને તે મહાતપસ્વીના દર્શન કરવાની ઉત્કંઠા વૃદ્ધિ પામી. તેણે ઉતેજારીથી પૂછયું " ભગવન્ એ મહાનુભાવ કયાં છે ? તે પવિત્ર તપસ્વીના મારે દર્શન કરવા છે. રાજાની અતિશય ઉત્કંઠા જોઇ કુલપતિ બોલ્યા—" રાજેંદ્ર ! આશ્રમની પાસે જે આમ્રવનની સીડી દેખાય છે, તે સ્થળે તે મહાશય ધ્યાનસ્થ થઈ તપ કરે છે." તે સાંભળતાંજ રાજા ગુણસેન તે સ્થળે

ઉતાવળો ગયો અને ત્યાં ધ્યાન કરી રહેલા તપસ્વી તેના જોવા- માં આવ્યા. અગ્નિશર્મા તાપસની શરીર આકૃતિ પૂર્વના જેવીજ હતી, પણ તપસ્યાના તેજને લઇને શરીરમાં દિવ્ય પ્રકાશ થઇ ગયો હતો, આથી રાજા ગુણસેન તેને તરત ઓળખી શક્યો નહિ. તે પવિત્ર તાપસને જોતાંજ રાજાના નેત્રમાં આનંદાશ્રુ આવી ગયાં. પૃથ્વી તળપર મસ્તક નમાવી તેણે પ્રણામ કર્યો. મહારાજાના પ્રણામથી તપસ્વી ધ્યાનમાંથી જાગ્રત થયા અને તેમણે શાંતતાથી રાજાને આશીષ આપી. વિનયધર ગુણસેન નમ્રતાથી બોલ્યો–"મહાનુભાવ, આપને આવું ઉગ્ર તપ કરવાનો શો હેતુ છે ? આવી ઉગ્ર તપસ્યાથી ધર્મના સાધન રૂપ શરી- રનો ક્ષય થઇ જાય છે." તપસ્વી ગંભીર સ્વરે બોલ્યા "ભદ્ર, દુઃખ તથા દારિદ્રનો પરાભવ, આ કુરૂપી શરીર અને મારો કલ્યાણ મિત્ર ગુણસેન રાજકુમાર આ મારી તપસ્યાના હેતુ છે." મુનિના આ વચન સાંભળી રાજા ગુણસેન આશ્ચર્ય પામી ગયો. તેની તપસ્યાના હેતુમાં પોતાનું નામ આવવાથી તેના હૃદયમાં ખેદ ઉત્પન્ન થઇ આવ્યો. તેણે શીઘ્રતાથી પ્રશ્ન કર્યો, "મહાનુભાવ, રાજકુમાર ગુણસેન તમારો કલ્યાણ મિત્ર શી રીતે થાય ? એ મને સમજાવો." તપસ્વી બોલ્યા,–"રાજન, આ જગતમાં ત્રણ પ્રકારના મનુષ્યો થાય છે, જેઓ પોતાની મેળે ધર્મને ભજે તે ઉત્તમ, જે કોઇ પ્રેરણાથી ધર્મ ભજે તે મધ્યમ અને જેઓ કોઇ પણ રીતે ધર્મને ભજે નહિ તે અધમ કહેવાય છે. તેમાં જે મનુષ્ય કોઇ પણ નયથી જીવને ધર્મમાં પ્રેરે છે તે કલ્યાણ મિત્ર ગણાય છે. તેવો મિત્ર આ

સંસાર રૂપ ચારકમાંથી આકર્ષે છે." તપસ્વીના આ વચન સાંભળી ગુણુસેનને પોતાની કુમાર અવસ્થા સ્મરણુમાં આવી, તે જિજ્ઞાસાથી બોલ્યો, "ભગવન્. તે ગુણુસેને તમને ધર્મ કરવામાં કેવી રીતે પ્રેર્યા હતા ?" પછી અગ્નિશર્માએ ગુણુસેનનું પૂર્વ ચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું. જે સાંભળી વિશાળ હૃદય ગુણુસેન હૃદયમાં ચિંતવન કરવા લાગ્યો "અહા ! આ અગ્નિશર્મા ખરેખર મહાત્મા બની ગયેલ છે. પૂર્વે કુમાર અવસ્થામાં મેં તેની અતિ વિટંબના કરી હતી, તેમનો મહાન પરાભવ કર્યો હતો, તે છતાં તેઓ મારા જેવા પાપીને ધર્મનો પ્રેરક માને છે." આવું ચિંતવી ગુણુસેન સાશ્રુ વદને બોલ્યો, "મહાનુભાવ, એ પાપી ગુણુસેન હું પોતેજ છું. આપના જેવા ઉત્તમ પુરૂષને દુઃખ આપનાર આ પાપી હજુએ મલિન જીવનને ધારણુ કરી રહ્યો છે." મુનિ આશ્ચર્ય પામી બોલ્યા— "શું તમે પોતેજ ગુણુસેન ? તમારા દર્શનથી મને હૃદયમાં પૂર્ણ સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે. કોઇને પિંડ પણુ નહિ આપનાર આ કુરૂપી અગ્નિશર્માને આવી ઉત્તમ સ્થિતિમાં મુકનાર તમે છો." ગુણુસેન નમ્રતાથી બોલ્યો—"મહારાજ, મારે માટે આપના વચનો અતિશયોક્તિ ભરેલા છે. પ્રાયે કરીને મુનિ લોકો પ્રિયવંદ હોય છે. ચંદ્રમાંથી અંગારાની વૃષ્ટિ થાયજ નહિ. મહાશય, એ મારી પૂર્વની બાલચેષ્ટાની વાર્તા છોડીદો. હવે આપનું પારણું કયે દિવસે છે ? તે કૃપા કરી જણાવો. અને તે દિવસે મારા ઘરની ભિક્ષા લેવાની કૃપા કરો." તાપસ હાસ્ય કરતા બોલ્યા. "રાજા, પાંચ દિવસ પછી મારૂં

પારણું છે. જ્યારે તે દિવસ આવશે ત્યારે જોઇ લઇશું. કારણ કે આ ક્ષણુ જીવિતમાં કાલની વાતનો નિશ્ચય થઇ શકતો નથી. તે ઉપર એક મહાનુભાવ નીચેનો શ્લોક લખે છે.

" यस्य मैत्री यमेन स्या दूज्ञानं वा भुवनाद्भुतम् ।
सएवं कल्येदः, कारिष्यामस्य परः कथम् " ॥ १ ॥

" જેને યમરાજની સાથે મૈત્રી હોય, અથવા જગતમાં અદ્ભુત એવું જ્ઞાન હોય, તે માણસ "હું આ કામ કાલે કરીશ," એમ કહી શકે છે. તે સિવાય બીજો કહી શકતો નથી."

"હે રાજેંદ્ર, આ ઉપરથી કોઇપણ વાત ભવિષ્યને માટે નિશ્ચિત કરવી એ યોગ્ય નથી. તમારી મનોવૃત્તિ શુદ્ધ જોઇ અને તાપસ વૃત્તિ તરફ ભક્તિ જોઇ પ્રાયે કરીને આ વખત આ માસોપવાસનું પારણું તમારે ત્યાં થશે, પછીતો દૈવેચ્છા." મુનિના આ વચન સાંભળી રાજા ગુણસેન અંતરમાં આનંદ ધરીને બોલ્યા. "મહાનુભાવ, જો કોઇ જાતનો અંતરાય ન આવેતો આપ મારી ભિક્ષા ગ્રહણ કરવા કૃપા કરજો." આ પ્રમાણે કહી રાજા ગુણસેન કુલપતિને સપરિવાર આમંત્રણ આપી વસંતપુરમાં આવ્યો હતો. બીજે દિવસે મોટા આડંબરથી તેણે કુલપતિને સપરિવાર ભિક્ષા આપી હતી અને બહુ માનથી તેમની સેવાભક્તિ કરી હતી.

પ્રિય વાંચનાર, આટલા પ્રસંગોમાંથી ઉત્તમ બોધ ગ્રહણ કરજો. ગુણસેન કુસંગના સંગથી સંયતનો શેખીન થઇ ગયો હતો અને તેથી તે પોતાના સ્વરૂપનું ભાન ભુલી ગયો હતો.

તેણે પોતાના પુત્રવત્સલ પિતા પાસેથી ઉત્તમ પ્રકારના સદ્ગુણો મેળવ્યાં હતા. રાજનીતિની સારી તાલીમ લીધી હતી, તથાપિ હરામી હજુરીઓના કુસંગથી તેના સર્વ ગુણો આચ્છાદિત થઇ ગયા હતા. સ્વાર્થી હજુરીઆઓએ તેને ગંમતમાં લંપટ બનાવી દીધો હતો, આથી કરીને તેણે પોતાના પુરોહિત યજ્ઞદતના કુરૂપી પુત્ર અગ્નિશર્માની અનેક પ્રકારની વિટંબના કરી હતી, અને તે બિચારા ગરીબ બ્રાહ્મણને અત્યંત દુ:ખી કર્યો હતો. આ ઉપરથી સર્વ સુજ્ઞ મનુષ્યોએ બોધ લેવાનો છે કે સદ્ગુણી અને કેળવાએલા માણસોએ કુસંગ કરવો નહીં. કુસંગનું મહાવિષ પંડિત અને મૂર્ખ બંનેની ઉપર અસર કરે છે.

રાજકુમાર ગુણસેન તરફથી જ્યારે અતિ વિટંબના થવા માંડી, ત્યારે લાચાર અગ્નિશર્માએ સુવિચાર કરીને નગરનો ત્યાગ કર્યો અને કૌંડીન્ય તાપસનો આશ્રય લઇ પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવા તપસ્યા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. એ પ્રવર્ત્તન સર્વ વીર પુત્રોએ અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે. મનુષ્ય ઉપર જ્યારે શારીરિક અથવા આર્થિક આપત્તિ આવે, ત્યારે તેમણે અગ્નિશર્માની જેમ આત્મસાધનનો માર્ગ ગ્રહણ કરવો જોઇએ. ધર્મનો બોધ લેવાને ગુરૂ ચરણનું શરણ લેવું એ સુખનો સર્વોત્તમ માર્ગ છે.

સદ્ગુણી ગુણસેન મહારાજા બની પૂર્વે પોતે જેને અનેક પ્રકારે દુ:ખ આપેલું એવા અગ્નિશર્માને મળી અને ઓળખી પોતાના પૂર્વ દુશ્ચરિત્રને માટે જે પશ્ચાતાપ કર્યો હતો તે સર્વ

ને અનુકરણીય છે. કદિ દૈવ યોગે 'કુસંગના યોગથી અથવા કોઇ બીજા કારણથી કોઇ પણ દુરાચાર પોતાથી સેવાઈ જવાયો હોય તેને માટે પશ્ચાતાપ કરી તેનો સર્વદા ત્યાગ કરવો એ આર્યનીતિની ઉત્તમ રીતિ છે. એ રીતિને લઈને ભવિ આત્મા ત્રિકરણ શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. આર્જવકૌંડિન્ય કુળપતિની મહત્તા અગ્નિશર્માની પ્રબળ દ્રઢતા અને ગુણસેન રાજાની ધાર્મિક વૃત્તિ એ મહાગુણો આ પ્રસંગમાંથી ગ્રાહ્ય છે અને અનુકરણીય છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

અંતરાય.

રાજ મહેલમાં દોડાદોડ થઇ રહી છે, વૈદ્ય લોકો ઉપચાર કરવાને હાજર થયા છે, એક તરફ વિવિધ જાતના ઔષધો વટાય છે, બીજી તરફ ઓષધીઓ લેવાને ચોકિદાર દોડી રહ્યા છે. કડવા મધુરા અને કષેલા ક્વાથો બની રહ્યા છે, સર્વ રાજપુરૂષના ચહેરા ચિંતાતુર દેખાય છે, અંતઃપુરમાંથી દાસીઓ તબીયત પુછવાને વારંવાર આવ્યા કરે છે, ક્વાથ, લેપન, ચુર્ણ અને ગુટિકાઓ જથ્થાબંધ તૈયાર થાય છે, રાણી, રાજકુટુંબ અને વફાદાર નોકરોના નેત્રોમાંથી અશ્રુધારા ચાલે છે, સર્વ રાજકીય પરિવાર પોત પોતાનું કામ છોડી ચિંતાતુર થઇ બેઠા છે, છડીદારો, કંચુકિઓ અને રસોઇઆઓ શુન્ય ચિત્તે ફર્યા કરે છે, રાજવૈભવના વિલાસો અને સર્વ જાતની ક્રીડાઓ બંધ થઇ ગઈ છે.

આ વખતે એક તાપસ રાજદ્વારમાં ભિક્ષા લેવાને આવ્યો. તે મહાશય તપના ઉગ્ર તેજથી ચળકતો હતો. તપસ્યાના પ્રભાવથી તેના મુખ ઉપર શાંતતા અને સૌમ્યતા છવાઇ રહી હતી. એક હાથમાં ભિક્ષાપાત્ર ધરેલું હતું અને તેની દૃષ્ટિ સ્થિર અને શાંત હતી. તેને રાજદ્વારમાં પ્રવેશ કરતો જોઇ ત્યાં રહેલા રાજસેવકો અનેક તર્ક કરતા હતા. કોઇ તેને એક સામાન્ય ભિક્ષુક જાણતા હતા. અને કોઇ તેને મહારાજની તબીયત મંત્ર પ્રયોગથી સુધારવા આવેલો ધારતા હતા. કોઇએ તે પવિત્ર તાપસને અટકાવ્યો નહિ. તેણે ભિક્ષાપાત્ર સાથે અંદર પ્રવેશ કર્યો, ત્યાં ઉપરની ગડબડ તેના જોવામાં આવી. રસનાઇંદ્રિયને જિતનારો તે નિઃસ્પૃહ તાપસ તરત ત્યાંથી પાછો વળ્યો, અને સીધે માર્ગે પોતાના સ્થાન તરફ ચાલ્યો ગયો. ભિક્ષા નહિ મળવાથી કે કોઇએ પોતાનું માન નહિ કરવાથી તેના હૃદયમાં કષાયનો કાંઇ પણ વિકાર ઉત્પન્ન થયો નહિ.

પ્રિય વાચકવૃંદ, આ આકસ્મિક પ્રસંગ જાણવાની તમારી ઇચ્છા થઇ હશે. જો તે ઇચ્છા તૃપ્ત કરવી હોય તો તેનું આ સ્પષ્ટીકરણ ધ્યાનમાં રાખજો. ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરનો મહારાજા આજે અચાનક આજારી થઇ પડ્યો છે. તેના મસ્તકમાં મહા વેદના પ્રગટ થઇ આવી છે. એ વેદનાના ખબર સાંભળી તેના રાજકુટુંબમાં ભારે શોક પ્રસરી ગયો છે. તેનો ઉપચાર કરવાને માટે વસંતપુરના પ્રખ્યાત વૈદ્યોને બોલાવવામાં આવ્યા છે અને તેને શમાવવાના અનેક ઉપચાર ચાલે છે.

આ વખતે જે તપાસ રાજમહેલમાં આવ્યો હતો તે અગ્નિશર્મા હતો. મહારાજા ગુણુસેન જ્યારે કુલપતિના આશ્રમ માં ગયેલો, ત્યારે પારણાને માટે તેને આગ્રહ કરી આવ્યો હતો, તેથી તે પારણાની ભિક્ષા લેવાને ગુણુસેનના રાજદ્વારમાં આવ્યો હતો. રાજા ગુણુસેનને અચાનક શિરોવેદના થઇ આવી અને તેથી તેના દરબારમાં મોટી ગડબડ ચાલી રહી હતી, આથી તે પવિત્ર તાપસ ભિક્ષા વગર પાછો ફર્યો હતો. એક માસના ઉપવાસે એકજ ઘરથી પારણું કરવાનો તેનો નિયમ હતો. તેથી તાપસ અગ્નિશર્માએ પાછા વળી બીજા માસના ઉપવાસ કરવાની ધારણા કરી હતી. રાજા ગુણુસેન શિરોવેદનાથી પીડિત હોવાને લઇને તે તાપસના પારણાની વાત તદન ભુલી ગયો હતો.

હવે પવિત્ર તાપસ અગ્નિશર્મા ગુણુસેન રાજાના ઉતારેથી પાછો વળી પોતાના આશ્રમમાં આવ્યો, તાપસોએ તેને ગ્લાનિ પામેલો જોઇ પુછયું કે "મુનિ, શું ગુણુસેન રાજાને ઘેર તમારૂં પારણું ના થયું ?" અગ્નિશર્માએ ઉત્તર આપ્યો "રાજા પોતે રોગથી પીડિત છે અને તેથી બધું રાજકુટુંબ અને રાજપરિવાર શોકાતુર છે, તેથી ભિક્ષાનો યોગ થાય એવું મને લાગ્યું નહિ, એટલે હું પાછો ચાલ્યો આવ્યો છું" તાપસના આ વચનો સાંભળી બીજા તાપસોએ કહ્યું, "ભદ્ર, તમે કહો છો, તે સત્ય છે. રાજા ગુણુસેન ખરેખરો તાપસ ભક્ત છે. તેમાં ખાસ કરીને તમારી ઉપર તેની વિશેષ પ્રિતિ છે." "હા, એ વાત સત્ય છે. દૈવ ઇચ્છાથી જે વાત બની તે સારાને માટે બની છે. મને મારા

તપમાં વિશેષ લાભ થશે " આ પ્રમાણે કહી તાપસ અગ્નિશર્માએ બીજા માસના ઉપવાસ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો.

આ તરફ રાજા ગુણસેન વૈદ્યોના ઉપચારથી સ્વસ્થ થયો હતો. તેની સિરોવેદના તદ્દન શાંત થઇ ગઇ; જયારે તેની પ્રકૃતિ સર્વ રીતે સ્વસ્થ થઇ, એટલે તેના આસ્તિક હૃદયમાં અગ્નિશર્મા તાપસના પારણાંની વાત યાદ આવી. તરત તેણે પોતાના સેવકોને બોલાવીને પુછયું, " કોઇ મહામુનિ આપણા દરબારમાં ભિક્ષા માટે આવ્યા હતા કે નહીં ? " સેવકોએ નમ્રતાથી કહ્યું: " મહારાજ, એક તપસ્વી મુનિ ભિક્ષા માટે આવ્યા હતા, પણ આપની તબીયત સારી ન હોવાથી સર્વ રાજકુળ આકુળ વ્યાકુળ હતું. એથી કોઇએ તેમને આદર આપ્યો ન હતો. " સેવકોના આ વચનો સાંભળી રાજા ગુણસેન અપશોષ કરવા લાગ્યો " અરે ! હું કેવો અધન્ય અને પુણ્યહીન ! મારે ઘેર કલ્પવૃક્ષ સ્વતઃ આવ્યું, પણ તે મને ફળ આપ્યા વગર ચાલ્યું ગયું. સુકૃતી પુરૂષોને એવા મહાત્માઓનું પારણું પુણ્યનું કારણ થાય છે, તેજ પારણું મારા જેવા પાપીને પુણ્યનું વારણ થઇ પડયું." આ પ્રમાણે ચિંતવતા રાજા ગુણસેનના મુખમાંથી નીચેનો શ્લોક પ્રગટ થઇ આવ્યો—

" भेषजैः शांतिमायाता शिरसो वेदना मम ।
मनसो वेदनायास्तु शमने ऽस्या न भेषजम् " ॥ १ ॥

" મારા મસ્તકની વેદના ઓષધોથી શાંત થઇ, પણ હવે આ મારા મનની વેદનાને શાંત કરવાનું ઔષધ નથી. ૧

વચનો મારે સાંભળવા પડશે. ” આ પ્રમાણે હૃદયમાં અનેક વિચાર કરતો અને આત્મનિંદા ઉચ્ચારતો તે બ્રાહ્મણ તપોવનના આશ્રમ પાસે આવી પહોંચ્યો હતો.

વાંચનાર, આ પ્રસંગ તમને અદ્ભુત લાગ્યો હશે. એ ચિંતાતુર બ્રાહ્મણ કોણ હશે ? અને તે તપોવનમાં શા માટે આવ્યો હશે ? એ શંકાઓથી તમારું હૃદય આતુર થયું હશે. તેથી તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાની આવશ્યક્તા છે.

રાજા ગુણસેન અગ્નિશર્માને બીજીવાર પારણું કરાવવાનું આમંત્રણ આપી ઘેર આવ્યો હતો. જ્યારે બીજો માસ પુરો થયો, ત્યારે તાપસ અગ્નિશર્મા ગુણસેનના દરબારમાં ભિક્ષા લેવા આવ્યો. તે પૂર્વે એક બાતમીદારે આવી રાજા ગુણસેનને ખબર આપ્યા હતા કે “ પર્વતની સંધિ ઉપર રહેલી તમારી સેના મંડલમાં રહેલી તે સમયનો લાગ જોઈ માનભંગ નામના શત્રુ રાજાએ અકસ્માત્ આવી તેની પર ધસારો કર્યો અને તેથી તમારી સેના તેને તાબે થઈ ગઈ છે. તે રાજાએ તમારા સૈનિકોને દબાવી તેની ઉપર પોતાના નામનો નિયોગ કર્યો છે” આ પ્રમાણે તે બાતમીદારના વચન સાંભળી માની ગુણસેન ક્રોધાતુર થઈ ગયો. તરત તેના નેત્ર રાતાં થઈ ગયાં અને કોપથી હોઠ ફરકવા લાગ્યો. તેજ વખતે પૃથ્વી પર હાથ પછાડી તેણે રણવાદ્ય વગાડવાની આજ્ઞા કરી અને યુદ્ધની તૈયારી કરાવી. તેના રણવાદ્યના નાદથી હાથી, ઘોડા, રથ, અને પેદલસેના સજ્જ થઈ ગઈ, તત્કાલ પોતે પણ ઊંચા રથમાં બેશી તૈયાર થયો અને ચતુરંગ સેના સાથે પ્રયાણ કર્યું.

રાજા ગુણુસેનના દરબારમાં આ તોફાન જોઈ મુનિ અગ્નિશર્મા તરત પાછો વળ્યો, અને પોતાને આશ્રમે આવી તેણે ગુરૂ સમક્ષ ત્રીજા માસના ઉપવાસનું મહાવ્રત અંગીકાર કર્યું હતું.

જ્યારે રાજા સૈન્ય સાથે નગરની બાહેર નીકળ્યો, ત્યારે સમય જાણુનારા પુરૂષોએ રાજાને જણાવ્યું કે, ' આજે પેલા અગ્નિશર્મા તાપસનો પારણાનો દિવસ છે. આ ખબર સાંભળતાંજ રાજાએ પોતાના સેવકોને બોલાવી કહ્યું કે, તે મહામુનિ આવ્યા છે કે નહિ ? તેની તપાસ કરો. સેવકોએ નમ્રતાથી જણાવ્યું, " મહારાજ, જ્યારે આપ યુદ્ધની તૈયારી કરવામાં આસક્ત હતા, તે વખતે તે મહાત્મા બધી ગડબડ જોઈ નીચેથીજ પાછા વળ્યા હતા." આ ખબર સાંભળતાં ગુણુસેનને અતિ પશ્ચાત્તાપ થઇ આવ્યો અને તે તત્કાલ તેજ રથમાં બેશી તપોવનમાં દોડી આવ્યો હતો. તેણે રથમાંથી ઉતરી અગ્નિશર્માના ચરણુમાં વંદના કરી અને પોતાના અપરાધને માટે તે વારંવાર ક્ષમા માગવા લાગ્યો. તેમજ પોતાના પાપી આત્માને ધિક્કારવા લાગ્યો. તેણે અગ્નિશર્માને તે વખતે ભિક્ષા લેવાનો અતિઆગ્રહ કર્યો, પણુ એ દૃઢતાધારી મહાશયે પોતાના નિયમનો ભંગ કરવાની ના પાડી. જ્યારે રાજાએ દીનતાથી આજીજી કરી, ત્યારે તેણે આવતે માસે તેને ઘેર પારણું કરવાનું પાછું વચન આપ્યું હતું. આ વખતે લજ્જાને લઇને ગુણુસેન કુલપતિ પાસે જઇ શક્યો ન હતો. પછી પોતાના શત્રુ માનભંગ રાજાનો વિજય કરવા એકલા સૈન્યને મોકલી પોતે રાજમહેલમાં

સંભળાવી હતી. પછી તેણે પોતાનો ગુણસેન તરફનો રોષ પ્રગટ કર્યો હતો. તે તાપસોએ તે વાત કુલપતિને જણાવી. તે ઉપરથી કુલપતિએ અગ્નિશર્માની પાસે આવીને કહ્યું કે "ભદ્ર, રાજા એ વર્ણાશ્રમના ગુરૂ છે, તેની ઉપર આવો રોષ ન કરવો જોઈએ. આવા રોષથી તેં તારા તપનો પ્રભાવ ગુમાવ્યો છે." આ પ્રમાણે કહી કુલપતિ પોતાના આશ્રમમાં આવ્યા હતા અને બીજા તાપસો પણ પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા હતા.

પુત્ર જન્મના મહોત્સવથી રાજા ગુણસેન મુનિના આમંત્રણની વાત ભુલી ગયો હતો. પણ થોડીવાર પછી તેને તે વાત યાદ આવી એટલે તેણે સેવકોને બોલાવીને પૂછયું, ત્યારે સેવકોએ રાજાને જણાવ્યું કે, તે ભિક્ષુક આવી ઉત્સવની ગડબડ જોઈ પાછા ચાલ્યા ગયા હતા. આ ખબર સાંભળતાંજ રાજા અતિશય શોકાતુર થઈ ગયો હતો, હવે પોતે તેમને પોતાનું મુખ બતાવી શકે તેમ ન હતો. તેના હૃદયમાં તે વિષેની ગાઢ ચિંતા પ્રગટ થઈ આવી અને હવે શું કરવું ? તેને માટે હૃદયમાં ક્ષોભ પામવા લાગ્યો.

આ વખતે તેણે વિચાર્યું કે "એ તપસ્વીને શાંત કરવા કોઈ ઉત્તમ માણસને મોકલું તો વધારે ઉચિત ગણાય." આ ઉપરથી તેણે સોમદેવ બ્રાહ્મણને સર્વ વૃત્તાંત જણાવી તે તાપસની પાસે મોકલ્યો હતો.

સોમદેવ રાજાનો પુરોહિત હતો. તે સ્વભાવે શાંત અને નીતિવિચારી હતો. રાજાએ તપસ્વીનો ત્રણવાર અનાદર કર્યો

છે, એ વાત જાણી સોમદેવ તે તપસ્વીની પાસે જવાને ખુશી નહોતો. માત્ર રાજાની આજ્ઞાને તાબે થઇ તેને ત્યાં જવાની ફરજ પડી હતી. આથી તે તપોવનને માર્ગે ચિંતા કરતો જતો હતો.

પુરોહિત સોમદેવ અગ્નિશર્માની પાસે આવ્યો. તેણે પવિત્ર હૃદયથી એ તાપસને વંદના કરી. દર્ભના આસન ઉપર બેઠેલા તે તાપસે તે બ્રાહ્મણને પોતાની રક્ત દ્રષ્ટિથી અવલોકયો. સોમદેવ વિનયથી બોલ્યો—"ભગવન્, આપ શરીરે ક્ષીણ કેમ દેખાઓ છો ?" "બીજા ઉપર નિર્વાહ કરનારા તપસ્વીઓના શરીર કૃશજ હોય છે." તાપસે કટાક્ષ વચનથી કહ્યું "શું આપના જેવાને આહાર આપનાર લોકો આ નગરમાં નથી " પુરોહિતે હાર્દ જાણવાની ઇચ્છાથી જણાવ્યું. તાપસ રોષ દર્શાવી બોલ્યો—"એક ગુણસેન રાજા સિવાય બીજો કોઇ આહાર આપનાર નથી." પુરોહીતે ઇંતેજારીથી પુછયું "મહાનુભાવ, એ ધર્મી રાજાએ તમારે માટે શું કર્યું હતું ?" તાપસ રોષથી બોલ્યો—"એ રાજા ખરેખરો ધર્મી છે અને ઋષિઘાતક પણ છે." તાપસના આવા ક્રોધયુક્ત વચન સાંભળી બીજા તાપસે તેને જણાવ્યું કે, "રાજા ગુણસેન ઉપર આ તાપસ અગ્નિશર્માએ અનશન કર્યું છે અને તેને માટે નઠારૂં નિદાન ધાર્યું છે" તે તાપસના આવા વચન સાંભળી સોમદેવ ભય પામી ત્યાંથી ચાલ્યો આવ્યો અને તેણે રાજાની આગળ તે સર્વ વૃત્તાંત જણાવ્યો. આ વૃત્તાંત વિદિત થતાં ગુણસેન શોકાતુર થઇ ગયો અને તરત પોતાના અંતઃપુર સાથે તે તાપસને નમસ્કાર કરી શાંત્વન કરવા તપોવનમાં આવ્યો. કોઇ તાપસે આવી અગ્નિશર્મા

ને રાજાના આગમનના ખબર આપ્યા એટલે તે રોષાતુર ઋષિએ પોતાના ગુરૂને બોલાવીને કહ્યું કે, "નિષ્કારણ વૈરી એવા આ રાજાનું મુખ જોવાને હું ઈચ્છતો નથી. તેને જે તે ઉત્તર આપી પાછો વિદાય કરો." શિષ્યનો આવો મહા રોષ જોઈ કુલપતિ પોતે રાજાની પાસે આવ્યા અને રાજાને પોતાના આશ્રમમાં લઇ ગયા તેમણે પ્રેમ દર્શાવી રાજાને કહ્યું, "રાજેંદ્ર તમે અંતઃપુર સાથે અહીં આવ્યા તે તમે વિશેષ પડતું કર્યું છે. આપ રાજાને તેમ કરવું ઘટે નહીં." રાજાએ નમ્રતાથી કહ્યું, "ભગવન્ તે વિષે મારા મનમાં કાંઇ પણ નથી, પરંતુ મારા નિમિત્તે આ ઋષિનો ઘાત થાય છે તે અનુચિત છે. કોઈ ઉપાય વડે મને એ પાપમાંથી મુક્ત કરો." કુલપતિ ગંભીરતાથી બોલ્યા–"રાજન્ એ તાપસ દુરાગ્રહી છે. તે હમણા કઠોર ધ્યાન કરે છે માટે કોઇ પણ ઉપાયથી તે સાધ્ય થઇ શકે તેમ નથી. જો તમારા મનમાં તેને વંદન કરવાની ઇચ્છા હોય તો તેને દુરથી માત્ર વંદન કરી ચાલ્યા જાઓ" કુલપતિના આવા વચન સાંભળી રાજા ગુણસેન અગ્નિશર્મા તાપસની પાસે આવ્યા અને દુર તેને વંદના કરી કુલપતિને પ્રણામ કરી હૃદયમાં કચવાતો વસંતપુરમાં ચાલી આવ્યો હતો. પાછળથી તેના જાણવામાં આવ્યું કે, "અગ્નિશર્મા નિદાન કરી પોતાનું વેર લેવા ઇચ્છે છે." આથી રાજા ગુણસેને વિચાર કર્યો કે, હવે આ નગરમાં રહેવું યોગ્ય નથી. અહીંથી ચાલ્યા જવું વધારે ઉત્તમ છે. આવું વિચારી મહારાજા ગુણસેન પોતાના સર્વ પરિવાર સાથે વસંતપુર છોડી પોતાની રાજધાની ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરમાં

આવી પહોંચ્યો હતો અને ત્યાં સર્વતોભદ્ર નામના રાજમહેલમાં આવી વસ્યો હતો.

વાંચનાર, અગ્નિશર્મા તાપસની પ્રથમની વૃત્તિને માટે તને બહુ માન થયું હતું તે યોગ્ય હતું. તેવી વૃત્તિને માટે તું કાયમ બહુ માન રાખજે. પણ પાછલથી તે તાપસ પોતાની પવિત્ર વૃત્તિમાંથી ચલીત થયો હતો. એ અધમ વૃત્તિનો અનાદર કરજે. ઉત્તમ પ્રકારની તપસ્યા કરી છેવટે તે તપસ્યાનો નિદાનથી ગેરઉપયોગ કરવો એ લઘુ અને કઠોર વૃત્તિ છે. આર્હત શાસ્ત્રમાં તેવી વૃત્તિને મિથ્યાત્વનો વિલાસ કહેલો છે. પવિત્ર જૈન મુનિઓ તપસ્યા કરતા પણ તેવી અધમ વૃત્તિ રાખતા ન હતા, તેથી તપસ્યાથી કર્મ નિર્જરા કરી મોક્ષના અધિકારી થતા હતા.

વળી આ પ્રસંગે " અગ્નિશર્મા જેવા ઉગ્ર તપસ્યાવાળા તાપસને એવી વૃત્તિ શામાટે થઇ હતી ? " તેનો વિચાર કરવાથી જણાઇ આવશે, કે તેના હૃદયમાં ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો હતો. ક્રોધરૂપ મહાઅગ્નિએ તેની સાત્વિક વૃત્તિને દહન કરી નાંખી અને તેનામાં તામસીવૃત્તિ પ્રગટ કરી હતી. અગ્નિશર્માએ જેવી રીતે ઇંદ્રિયો ઉપર વિજય મેળવ્યો હતો, તેવી રીતે તે મન ઉપર વિજય મેળવી શકયો નહોતો. જો તેનામાં મનોજય કરવાની મહાશક્તિ પ્રગટ થઇ હોત તો તેની અંદર રોષને અવકાશ મળતજ નહિં. જ્યારે ક્રોધનો પ્રચંડ વેગ તેના મનમાં પ્રગટ થયો, ત્યારે તેની દૃષ્ટિમાં વિકાર ઉત્પન્ન થઇ આવ્યો. પૂર્વે તેની જે દૃષ્ટિ રાજા ગુણસેનને એક પરમ ભક્તરૂપે જોતી હતી,

તેજ દષ્ટિ અત્યારે તેને શત્રુ તરીકે જુવે છે. એ બધો પ્રભાવ ક્રોધનોજ છે. તેથી ઉત્તમ જીવોએ હમેશાં ક્રોધ ન કરવો, એ ક્રૂર કષાયથી સર્વદા દૂર રહેવું. એજ પ્રતિબોધ આ પ્રસંગમાંથી ગ્રાહ્ય છે અને વિચારણીય છે.

પ્રકરણ ૭ મું.

અપૂર્વ લાભ.

એક સુંદર ઉદ્યાન વિવિધ વૃક્ષોથી ખીલી રહ્યું છે. વિવિધ પક્ષીઓના ધ્વનિથી શબ્દાદ્વૈત થઇ રહ્યું છે. આસપાસ ખીલી નીકળેલા પુષ્પો ઉપર ભમરાઓ ગુંજારવ કરી રહ્યા છે. શીતલ અને સુગંધી પવન મંદ મંદ વાય છે. આ સુંદર ઉદ્યાનમાં એક મહાત્મા શિષ્યના પરિવાર સાથે આવી ઉતર્યા છે. તેમની આકૃતિ ભવ્ય અને તેજસ્વી છે. શરીર ઉપર અનગારપણાના ચિન્હો રહેલા છે, તથાપિ તેમાં રાજતેજનો પ્રકાશ જોવામાં આવે છે. શારીરિક ચિન્હો ઉપરથી 'તેઓ રાજર્ષિ છે,' એમ સ્પષ્ટ જણાય છે.

આ વખતે એક રાજા પોતાનો પરિવાર લઇ ત્યાં આવ્યો. તે વિનયથી તે મહાત્માને વંદન કરી આગળ બેઠો. તેની વિનીત આકૃતિ જોઇ તે મહાત્મા પ્રસન્ન થયા અને તેની તરફ પ્રેમદૃષ્ટિથી અવલોકન કર્યું. તેની પ્રસન્નદૃષ્ટિ પડવાથી તે

રાજા પોતાને કૃતકૃત્ય માનવા લાગ્યો અને તે કાંઇપણ પ્રશ્ન કરવાની ઇચ્છા કરવા લાગ્યો.

વાંચનાર; આ બંને પુરૂષોને ઓળખવાને ઇંતેજાર થયા હશે તેથી આ સ્થળે તેનું વિવરણ કરવાની આવશ્યક્તા છે. જે મહાત્મા આ ઉદ્યાનમાં આવેલા છે, તે **વિજયસેન** નામે રાજવંશી સૂરિ છે. દ્વાદશાંગીને જાણુનારા, ચતુર્જ્ઞાની, યુવાન અને મનોહર છે. તેમણે યુવાન વયમાંજ ચારિત્ર લીધું છે. ચારિત્ર ધર્મને યથાર્થ પાળવાથી તેઓ આ ભુમિરૂપ ભામનીના મંડન રૂપ અને જંગમ ક્ષમારૂપ છે. જે ઉદ્યાનમાં તેઓ સમોસર્યા છે, તે અશોક ઉદ્યાન કહેવાય છે. કારણ કે, **અશોકદત્ત** નામના શ્રેષ્ટીએ તે રચાવેલું છે. જે રાજા તે મહાત્માને વંદન કરવાને આવેલો છે, તે ક્ષિતિ પ્રતિષ્ઠિત નગરનો મહારાજા ગુણુસેન છે. અગ્નિશર્મા તાપસના કોપથી હૃદયમાં ખેદ પામતો ગુણુસેન પોતાનું રાજ્યકાર્ય ઉંચે મને કરતો હતો. તાપસના કોપનું કારણુ પોતે બન્યો છે, એથી તેના હૃદયમાં સર્વદા અસંતોષ રહેતો હતો.

એક વખતે રાજા સભામાં બેશી ધર્મવાર્ત્તા કરતો હતો, તેવામાં તે આસ્તિક નરપતિએ સભા વચ્ચે પ્રશ્ન કર્યો–"કુલીન, યોગમાર્ગમાં લીન, સર્વ ગુણોથી યુક્ત એવા કોઇ ગુરૂ કોઇના જોવામાં આવ્યા છે ?" રાજાનો આ પ્રશ્ન સાંભળી કલ્યાણુક નામના એક પુરૂષે વિનયથી જણાવ્યું, " મહારાજ, આજે મેં એક ગુરૂને જોયા છે. તે આપના કહેવા પ્રમાણે બરાબર ઉત્તમ ગુરૂ છે. તેઓ અશોકદત્ત શ્રેષ્ટીના અશોક ઉદ્યાનમાં

કે હું તેમને નમસ્કાર કરવા જતો હતો. ત્યાં મેં એક પ્રકાશ જોયો અને જયધ્વનિ સાંભળ્યો તે ગુફાની સમીપે સુગંધી જલ તથા પુષ્પની વૃષ્ટિ મારા જોવામાં આવી અને કેટલાએક દેવતાઓ ને મુનિઓની સ્તુતિ કરતા નજરે પડ્યાં. તે દેખાવ ઉપરથી મારા જાણવામાં આવ્યું કે " આ મહાત્માઓને કેવળ-જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલું છે. " અને તેનો આ ઉત્સવ થાય છે." આ પ્રમાણે જાણી મેં તે કેવળી મુનિઓ કે જેઓ રત્નમય સિંહા-સન ઉપર બેઠા હતા, તેમને મેં પ્રશ્ન કર્યો " ભગવાન્ મારો મિત્ર સોમવિત્ ક્યાં હશે ? અને તેની સાથે મારો ગાઢ સ્નેહ થવાનું શું કારણ હશે ?" કેવલી જ્ઞાનથી અવલો-કન કરી બોલ્યા " ભદ્ર, આ નગરમાં ઉપદત્ત નામે એક ધોબી છે. તેને મધુપિંગલા નામે એક કુતરી છે. સંમર્દની નામની નદીના કાંઠા ઉપર ને કુતરીના ગર્ભથી તારો મિત્ર કુ-તરો થઇ અવતર્યો છે. તેને ધોબીના ગધેડાની ખરીઓના ઘાતના ભય માટે બાંધેલો છે અને તે દુઃખી થયો છે.

પૂર્વ ભવને વિષે કુસુમપુરમાં કુસુમસાર નામે એક ગૃહસ્થ શેઠ હતો. તેને શ્રીકાંતા નામે સ્ત્રી હતી. તેનાથી તે ઉત્પન્ન થયો હતો, તે પૂર્વ ભવના અભ્યાસથી તેની પર તારો સ્નેહ થયો છે અને તે અદ્યાપિ શમતો નથી." કેવલીના આ વચન સાંભળી મને મોહ ઉત્પન્ન થયો. અને પછી તે શ્વાનને લેવાને માણસ મોકલ્યા, માણસો તેને લઇને આવ્યા, તે વખતે માંખીઓ અને બગાઓથી આવૃત થયેલો તે શ્વાન મારા જો-વામાં આવ્યો. તે શ્વાન મને જોઇ ઉંચી ટાક કરવા લાગ્યો અને

તેના નેત્રોમાંથી અશ્રુધારા ચાલવા લાગી, તે જોઇ મેં કેવળી ભગવાનને પૂછ્યું કે, " આ શું કહે છે ? " કેવલીએ કહ્યું " એ તારા પૂર્વ સ્નેહનો પ્રભાવ છે." પછી મેં પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો " ભગવાન, પૂર્વના કયા કર્મના વિપાકથી આની આવી સ્થિતિ થઇ છે." કેવળીએ ઉત્તર આપ્યો કે, " જાતિ મદનું આ પરિણામ છે. આની પહેલાના ભવમાં એ પુરોહિતનો પુત્ર થયો હતો. તેથી તારી મૈત્રીને યોગે કુલ, જાતિ, બલ અને ઐશ્વર્યના ગર્વથી તે પૂર્ણ થયો હતો. એક વખતે વિયોગીને પરિતાપ કરનારી વસંતઋતુ આવી, આ ઋતુમાં એક વખતે તે ફરવા નીકળ્યો, તેવામાં વસ્ત્રને ધોતા એવા ધોબીઓનો ચર્ચરીધ્વનિ તેના સાંભળવામાં આવ્યો. તે સાંભળી પોતે નાખુશ થઇ ગયો અને તરત તેણે સત્તાને લઇને તે બધા ધોબીઓને દુઃખી કર્યા હતા. તેઓમાં ઊષદત્ત નામનો જે ધોબી હતો, તેને તો પકડીને તેણે કારાગૃહમાં પુરી દીધો. જ્યારે વસંતઋતુ નિવૃત્ત થઇ ત્યારે સ્વજનોએ વિનંતિ કરી ઊષદત્ત ધોબીને છોડાવ્યો હતો. આથી તારા મિત્રે નીચ કર્મ બાંધ્યું હતું. એ કુતરાની જેમ હૃદયમાં અભિમાન ધારણ કરતો હતો, તેથી આ ઊષદત્તને ઘેર કુતરો થઇને અવતર્યો છે અને દુઃખી થાય છે,"

પછી મેં કેવળીને પુનઃ પ્રશ્ન કર્યો " ભગવન, હવે આ જીવને ભવિષ્યમાં કેવા કેવા ભવ થશે ? " મારા આ પ્રશ્ન ઉપરથી કેવલી બોલ્યા, " ભદ્ર, આ તારો મિત્ર એજ ધોબીને ઘેર પાછો ભપેડા થશે. તે ઊષદત્તનો સંબંધી માતૃદિન્ન નામે એક ચંડાલ છે. તેને નધિકા નામે સ્ત્રી છે. તે સ્ત્રીના ઉદરથી નપુંસક

થઈ ઉત્પન્ન થશે, તેને સિંહ મારી નાંખશે. પછી તે ચંડાલને ઘેર પાછો પુત્રી થઇ અવતરશે. તે પુત્રી સર્પદંશથી મૃત્યુ પામી જશે. પછી ઉપદત્તની દાસીમાં નપુંસક થશે. ત્યાં અગ્નિથી બળી મરશે પછી પુત્રી થશે, તેને કોઇ હાથી મારી નાંખશે. તે ઉપદત્તને કાલંજની નામે એક સ્ત્રી છે. તેના ઉદરથી પાછો પુત્રી થઇ અવતરશે ને જ્યારે યુવાન થશે, ત્યારે પ્રસવ વખતે તેનું મરણ થઇ જશે. પછી પાછો તેનોજ પુત્ર થશે. તે બાલ્યવયમાં નદીને તીરે ખેલશે, તેવામાં ઉપદત્તનો કોઇ શત્રુ આવી તેને નદીમાં ડુબાડી દેશે. પછી એ ભવ્ય જીવ હોવાથી જલમાં મૃત્યુ પામી વ્યંતર દેવતા થશે. તે ભવે આનંદ નામના તીર્થંકરની દેશનાથી પ્રતિબોધ પામી અને ભવ્ય ભાવો કરી શક્ત થશે. તે ભવમાં ચારણ મુનિ પાસે વ્રત અંગીકાર કરી મોક્ષે જશે."

કેવળીના મુખથી આ પ્રમાણે મારા મિત્રનું વૃત્તાંત સાંભળી મારા હૃદયમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થઇ આવ્યો. પછી ઈંદ્રદત્ત નામના ગણધર પાસેથી મેં દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે. મારા આ સંયોગનું નિમિત્ત કારણ આ પ્રમાણે છે. હે રાજા સુગુપ્તન, પ્રથમ મેં જે કહ્યું હતું કે 'શાશ્વત સ્થાન છતાં અને જિનભગવંતે કહેલ ઉપાય છતાં તેમાં કોઇ યત્ન ન કરે' એ" વાત સાંભળો. જેમાં જન્મ, રોગ, જરા, મૃત્યુ નથી, તેમજ ત્યાંથી ફરીવાર આવવું પડતું નથી, એવું જે સ્થાન તે શાશ્વત કહેવાય છે. તેવા શાશ્વત સ્થાનને મેળવવાનો ઉપાય જિનાગમ ધર્મ છે. તે સાધુ ધર્મ અને ગૃહસ્થ ધર્મ એવો બે પ્રકારે છે. તેમાં સાધુ ધર્મ દયા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય,

ત્યાગ, તપ, ક્ષમા, મૃદુતા, સરલતા અને શૌચ એવા દશ પ્રકારે થાય છે. એ સાધુધર્મના દશ પ્રકાર તે અંધકારની શ્રેણીને હરનારા દશ ઘોડા રૂપ છે. તેઓ સ્વર્ગના અશ્વનો પણ તિરસ્કાર કરનારા છે. બીજો શ્રાવક ધર્મ બાર પ્રકારે છે. તે સર્વ પ્રકાશક ધર્મથી ક્ષીણ થઇ ગયેલો પણ સાધુ ધર્મથી વારંવાર પૂર્ણ થાય છે. પાંચ અણુવ્રત ત્રણ ગુણરૂપ વ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત એમ બાર પ્રકારે ગૃહસ્થ ધર્મ છે. હિંસા, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, અબ્રહ્મ અને પરિગ્રહ એ પાંચ મોટાની અપેક્ષાએ નિષિદ્ધ અણુવ્રત છે. દિશિ પરિમાણ, ભોગોપભોગ પરિમાણ અને અનર્થ દંડ વિરમણ એ ત્રણ ગુણુવ્રતો છે. સામાયિક, દેશાવકાશિક, પોષધ અને અતિથિસંવિભાગ-એ ચાર શિક્ષાવ્રત છે. ચંદ્ર અને સૂર્ય જેવા આ બન્ને ધર્મનું સ્થાન સમ્યગ્ દર્શન છે. જેની અંદર એ સર્વ રહેલું છે. જિન ભગવંતે કહેલ જીવાદિ તત્વોની અંદર સ્વભાવથી કે સુગુરૂના ઉપદેશથી જે રૂચિ થાય અને અરિહંત દેવ, સાધુ, ગુરૂ અને સર્વજ્ઞભાષિત ધર્મને વિષે જે નિશ્ચલ બુદ્ધિ થવી, તે સમ્યગ્ દર્શન કહેવાય છે. એ સમ્યગ્ દર્શનથી જનિત એવા સમ્યકત્વના મહિમાને આ પૃથ્વી ઉપર કોણ સ્તવી શકે તેમ છે ? એ સમ્યકત્વ વિના જ્ઞાન અલ્પ ફળવાળું છે, અને ચારિત્ર અતિ દુષ્કર છે. દુર્ભેદ ગ્રંથિને ભેદવાથી સમ્યગ્ દર્શન પ્રાપ્ત થાય છે. અને તે પછી શુદ્ધ શ્રાવકપણું સંપાદિત થાય છે. ઉપર કહેલા બાર વ્રતોને અતિચાર વિના સ્થિર હૃદયથી પાળે તે ખરેખરો શ્રાવક કહેવાય છે. શ્રાવકપણું સંપાદિત થયા પછી જીવ અસંખ્ય

સાગરોપમે પ્રથમ કહેલ. અહિં સાદિક યતિધર્મને પ્રાપ્ત થાય છે. જો લઘુકર્મી જીવ હોય તો તે સમ્યકત્વ, શ્રાવકપણું અને નિર્મળ યતિપણું પ્રાપ્ત કરી પછી ક્ષાપક શ્રેણિપર આરૂઢ થઇ તથા કેવલજ્ઞાન સંપાદિત કરી શાશ્વત–પદને પામે છે."

વિજયસેનસૂરિના મુખથી આ ઉપદેશ સાંભળી રાજા ગુણસેન આર્દ્ર થઇ ગયો. તેના હૃદયમાં આર્હત ધર્મનો પ્રકાશ પડી ગયો હતો. તેણે અંજલિ જોડી સૂરિવરને કહ્યું, " ભગવાન, તમારા વચન રૂપ અમૃતનું કર્ણમાં પાન કરી હું ધન્ય થયો છું, તમારૂં નિર્નિમેષ અવલોકન કરવાથી મારામાં સૌમનસ્ય પ્રાપ્ત થયું છે. તેથી હવે મને સમ્યકત્વ આપો અને તે શ્રાવકના બાર વ્રત અંગીકાર કરાવો." ગુણસેનની આવી પ્રાર્થના સાંભળી સૂરિવરે તેને શ્રાવક ધર્મના બાર વ્રત અંગીકાર કરાવ્યા અને તેણે વિધિથી આનંદ પૂર્વક અગીકાર કર્યાં હતા. તે પછી સપરિવાર ગુરૂને વંદના કરી રાજા ગુણસેન નગરમાં આવ્યો અને તેણે ભોજન કર્યું. રાજા ગુણસેન તે સૂરિના ઉપદેશને બંને કાલ ચિંતવતો હતો. એવી રીતે નિત્ય ચિંતવન કરવાથી ત્રીશ દિવસે તેનામાં શ્રાવકપણું નિશ્ચલ થયું હતું. માસકલ્પ પૂર્ણ થયા પછી સ્વાચારને જાણનારા સૂરિવરે ત્યાંથી વિહાર કર્યો હતો.

રાજા ગુણસેન હવે શુદ્ધ શ્રાવક બન્યો હતો અહિં શ્રાવક ધર્મના પ્રભાવથી તેની મનોવૃત્તિ નિર્મલ થઇ હતી પ્રતિદિન જિન પૂજા, ગુરૂ ભક્તિ અને સાધર્મિ વાત્સલ્ય આચરતો હતો. તેના ન્યાયી રાજ્યમાં અમારી ઘોષણા ચાલતી

હતી. સર્વ જૈન પ્રજા પોતાના ધર્મ પ્રમાણે વર્તતી અને રાજ્યના ઉત્તમ આશ્રયથી સ્વધર્માચરણને સારી રીતે કરતી હતી. પર્વના પવિત્ર દિવસોમાં આર્હત ધર્મના મહોત્સવો, રાજ્યસમૃદ્ધિથી સુશોભિત થઇ ઉજવાતા હતા અને દશે દિશામાં આર્હત ધર્મનો જયનાદ થઇ રહ્યો હતો.

પવિત્ર ગુણસેન રાજાએ પોતાના સાધર્મિ બંધુઓના ઉદ્ધારને માટે અનેક સંસ્થાઓ ઉભી કરી હતી. જ્ઞાનશાળા, સતીશાળા, પાઠશાળા અને આરાધનને માટે ધર્મશાળાઓ સ્થાપી તેણે આર્હત ધર્મનો મહાન ઉદ્યોત કર્યો હતો. સ્વધર્મમાં વર્ત્તનારી અને સત્કર્મ ઉપર સ્નેહ રાખનારી જૈન પ્રજા મહારાજા ગુણસેનને બહુ માન આપતી અને ત્રિકરણ શુદ્ધિથી રાજ્યભક્તિ ધારણ કરતી હતી.

પ્રકરણ ૮ મું.

સંવેગ રંગ.

રાજમાર્ગમાં ચાર પુરૂષો એક શબને ઉપાડી જાતા હતા, તેની પાછળ કેટલાએક લોકો રૂદન કરતા જતા હતા. હાહાકાર અને વોય શબ્દથી સર્વ પ્રદેશ ગાજી રહ્યો હતો. એ દિલગિરીના દેખાવથી રાજમાર્ગ શૂન્ય જેવો દેખાતો હતો. જાણે કરૂણારસ મૂર્તિમાન્ હોય, તેમ સર્વ સ્થળે વાતાવરણ શોકમય બની ગયું હતું. આસપાસ ચાલતા લોકો પણ તે દેખાવ જોઇ

આ તરફ પેલો અગ્નિશર્મા તાપસ નિયાણું બાંધી અનશન કરી મૃત્યુ પામ્યો હતો. તપસ્યાના પ્રભાવથી તે વિદ્યુત્કુમાર દેવતાઓમાં કોટ પલ્યોપમની સ્થિતિએ દેવતા થયો હતો. વિભંગ જ્ઞાનના યોગથી તેના જાણવામાં આવ્યું કે, મારો પૂર્વ શત્રુ ગુણસેન ચારિત્ર લેવા તૈયાર થયો છે અને તે હાલ સાથે પ્રતિમા ધરી રહ્યો છે. આથી તે કોપ કરી જ્યાં ગુણસેન પ્રતિમા ધરી રહ્યો હતો, ત્યાં આવી ઉભો રહ્યો. નિર્દોષ ગુણસેનને જોતાંજ તેના હૃદયમાં ક્રોધાનળ પ્રજ્વલિત થઇ આવ્યો. તત્કાલ તેણે તેની ઉપર તપેલી રજની વૃષ્ટિ કરી. ઉજ્વલ ધ્યાનમાં હૃદયને સ્થિર કરી રહેલો તે સાત્વિક રાજા તે અસહ્ય તપેલ રજથી દહન થવા લાગ્યો. આ વખતે તેણે હૃદયમાં વિચાર્યું કે, " શરીર તથા મનના દુઃખોથી ચારે તરફ પૂરાયેલા આ સંસારમાં દુઃખ સુલભ છે અને ધર્મની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે. આ ઉપરથી હું મારા આત્માને ધન્ય માનું છું, કે જે આત્માએ આ અપાર સંસારરૂપ મહાસાગરમાં કોટી ભાવથી દુર્લભ એવો ધર્મરૂપ ચિંતામણિ પ્રાપ્ત કર્યો છે. એ ચિંતામણિના પ્રભાવથી કદી પણ દુર્ગતિ થતિ નથી. આ અનાદિ ભવમાં ભ્રમણ કરતાં આ મારો ભવ સફલ થઇ ગયો. માત્ર મારા હૃદયમાં એકજ વાત મને સાલે છે કે જે મેં મશ્કરીરૂપે અગ્નિશર્મા બ્રાહ્મણની વિટંબના કરી અને તેના ક્રોધને વધાર્યો. આ વાત મારા મર્મસ્થાનનો સ્પર્શ કરે છે. હવે આ વખતે હું સર્વ પ્રાણી માત્રની સાથે મૈત્રી કરૂં છું. તેમાં પૂર્વે પરાભવ કરેલા અગ્નિશર્મા ઉપર વિશેષ મૈત્રી કરૂં છું. જગત્ના સર્વ

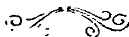
તત્કાળ તેણે તેની ઉપર તપેલી રજની વૃષ્ટિ કરી. (પાના

જીવો મારી ઉપર ક્ષમા કરો, હું સર્વને ખમાવું છું." આ પ્રમાણે ચિંતવતો ગુણસેન તે તપેલ રજથી દગ્ધ થઇ ગયો. તેનો આત્મા શુભભાવના સહિત ઉપશમ પામી ગયો. પાપી અગ્નિશર્માએ એ સત્વગુણી જીવને મારી નાંખ્યો. મૃત્યુ પામ્યા પછી ગુણસેનનો જીવ શુભાધ્યવસાયના પ્રભાવથી સૌધર્મ દેવલોકના વિમાનમાં ચંદ્રાનન નામે એક સાગરોપમની આયુષ્યવાળો દેવતા થયો, તેને અતુલ્ય દિવ્ય દેહની પ્રાપ્તિ થઇ.

વાંચનાર, આ ચાલતા પ્રસંગના નાયક ગુણસેન અને અગ્નિશર્માના આ પ્રથમ ભવની આ સ્થળે સમાપ્તિ થાય છે. તે બંનેના જીવનમાંથી તમોને યોગ્ય લાગે તે બોધ ગ્રહણ કરી તમે તમારા જીવનમાં ઉતારજો. આ પ્રસ્તુત પ્રસંગે અજ્ઞાન અને જ્ઞાનનો ભેદ કેવો છે? તે તમારા જાણવામાં આવશે. જ્ઞાનના પ્રભાવથી રાજા અગ્નિસેન સૌધર્મ દેવલોકનો દેવતા થયો અને અજ્ઞાનના યોગથી તાપસ અગ્નિશર્મા વિદ્યુત્કુમાર થઇ પ્રગટ થયો. મહાકષ્ટથી સાંધેલું અગ્નિશર્માનું તપ તેના નઠારા નીયાણાથી વ્યર્થ થઇ ગયું. આખરે ધમેલું સુવર્ણ ધુળરૂપ થઇ ગયું. કોઇપણ સત્કર્મ કુવિચાર અથવા કપટથી ભરપૂર હોય તો તે ઉત્તમ ફળ આપતું નથી, એ વાત આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. આ ઉપરથી બોધ લેવાનો છે કે, દરેક સત્કર્મ શુદ્ધ ભાવથી આચરવું જોઇએ. દંભથી કરેલાં સારાં કામો પરિણામે કેવલ શ્રમજ આપે છે. તેમાંથી કાંઇપણ ઉત્તમ ફળ મળતું નથી. ગુણસેને અગ્નિશર્માના જેવું ભારે તપ

કર્યું ન હતું, પણ તેના હૃદયમાં શુભ પરિણતિ જાગૃત હતી. તે પ્રથમથીજ શુદ્ધ ભાવ ધારણ કરતો હતો. અગ્નિશર્મા તરફ તેની પૂજ્ય બુદ્ધિ શુદ્ધ ભાવથી હતી. અગ્નિશર્માના પારણામાં તેનું જે પ્રવર્ત્તન થયું હતું, તે ભાવ પૂર્વક ન હતું. પ્રમાદ અથવા મનોબલના અભાવથી તે પ્રવર્ત્તન થયું હતું.

પ્રમાદ થવો એ હૃદયનો દોષ છે. પણ જો શુભ પરિણામ કે શુદ્ધ ભાવ હોય તો તે દોષ ટકી શકતો નથી, પરિણામ અને ભાવની નિર્મલતા આગળ એવા દોષો ટકી શકતા નથી. આત્મા શુભ પરિણામ અને ભાવની નિર્મલતાના પ્રભાવથી ક્ષણવારમાં શુદ્ધ થાય છે. તેથી દરેક ભવિ જીવે એ મહાગુણો સંપાદન કરવાને પ્રયત્ન કરવો જોઇએ.

દ્વિતીય ખંડ.

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રેમનો પ્રયોગ.

વસંત ઋતુ પ્રવર્ત્તી હતી. કેશુડાના પુષ્પોથી દિગ મંડલ વ્યાપી રહ્યું હતું. આમ્ર વૃક્ષોની મંજરીનો મધુર સ્વાદ લેવાને કોકિલાઓ આતુર બની હતી. વિરહાગ્નિથી બલતા મુસાફરોની શ્રેણીના જાણે ધુમાડા હોય તેવા ભ્રમરાઓ ચારે તરફ ભમી રહ્યા હતા. વિવિધ વૃક્ષો નવપલ્લવોનો પોશાક ધારણ કરી રહ્યા હતા. પુષ્પવતીલતાઓને પવન નૃત્ય કરાવી રહ્યો હતો. આ વખતે એક સુંદર બાળા સખીઓનો પરિવાર લઇ ઉદ્યાનમાં ફરવા નીકળી હતી. તેની આકૃતિ મનોહર હતી. મુખની શોભા પૂર્ણચંદ્રને અનુસરતી હતી. નેત્રો હરિણના નેત્રોને હરાવતા હતા. ઊરૂ કદલી સ્તંભને અનુસરતા હતા. ઋતુની લક્ષ્મીઓની સાથે જાણે સાક્ષાત્ ઉદ્યાનલક્ષ્મી હોય તેમ તે દેખાતી હતી.

આ વખતે એક યુવાન રાજકુમાર તેજ ઉદ્યાનમાં ફરવા આવ્યો હતો. વસંતની શોભાને અવલોકન કરતો રાજકુમાર હૃદયમાં આનંદનો અનુભવ લેતો હતો. રાજકુમાર જાણે મૂર્ત્તિ-

માન મદન હોય તેવો દેખાતો હતો. તેનામાં યૌવનવય અને સૌંદર્ય પૂર્ણ રીતે વિકાશ પામ્યા હતા. ફરતો ફરતો તે રમણીય રાજકુમાર જ્યાં પેલી સુંદર બાળા સખીઓ સાથે ફરતી હતી, ત્યાં આવી ચડ્યો. તેની દૃષ્ટિ એ મનોહર બાળાની ઉપર પડી, તેની સાથે કામદેવના કોમળ બાણો પણ તેની ઉપર પડવા લાગ્યા. સુંદરીના લલિત લાવણ્યે તેના હૃદયને આકર્ષી લીધું, તે નીર્નિમેષ દૃષ્ટિથી તેણીને અવલોકવા લાગ્યો. સત્વરે તે બાળાએ પણ એ કુમારને જોયો. તેને જોતાંજ તેણીનું હૃદય મોહિત થઈ ગયું. પરસ્પર દૃષ્ટિનો મેલાપ થયો, અને મહાન રાગદશા પ્રગટ થઈ આવી તે સાથે પરસ્પર હૃદયની આશાનો પણ બંધ થઇ ગયો.

વાંચનાર, આ સુંદર બાળા કોણ છે? અને તેનીપર પ્રેમનો બંધ કરનાર રાજકુમાર કોણ છે? એવી જીજ્ઞાસા તમારા હૃદયમાં ઉત્પન્ન થઈ હશે. એ જિજ્ઞાસા તૃપ્ત કરવાને તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાની આવશ્યકતા છે.

જંબુદ્વીપના અપરવિદેહ ક્ષેત્રમાં જયપુર નામે નગર છે. તે નગરમાં પુષ્પદત્ત નામે રાજા છે, રાજા પુષ્પદત્ત ઘણો ન્યાયી અને પરાક્રમી છે. તેનો પ્રજાવર્ગ બીજાના છિદ્રો જોવામાં અંધ હતો. પરસ્ત્રીઓમાં નપુંસક હતો અને નિંદા કરવામાં મુંગો હતો. તેને રૂપલક્ષ્મીથી અલંકૃત શ્રી કાંતા નામે રાણી છે. તે પોતાના રૂપથી યથાર્થ શ્રી કાંતા છે. રાજા પુષ્પદત્તને તે શ્રી કાંતા રાણીના ઉદરથી એક કુમાર થયેલો છે. જ્યારે તે કુમાર ગર્ભમાં હતો તે વખતે રાણી શ્રીકાંતાને એવું સ્વપ્ન

આવેલું કે જાણે " કોઇ સિંહનું બચ્ચું તેણીના વદન કમળ માં થઈ પેટમાં પેશી ગયું. " આ સ્વપ્નાથી જાગ્રત થઇ રાણીએ તે વાત રાજાને જણાવી, તે ઉપરથી પોતાને સિંહના જેવો પરાક્રમી પુત્ર થશે એમ માની રાજા ખુશી થયો હતો. ત્યારથી સગર્ભા થયેલી શ્રીકાંતાને ત્રીજે માસે જિનપૂજા, સત્પાત્રદાન અને દીન તથા અનાથ જનોનો ઉદ્ધાર કરવાનો અને સર્વને અભય આપવાનો દોહદ થયો હતો. તેથી રાજા પુરૂષદત્તને વધારે હર્ષ થયો હતો અને તેણે ઉમંગથી રાણીનો તે દોહદ પુરો કરાવ્યો હતો. પુર્ણ માસ થયા પછી શ્રીકાંતાએ શુભ દિવસે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો હતો. રાજાએ હૃદયમાં આનંદ પામી તે પુત્રનો જન્મોત્સવ કર્યો અને સ્વપ્નને અનુસારે તે કુમારનું સિંહ એવું નામ પાડયું હતું. શુકલ પક્ષના ચંદ્રની જેમ પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામતો સિંહકુમાર મોટો થયો. અને અનુક્રમે યૌવન વયને પ્રાપ્ત થયો હતો. એ સિંહકુમાર આજે ઉદ્યાનમાં વસંત ઋતુની ક્રીડા કરવાને આવેલો છે. અને ત્યાં તે સુંદર બાલા ઉપર મોહિત થયેલો હતો.

આ સુંદર બાલાનું નામ **કુસુમાવળી** છે. તે લક્ષ્મીકાંત નામના તે સિંહકુમારના મામાની પુત્રી થાય છે. તે આજે પોતાની સખીઓ સાથે ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરવાને આવી છે. પૂર્વના યોગ્યથી તે બંનેનું પરસ્પર પ્રેમબંધન થઇ આવ્યું છે. મનોહર યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલો સિંહકુમારને જોઇ કુસમાવળી શરમાઇ ગઇ. તેણી તે સ્થળેથી ખસવાને તૈયાર થઇ એટલે તેની પ્રિયંકરા નામની દાસી બોલી–" કુસમાવળીબા, શા માટે

નમો છો ? એ રાજકુમાર તમારી કઈ શ્રીકાંતાના પુત્ર સિંહકુમાર છે. જો તમે એમને માન નહિં આપો તો, તેઓ તમને અવિવેકી ગણશે. માટે ઉભા રહી તેમને આદરથી યોગ્ય માન આપો." "સખી, એ બાબતમાં તું પોતે કુશલ છે. માટે જે યોગ્ય લાગે તે કર" દાસીએ હાસ્યપૂર્વક કહ્યું "આ, એ તમારે જાતે કરવું જોઈએ. આ મનોહર રાજકુમારને કુશલ પુછી આસન આપો, વસંતના પુષ્પોથી વધાવો અને તમારે હાથે તંબુલ આપો." કુસુમાવલી બોલી—"સખી, મારાથી કાંઇ પણ થઈ શકે તેમ નથી. મારું શરીર રોમાંચિત થઈ ગયું છે. અંગમાં ચારે તરફ પસીનો વળ્યો છે અને મારા બે હાથ ધ્રુજે છે. માટે એ કામ તું પોતેજ કર." રાજબાળાના આ વચન સાંભળી પ્રિયંકરા રાજકુમારની પાસે આવી આસન બતાવી નમ્રપણે કહ્યું કે, "રાજકુમાર, રતિ રહિત કામદેવ રૂપ એવા આપને સ્વાગત છે. મહેરબાની કરી આ આસન ઉપર બેસો." દાસીના આ વચન સાંભળી રાજકુમારે દાસીને કહ્યું, "દાસી, હું પહેલા રતિ રહિત હતો, અત્યારે નથી." આ પ્રમાણે કહી તે યોગ્ય આસન ઉપર બેઠો. પછી પ્રિયંકરાએ એક સુવર્ણના પાત્રમાં તાંબુલ લઈ વસંત ઋતુના પુષ્પોની માલા સાથે રાજકુમારને અર્પિણ કર્યું. રાજકુમારે હૃદય ઉપર કુસુમમાલાની સાથે કુસુમમાળાને ધારણ કરી હતી.

આ વખતે એક સંભારાયણ ચરણમાં કંચુકી આવ્યો. તેણે આવી જોયું, ત્યાં તે કુમારી સિંહ કુમારને પ્રેમથી અવલોકન કરતી જોવામાં આવી. તે દેખાવ જોઈને ગરમીથી કંચુકીએ વિચાર્યું કે,

જો વિધિ આ બંનેનો યોગ કરે તો કામદેવ અને રતિના જેવો મેલાપ થાય. ” આવું ચિંતવી તેણે સમીપ આવી કુમારને પ્રણામ કરી કુસુમાવળીને કહ્યું, “ દેવીએ આજ્ઞા કરી છે કે, ચિરકાલ ક્રીડા કરવાથી તમારા શરીરને શ્રમ પડ્યો હશે, માટે સત્વર આવો, હું તમારા વિરહને સહન કરી શક્તી નથી. ” કંચુકીના આ વચન સાંભળી. ‘ જેવી માતાની આજ્ઞા’ એમ કહી કુસુમાવળી કુમાર તરફ સપ્રેમ દૃષ્ટિથી જોતી ઉદ્યાનમાંથી નીકળી ગઇ. માતાની પાસે, આવી તેમને પ્રણામ કરી કુસુમાવળી પોતાના મહેલનાં અગ્ર ભાગે ચડી અને ત્યાં રહેલા એક પલંગપર હૃદયમાં કુમારને ધારણ કરતી તેનુંજ ચિંતવન કરવા લાગી. તેણી ત્યાંથી પોતાના સર્વ પરિવારને વિસર્જન કરી જાણે એકાંત વાર્ત્તા કરવાને ઇચ્છતી હોય, તેમ દેખાવા લાગી. કામદેવની પીડાથી લાંબા નિ:શ્વાસ મુકતી તે બાલા હૃદયમાં તે કુમારનેજ જોતી હતી. તે તેના પ્રેમરૂપ ધરામાં મગ્ન રહેતી, તેથી વાપિકામાં ન્હાતી નહિ. તેના અનુરાગમાં યુક્ત હતી તેથી શરીર ઉપર અંગરાગ ધારણ કરતી નહિ. તે સોગઠા બાજી અને કંદુકની ક્રીડા કરતી નહિ. પ્રીતીને કરનારા મેના પોપટને પઢાવતી નહીં, તે તાંબુલને ઉચ્છિષ્ટ માનતી, દેહના આભુષણને દૂષણ જાણતી અને ચંદનને મળ જાણતી હતી.

કુસુમાવળીની આવી સ્થિતિ તેની ધાત્રીઓ જોઇને અનેક ચિંતામાં પડી હતી. સર્વના હૃદયમાં જુદી જુદી જાતની શંકાઓ થવા લાગી. કુસુમાવળીને મદનરેખા નામે એક સખી હતી. તે તેણીનું જાણે બીજું મન હોય તેવી વિશ્વાસપાત્ર બની હતી.

મદનરેખા તેની ધાત્રીની પુત્રી થતી હતી, કુસુમાવળીની મરજી સાચવવાને ધાત્રી પોતાની પુત્રી મદનરેખાને તેણીની પાસે રાખતી હતી. કુસુમાવળીની એવી સ્થિતિ જોઈ ધાત્રીએ ઘેર આવી મદનરેખાને કહ્યું, " બ્હેન મદનરેખા, આજે તારી સખી કુસુમાવળી ઉદ્યાનમાંથી શ્રાંત થઈ ઘેર આવ્યા પછી અવ્યવસ્થિત થઈ ગઈ છે. તેણીનું મન ચિંતાતુર દેખાય છે, માટે પંખો અને તાંબુલની બીડી લઈ તું તેની પાસે જા અને તેણીના હૃદયને સ્વસ્થ કર. " માતાની આવી આજ્ઞા થવાથી મદનરેખા ઉતાવળી કુસુમાવળીની પાસે આવી. તેણીની એવી સ્થિતિ જોઈ મદનરેખા બોલી " બા સાહેબ, તમારી મુખમુદ્રા ઉપર ઉદ્વેગ દેખાય છે, તેનું શું કારણ છે ? શું તમારા માતા પિતા તમારી ઉપર નાખુશ તો નથી થયાં ? શું તમારો સખીજન તમારી પર વિરક્ત છે ? તમારું હૃદય સમાધિસ્થ કેમ નથી ? જો કહેવા યોગ્ય હોય તો કહેશો. "

સખીના આવા વચન સાંભળી કુસુમાવળી જરા આશ્વાસન પામીને બોલી. " સખી તારી આગળ નહિં કહેવા યોગ્ય શું છે ? હું આજે ઉદ્યાનમાં ફરવા ગઈ હતી, ત્યાં પુષ્પ ચુંટવાનો મને ઘણો શ્રમ થયો, તેથી જ્વર આવી ગયો. તે જ્વરને લઈને મને આ અરતિ ઉત્પન્ન થઈ છે. બીજું કાંઈ નથી. " " ત્યારે તો આ તાંબુલની બીડીનો સ્વાદ કર અને હું પંખો નાંખી તારા શ્રમના પસીનાનો નાશ કરું. " મદનરેખાએ સાચા ભાવથી કહ્યું. કુસુમાવલી બોલી–" સખી, તાંબુલ અને પંખો કરવાની કાંઈ જરૂર નથી. હું કદલીગૃહમાં

નઉં એટલે મારો તાપ શાંત થઇ જશે.” આ પ્રમાણે કુસુમાવળી કદલીગૃહમાં આવી. મદનરેખાએ કદલીના પત્રોથી એક શય્યા સજ્જ કરી દીધી. કુસુમાવળી તેની ઉપર બેઠી. પછી તેણીને તાંબૂલની બીડી આપી મદનરેખા પંખો કરવા લાગી. આવો ઉપચાર કર્યો, તો પણ તેણીનું હૃદય શૂન્ય રહેવા લાગ્યું. એટલે મદનરેખાએ વિનયથી પૂછ્યું, “ભર્ત્તૃદારિકા, તમને શું થયું છે? તે કંઇ પણ જાણવામાં આવતું નથી. જ્યારે તમે ઉદ્યાનમાં આવ્યાં હતાં, ત્યારે કાંઇ પણ કૌતુક તમારા જોવામાં આવ્યું હતું? તે સાચે સાચું હોય તે કહી દો.” કુસુમાવળી મંદ હાસ્ય કરતી બોલી—“બ્હેન મદનરેખા, તું મારૂં હૃદય છે. તારાથી છાનું રાખવું, એ મને યોગ્ય લાગતું નથી. સખી, જ્યારે હું ઉદ્યાનમાં આવી, ત્યારે જાણે રતિ વગરનો કામદેવ હોય અને રોહિણી વગરનો ચંદ્ર હોય તેવો મહારાજા પુરૂષદત્તનો રાજકુમાર સિંહકુમાર મારા જોવામાં આવ્યો હતો. પ્રિય સખી, એ રાજકુમારના સ્વરૂપનું શું વર્ણન કરૂં? એ મનોહર મૂર્ત્તિએ મારા મનને હરી લીધું છે. તેના શરીરનો વર્ણ સુવર્ણના જેવો હતો, નખની કાંતિથી તેના ચરણની આંગળીઓ પ્રકાશિત હતી, તેનો કટી ભાગ સિંહના જેવો હતો, મધ્ય ભાગ કૃશ હતો, વક્ષસ્થલ વિશાલ હતું, સ્કંધ ઉન્નત હતા; બંને હાથમાં કમલ, ધ્વજ, અંકુશ અને છત્રની રેખાઓ હતી. હાથની આંગળીઓ છિદ્ર વિનાની હતી, અને નખ રાતા હતા. તેના કંઠની આકૃતિ શંખના જેવી હતી, અધર પાકેલા બિંબફલના જેવા દેખાતા હતા, દાંત ઉજ્વલ હતા, લોચન કમળના

રાજકુમારીની પાસે મૂક્યાં. સખીના હૃદયનો ભાવ જાણી એ ચતુરકુમારીએ હંસને મળવાને ઊત્સુક થયેલી એક હંસલીનું ચિત્ર કાઢી મદન રેખાની પાસે મૂક્યું. ચિત્રનો બરાબર દેખાવ જોઇ મદનરેખાને ખુશી થઇ અને તેણીએ તે આશયને સ્પષ્ટ કરવા તેની નીચે આ પ્રમાણે શ્લોક લખ્યો—

" बिसग्रासेऽप्यनाशंसा, सोत्कंठाप्रियदर्शने ।
पद्मखंडमपश्यंती, वाढं ताम्यति हंसिका " ॥१॥

"પોતાના પ્રિય હંસના દર્શન કરવામાં ઊત્કંઠાવાળી હંસલી કમળના ખંડને જોતી નથી તેથી કમળ તંતુના એક ગ્રાસની પણ આશા નહિ રાખતી અત્યંત તરફડે છે."

પછી મદનરેખા આ ચિત્રપટ અને બીજી ભેટ લઇ સિંહકુમારની પાસે આવી. આ રાજકુમારીની સખી છે, એવું ધારી કુમારે તેણીને માન આપ્યું. દાસી નમન કરી આદરથી બોલી "રાજપુત્ર, કુસુમાવળીએ તમારે યોગ્ય આ ભેટ મોકલાવી છે. અને તેની સાથે આ ચિત્ર આપ્યું છે. રાજકુમારે તે ભેટમાંથી તાંબુલ ગ્રહણ કરી મુખમાં નાખ્યું. પ્રિયંગુલતાની મંજરી કાન ઉપર રાખી અને હંસલીના ચિત્રનું અવલોકન કર્યું. ચિત્રમાં દર્શાવેલી હૃદયવેધક હંસલીને જોઇ રાજકુમાર પોતાનું મસ્તક ધુણાવવા લાગ્યો. ચિત્રની અદ્ભુત કુશળતાએ તેના હૃદયને અતિ આનંદ આપ્યો. તેણે મદનરેખાને પુછ્યું, "દાસી આ હસ્ત લાઘવ કોનું છે? અને આ ચિત્રની અવસ્થાને દર્શાવનારા રસિક શ્લોક કોણે લખ્યો છે?" મદનરેખાએ

વિનયથી કહ્યું " રાજકુમાર, આ રાજકુમારી કુસુમાવળીએ ચિતરેલું છે. અને તેની નીચે ભાવદર્શક શ્લોક મેં લખ્યો છે." તે સાંભળી પ્રેમના રંગમાં ઉભરાઇ ગયેલો રાજકુમાર બોલ્યો. દાસી, આ ચિત્તહારક ચિત્ર જોઇ હૃદયમાં અતિ આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે. તે સાથે ભાવદર્શક શ્લોકનું લાલિત્ય તે ચિત્રના આશયને યથાર્થ રીતે સ્પષ્ટ કરે છે. આટલું કહી રાજકુમારે એક નાગરવેલનું પત્ર લીધું અને તેને કોતરી એક હંસ બનાવ્યો. તે હંસને તે ચિત્રપટમાં મુકી તેની નીચે આ પ્રમાણે ત્રણ શ્લોક લખ્યા—

" प्राणेषु प्रोषितेषु स्यात्प्रिया यानैव संगमः ।
अनेन हेतुना हंसो न विमुंचति जीवितम् ॥ १ ॥
चित्रानुरागिणी त्वं चाहं च चित्रानुरागवान् ।
प्रिये पुनः पुनर्ज्ञाप्यं तत्त्वया चित्रकौशलम् ॥ २ ॥
इदं तु प्रकृतं मात्राधिकं चित्रं विचार्यताम् ।
स्वयं हि निपुणासि त्वं निपुणस्ते सखीजनः " ॥ ३ ॥

" જો પ્રાણ ચાલ્યા જાયતો પછી પ્રિયાની સાથે સંગમ ન થાય, એ કારણથી આ હંસ પોતાનું જીવિત છોડતો નથી. હે પ્રિયા, તું ચિત્રની રાગી છે, તેમ હું પણ ચિત્રનો રાગી છું. માટે આ પ્રમાણે વારંવાર ચિત્રની કુશળતા દર્શાવવી. આ ચિત્ર માત્ર અધિક કરીને આપ્યું છે, તેનો વિચાર કરજે. તું પોતે નિપુણ છે અને તારો સખીજન પણ નિપુણ છે. " ૧–૨–૩

મદનરેખા આ શ્લોક અને તેની સાથે એક હારની ભેટ

લઈ કુસુમાવળીની પાસે આવી. તેણીએ કુસુમાવળીને તે ચિત્ર તથા શ્લોક અર્પણ કર્યા. શ્લોક વાંચી કુસુમાવળી હૃદયમાં આનંદિત થઇ ગઈ. અને તત્કાળ તેણીએ નીચે પ્રમાણે એ શ્લોક લખી આપી મદનરેખાને રાજકુમાર પાસે મોકલી. તે શ્લોકમાં નીચે પ્રમાણે ભાવાર્થ હતો—

"પ્રિય, મેં તમને વિચારીનેજ ચિત્ર મોકલાવ્યું હતું. તે ચિત્રની સમસ્યા પણ તમે વિચારીને જ મોકલી છે, એથી તમારો ઉપકાર માનું છું સહૃદય સહૃદયને આકર્ષે છે"

આ શ્લોકનો ભાવાર્થ રાજકુમાર વારંવાર ચિંતવવા લાગ્યો, અને પોતાના હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, "અહા! શ્લોકની રચના કેવી સુંદર છે? શબ્દોમા સાથે અર્થ ગૌરવ કેવું દર્શાવ્યું છે? આ ઉપરથી ખાત્રી થાય છે કે, કુસુમાવળી જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનના સુગંધથી સુંદર છે. આવી સુંદર રમણીને હૃદયમાં સ્થાન આપવાથી ઘણો લાભ થાય છે." આવું ચિન્તવી કુમારે પ્રેમદાન કરવાનું વચન આપી સખીને તેની પાસે મોકલી હતી. સખીએ કુમારે આપેલા પ્રેમદાનની વાર્ત્તા કહી કુસુમાવળીને ખુશી કરી હતી.

આવી રીતે રાજપુત્ર સિંહકુમાર અને કુસુમાવળીનો પ્રેમપ્રયોગ થયો હતો. તેઓના હૃદયમાં પરસ્પર પ્રેમની પ્રભા પડી હતી કુસુમાવળી સિંહકુમારના પ્રેમથી પોતાના જીવનને કૃતાર્થ થયેલું સમજતી હતી. તેમ સિંહકુમાર પણ એ વિદુષી રમણીના યોગથી પોતાના રાજજીવનને સાર્થક માનતો હતો. તેમની વચ્ચે પ્રેમનો પ્રયોગ થયા પછી રસિક અને પ્રેમદર્શક સમ-

ત્યાંઓ પરસ્પર આવતી હતી. પ્રિય અને પ્રિયા બંનેને કાવ્ય-વિનોદ પ્રિય હતો. રસાલંકારથી ભરેલી કવિતાઓ રચી પરસ્પર આત્માને આનંદ આપતાં હતાં.

વાંચનાર આ ઉપરથી તમે જાણી શકશો કે, પૂર્વકાલે ભારતભૂમિ ઉપર વિદ્યાવિનોદ કેવો હતો ? યૌવનવયના આરંભ પહેલા દરેક આર્ય બાલક અને આર્ય બાલિકા નવીન કવિતા રચી શકતા અને સમસ્યા પૂરી શકતા હતાં. જૈન સાહિત્યનું પૂર્ણ જ્ઞાન મેળવ્યા પછીજ તેઓનો વિવાહ થતો હતો. પ્રેમનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજ્યા પછી વિવાહનો યોગ થવાથી તે સ્ત્રી પુરૂષની વચ્ચે દિવ્ય અને પવિત્ર પ્રેમનો નિર્મળ પ્રવાહ વહેછે. આવા શુદ્ધ પ્રેમી અનેક જૈન દંપતી આ ભારતભૂમિને અલંકૃત કરતા હતા. તેવો સમય પુનઃ પ્રાપ્ત થાય, તેને માટે પરમાત્માની પ્રાર્થના કરજો. અને તન, મન અને ધનથી તે સુધારણા કરવામાં પ્રયત્ન કરજો.

પ્રકરણ ૨ જું.

શ્રી ધર્મઘોષ મુનિ.

એક રમણીય ઉદ્યાન આવેલું હતું. વિવિધ વૃક્ષોની ઘટાથી તે ઘણું સુશોભિત દેખાતું હતું. પક્ષીઓના મધુર શબ્દોથી જાણે તે મુસાફરોને આવકાર આપતું હોય તેવું

દેખાતું હતું. એક તરફ દ્રાક્ષામંડપ, એક તરફ કદલીગૃહ અને એક તરફ વાસંતી લતાનો મંડપ એમ જુદા જુદા પ્રદેશોએ તેની રમણીયતાને વિશેષ શોભા આપી હતી.

આ રમણીય ઉદ્યાનના પ્રાસુક પ્રદેશમાં એક જૈન મુનિ ઊતર્યા હતા. તેમની સાથે બીજા ઘણા મુનિઓનો પરિવાર હતો. સર્વ પરિવારના અગ્રેસર મુનિ ઘણા તેજસ્વી હતા. તેમની સુંદર મૂર્ત્તિ મુનિલિંગને ધારણ કરતી, તથાપિ તેમનું સ્વાભાવિક સૌંદર્ય ઝળકી નીકળતું હતું. જાણે મૂર્ત્તિમાન્ મુનિધર્મ હોય, એવા એ મુનિ દેખાતા હતા. તેમના હૃદયમાં દ્વાદશાંગીએ નિવાસ કર્યો હતો.

આ વખતે એક તરુણ પુરુષ ઘોડેસ્વાર થઇ ત્યાં આવ્યો હતો. શ્રાંત થઇ ગયેલા અશ્વ ઉપરથી ઊતરી તેણે એક વૃક્ષ નીચે વિશ્રાંતિ લીધી. તે પુરુષના શરીર ઉપર રાજતેજ પ્રકાશી રહ્યું હતું. તેની મુખમુદ્રા ઉપર પસીનાની કણીઓ જામી ગઇ હતી. ક્ષણવાર વિશ્રાંત થયા પછી તેની દૃષ્ટિ પેલા મુનિઓ ઉપર પડી. તરત તે બેઠો થયો. અશ્વને એક વૃક્ષની શાખા સાથે બાંધી અને શસ્ત્ર, ઉપાન વગેરેનો ત્યાગ કરી પોતે જ્યાં મુનિઓનો પરિવાર હતો, ત્યાં આવ્યો. મુનિઓના પરિવાર વચ્ચે રહેલા તેજસ્વી મહા મુનિને જોઇ તારાઓના મંડલમાં રહેલા ચંદ્રનું તેને સ્મરણ થઇ આવ્યું. તે વિર પુરુષ વિનયથી મુનિપતિને અને બીજા મુનિઓને વંદના કરી સન્મુખ બેઠો. અને મુનીશ્વરની શાંત અને તેજસ્વી મૂર્ત્તિ જોઇ હૃદયમાં પ્રસન્ન થનો એ તરુણ પુરુષ અનેક પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પો કરવા લાગ્યો.

વાંચનાર, તારા હૃદયમાં આ પ્રસંગની જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન થઇ હશે. માટે તેનું સ્પષ્ટીકરણ ધ્યાન દઇને સાંભળજે. જે મનોહર ઉદ્યાન વર્ણવેલું છે, તે નાગદેવ નામનું ઉદ્યાન છે. તેની અંદર પરિવાર સાથે જે મહામુનિ આવ્યા છે, તે શ્રી ધર્મઘોષ મુનિ છે. એ મહામુનિ પરિવાર સાથે તે ઉદ્યાનમાં વિહાર કરતા આવી ચડ્યા છે. તે તેજસ્વી મુનિ દ્વાદશાંગને જાણનારા અને મુનિધર્મ પ્રમાણે વર્ત્તનારા છે. જે ઘોડેસ્વાર તરૂણ પુરૂષ આવેલો છે, તે આપણા પ્રસ્તુત વિષયનો નાયક સિંહકુમાર છે. સિંહકુમાર કુસુમાવળી સાથે વિવાહિત થયેલો છે. દામપાલે પોતાની પુત્રી કુસુમાવળીને મોટી ધામધૂમથી સિંહકુમારની સાથે પરણાવી હતી. એ વિવાહોત્સવમાં સિંહકુમારને ઘણી પહેરામણી કરવામાં આવી હતી. સિંહકુમાર કુસુમાવળી જેવી વિદુષી બાળાને પ્રાપ્ત કરી ઘણો સુખી થયો હતો. એ વિદ્વાન્ દંપતિ રાજમહેલમાં રહી સદા વિદ્યાવિનોદજ કરતાં હતાં. ધાર્મિક અને નૈતિક પુસ્તકો વાંચવામાંજ પોતાનો સમય પ્રસાર કરતાં હતાં. કુસુમાવળી કાવ્ય વિનોદથી પતિને આનંદ આપતી અને લેતી હતી. પ્રતિદિન નવીન રસિક કવિતાઓ બનાવી અને પરસ્પર વંચાવી તે યુવાન દંપતિ અતિ આનંદિત થતાં હતાં.

આ પ્રમાણે સિંહકુમાર અને કુસુમાવળીનો ગૃહાવાસ ઘણો આનંદથી ચાલતો હતો. મહારાજ પુરૂષોત્તમે પોતાના સિંહ કુમારને યુવરાજપદ આપી રાજ્યકાર્યમાં પ્રવીણ કર્યો હતો. એક વખતે કૌતુકી રાજકુમાર અશ્વક્રીડા કર-

વાને એકલો વનમાં ગયો હતો. વનનાં ઘણાં પ્રદેશમાં અશ્વને ખેલાવી જ્યારે તે શ્રાંત થયો, ત્યારે આ નાગદેવ નામના ઉદ્યાનમાં વિશ્રાંતિ લેવાને આવ્યો હતો. જેવામાં અશ્વ ઉપરથી ઉતરી સિંહકુમાર વૃક્ષ નીચે બેઠો, તેવામાં તેની દૃષ્ટિ મુનિમંડળ ઉપર પડવાથી તે મહામુનિ ધર્મઘોષની પાસે આવી બેઠો હતો. જે વાત વાંચનારના સ્મરણમાં હશે.

સુંદર અને શાંત સ્વરૂપ મહામુનિને જોઈ સિંહકુમારે વિનયથી પૂછયું,—"મહાનુભાવ, આપની મનોહર મૂર્ત્તિ કોઈ ઉત્તમ રાજ વૈભવની અથવા શુદ્ધ વૈભવની ભોક્તા થઈ હોય તેમ દેખાય છે. આવા આપના સુખી શરીરે સંસારનો ત્યાગ શા માટે કર્યો છે ? આ સુખી સંસાર ઉપર આપને શા કારણથી નિર્વેદ થયો છે, એ જાણવાની મારી ઈચ્છા છે.

સિંહકુમારનો આ પ્રશ્ન સાંભળી ધર્મઘોષ મુનિ બોલ્યા ' રાજકુમાર, આ સંસારમાં એવું શું છે ? કે જેથી નિર્વેદ ન થાય. સંસાર સંબંધી સર્વ નિર્વેદનું જ કારણ છે. મને તો એક અવધિજ્ઞાનીનું ચરિત્રશ્રવણ વિશેષ કારણ થયું છે. તે સાવધાન થઈને સાંભળ—

હું આ વિજયોની અંદર આવેલા રાજપુર નગરમાં રહેતો હતો. સ્વભાવથીજ મારું ચિત્ત સંસાર તરફ ઉદ્વેગ પામેલું રહેતું હતું. એક વખતે જેમને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલું છે, એવા અમરગુપ્ત નામે કોઇ ગણી સાધુઓના ઘણા પરિવાર સાથે ઉદ્યાનમાં આવી સમોસર્યા હતા. એ મહામુનિને આવેલા

જાણી રાજા અરિમર્દન પોરજન સહિત તેમને વંદના કરવા આવ્યો હતો. તેણે આવી મુનિને વંદના કરી એટલે તે પવિત્ર મુનિએ ધર્મની આશીષ આપી હતી. પછી રાજાએ તે અમરગુપ્ત ગણીને વિનયથી પૂછ્યું "મહાનુભાવ, આપને અવધિજ્ઞાન શીરીતે ઉત્પન્ન થયું ? તે વિષે આપનું જે ચરિત્ર હોય તે મને સંભળાવો. રાજાનો આ પ્રશ્ન સાંભળી તે મહામુનિ બોલ્યા—મહારાજા જો તમારે મારૂં ચરિત્ર સાંભળવાનું કૌતુક હોય તો સાંભળો. આ વિજયમાં ચંપાવાસ નામે એક નગર છે. તેની અંદર પૂર્વે સુખજ્ઞ નામે એક ગૃહપતિ રહેતો હતો. તેને ધનશ્રી નામે એક સ્ત્રી હતી. તેની સોમા નામે હું પુત્રી થયો હતો, તે નગરમાં રૂદ્રદેવ નામે એક સાર્થવાહનો પુત્ર હતો. તે મારી સાથે પરણ્યો હતો. એક વખતે બાલચંદ્રા નામે એક સાધ્વી વિહાર કરતાં કરતાં ચંપાવાસ નગરમાં આવી ચડ્યાં હતાં. તે સાધ્વીજી શુદ્ધ ચારિત્રને ધારણ કરનારાં હતાં. એક વખતે હું મારા સાસરાના ઘરથી પિતાને ઘેર જતી હતી તેવામાં એ બાલચંદ્રા સાધ્વી મારા જોવામાં આવ્યા. મેં વિનયથી અને શુદ્ધ ભાવથી તેમને પ્રણામ કર્યા. સાધ્વીએ પવિત્ર દૃષ્ટિથી મારી સામે જોઇ મને ધર્મલાભ આશીષ આપી. સાધ્વીની શાંત મુદ્રા અને પવિત્ર વૃત્તિ જોઇ મને તેમનો વિશેષ સમાગમ કરવાની ઇચ્છા થઇ આવી, એથી મેં તેમને તેમના ઉપાશ્રયનું સ્થાન પુછ્યું. પછી પિતાને ઘેર આવી. હું તે સાધ્વીને ઉપાશ્રયે જઇ અને આદરથી તેમની ઉપાસના કરવા માંડી. એ દયાલુ સાધ્વીએ કર્મ રૂપી વનમાં દાવાનળરૂપ અને નિર્વાણ સુખનો

કલ્પવૃક્ષ રૂપ એવો શ્રી સર્વજ્ઞભાષિત ધર્મ મને સંભળાવ્યો! એ ધર્મ સાંભળી કર્મના ક્ષયોપશમથી મને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયું અને તત્કાલ આ સંસાર રૂપ કારાગૃહમાંથી મુક્ત થવા ઉદ્વેગ પામી હું સંવિગ્ન થઇ ગઇ અને શુદ્ધ હૃદયથી આર્હત ધર્મની ઉપાસના કરવા લાગી.

મારો પતિ રૂદ્રદેવ દુરાચારી હતો. તે મારી ધાર્મિક વૃત્તિ જોઇ નારાજ થયો. તેણે મને કહ્યું "હે મૂઢ સ્ત્રી, વિષયોમાં વિઘ્ન કરનારા આ ધર્મને છોડી દે." સવિઘ્ન પતિના આવા વચન સાંભળી મેં વિનયથી કહ્યું, "સ્વામી વિષય સુખ પરિણામે નઠારૂં છે તેથી તે સુખ ભોગવવું ન જોઇએ" મારા આવા વચન સાંભળી રૂદ્રદેવ રૂદ્ર રૂપ કરીને બોલ્યો. "અરે મૂર્ખ સ્ત્રી જે તું ધર્મથી અદૃષ્ટ સુખ મેળવવાની ઇચ્છા રાખે છે તેથી તું ખરેખર ઠગાય છે. જે પ્રત્યક્ષ સુખ હોય તેજ ભોગવવું જોઇએ." રૂદ્રદેવના આવા વચન સાંભળી મેં શાંતિથી જણાવ્યું "સ્વામી જે વિષય સુખ છે તે પશુક્રિયા છે અને દયામય ધર્મનું આચરણ તે માનુષી ક્રિયા છે. તેથી મનુષ્યે પશુક્રિયા કરવી ન જોઇએ" મારા આવા વચન સાંભળી મારા પતિ રૂદ્રદેવના હૃદયમાં ક્રોધ ઉત્પન્ન થઇ આવ્યો. તેણે કોપથી તરત મારો ત્યાગ કરી દીધો અને તેણે ફરીવાર પરણવાને નાગદેવ સાર્થવાહની પુત્રી નાગશ્રીની માગણી કરી. સાર્થવાહ મારા પિતાનું બહુમાન રાખતો હતો તેથી તેણે મારી ઉપર રૂદ્રદેવને પોતાની કન્યા નાગશ્રીને આપી નહીં. જ્યારે રૂદ્રદેવને નાગશ્રી મળી નહીં, એટલે રૌદ્ર મૂર્ત્તિ રૂદ્રદેવ મને

મારવાનો ઉપાય ચિંતવવા લાગ્યો. એક વખતે કોઈ ઘડામાં સર્પને પૂરી મને કહ્યું કે, તે કુંભમાં પુષ્પમાળા છે, તે લાવ. મેં તેની આજ્ઞાથી તે ઘડામાં પુષ્પમાળા લેવાને હાથ નાંખ્યો, એટલે સર્પે મને દંશ માર્યો. મેં તે વાત રૂદ્રદેવને કહી એટલે તે ખોટા આડંબરથી પોકાર કરવા લાગ્યો, સર્પનું વિષ ચડવાથી મેં પ્રાણનો ત્યાગ કર્યો. મેં પવિત્ર વૃત્તિથી સમકિત પાળ્યું હતું, તેથી મૃત્યુ પામીને હું પલ્યોપમની આયુષ્યવાળો દેવતા થઈ, પહેલા દેવલોકમાં **લીલાવસંત** નામના વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયો હતો.

અહિં રૂદ્રદેવ મારા મરણ પછી નાગદેવ સાર્થવાહની પુત્રી નાગશ્રીને પરણ્યો. તેણીની સાથે વિષયસુખ ભોગવી છેવટે મૃત્યુ પામી એક પલ્યોપમની આયુષ્યવાળો નારકી થયો. હું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં દેવલોકમાંથી ચ્યવી સુંસુમાર પર્વતમાં ગજેંદ્ર થઈ અવતર્યો. પેલો રૂદ્રદેવ નરકમાંથી નીકળી તેજ સુંસુમાર પર્વતમાં શુકપક્ષી થયો. તે પક્ષીએ મને હાથિણીઓની સાથે ક્રીડા કરતા જોયો, એટલે તેને મારી તરફ દ્વેષ ઉત્પન્ન થઇ આવ્યો. આ દ્વેષ થવાનું કારણ વિચારતાં તેને જાતિસ્મરણ થયું. તત્કાલ તેણે વિચાર્યું કે, " આ ગજેંદ્રને ભોગમાંથી કેવી રીતે ઉતરવો ? " આવો વિચાર કરતો તે ત્યાં રહ્યો હતો તેવામાં લીલારતિ નામનો કોઇ વિદ્યાધર મૃગાંકસેન વિદ્યાધરની પુત્રી ચંદ્રરેખાને હરીને તે સ્થળે આવ્યો. તેણે તે શુકપક્ષીને કહ્યું "શુકરાજ, હું આ લતાગૃહમાં રહેવાનો છું. જો કોઇ બીજો અહિં આવે તો ' હું અહિં છું ' એ વાત તેને કહીશ

જાહેર કરવું. જો તેમ નહીં થાય અને રાજાના જાણવામાં આવશે તો પછી રાજા ઉગ્ર થઇ તેનો ભારે દંડ કરશે " આ જાહેર ઉદ્ઘોષણા થયા પછી પાંચ દિવસે વિશ્વાસીને ઠગનારો યજ્ઞસેન રાજાની આગળ આવીને બોલ્યો " દેવ પોતાના મિત્રના દોષ પ્રકાશ કરવા એ પુરૂષને યોગ્ય નથી. પણ જેમાં રાજાનું અહિત હોય તેની ઉપેક્ષા કરવી ન જોઇએ એવું ધારીને હું આપની આગળ પ્રકાશ કરૂં છું " " એવું શું છે ? " રાજાએ ફિકરથી પૂછયું. યજ્ઞદેવ બોલ્યો—" રાજા મેં પરિજન પાસેથી જાણ્યું છે કે ચંદનના ઘરમાં ચક્રદેવે ચોરી કરી છે." રાજા બોલ્યો " એવા કુલીન માણસમાં એ વાત ઘટતી નથી. તે વાત ખોટી હશે." યજ્ઞદેવે ભાર દઇને કહ્યું, "મહારાજ એમ ન જાણવું, પુષ્પોની અંદર પણ કીડા પડે છે. જે વાત હું કહું છું તે સાચી છે. કોઇ પણ ઉપાયે તેના ઘરની તપાસ કરો " પછી રાજાએ પોતાના અધિકારીઓને સૂચના કરી તેની તપાસ કરવાને મોકલ્યા. તે અધિકારીઓએ નાશ પામેલા દ્રવ્યની નોંધવાળું પત્રક સાથે આવી મને પૂછયું કે " આ નોંધમાં જે ચીજો લખેલી છે, તે માંહેલી કોઇ ચીજ તારા ઘરમાં છે ? " તે જાણને મેં નિઃશંકપણે ના કહી તો પણ તેઓ તપાસ કરવાને મારા ઘરમાં દાખલ થયા. ત્યાં યત્નથી ગોપવી રાખેલ ચંદનના દ્રવ્યનું એક પાત્ર તેમના જોવામાં આવ્યું. તેની ઉપર ચંદનનું નામ જોઇ તેઓએ મને પુછયું કે આ પાત્ર તારા ઘરમાં ક્યાંથી ? મેં કહ્યું " એ પાત્ર મારૂં છે, પરંતુ આ નામમાં કાંઇ ફારફેર થઇ ગયો છે " " આ પાત્રની શી કીંમત છે ? "

તેમણે પુછ્યું “ હું જાણુતો નથી ” મેં બેદરકારીથી જણાવ્યું. પછી તેમણે પોતાની નોંધમાં જોયું ત્યાં તેની દશ હજાર સોના-મહોરની કીંમત જોવામાં આવી એટલે તેઓ બોલ્યા કે, “ આ નોંધની સાથે આ પત્રની કીંમત મળે છે તેનું શું કારણ ? જવાબ દે ” મેં કહ્યું “ એ કાંઇ મારા જાણવામાં નથી ” આથી તે રાજ્યાધિકારીઓ મારી ઉપર ગુસ્સે થઇ ગયા અને મને રાજાની પાસે લઇ ગયા. અને એ બનેલો સર્વ વૃત્તાંત પ્રચંડ-શાસન રાજાની આગળ કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળી રાજા જો કે પ્રચંડ શાસનવાળો હતો, પણ મારી સાથે શાંત વચનથી બોલ્યો--“હે સાર્થવાહના પુત્ર, તું આ લોક તથા પરલોક બંનેના માર્ગ જાણે છે. આ વાત તારે માટે અસંભવિત લાગે છે, તથાપી જે સત્ય હોય તે કહી દે.” રાજાના આ વચન સાંભળી મિત્રના સ્નેહથી મોહ પામેલો હું કાંઇ પણ બોલ્યો નહિ. નેત્રમાં આંસુ લાવી ફક્ત મૌન ધરીને ઉભો રહ્યો. મારી આવી સ્થીતિ જોઇ રાજાના મનમાં શંકા આવી. તેથી મારા પિતાના બહુ માનને લઇને રાજાએ મને વિરૂપ કર્યો નહિં. પણ ફક્ત પોતાના દેશની હદપાર થવાની આજ્ઞા કરી. પછી રાજાના પુરૂષો મને પુરની બાહેર નગરદેવીના વનની નજીક મૂકી નગર તરફ ચાલ્યા ગયા. તે વખતે મેં વિચાર્યું કે, “ જ્યારે મારા માનનો ભંગ થયો તો પછી જીવીને શું કરવું છે ? તેથી આ વડના વૃક્ષ નીચે ગળે ફાંસો ખાઇ હું મરી જાઉં ” આવું ચિંતવી હું વડની ઉપર જવા તૈયાર થયો, તેવામાં નગરદેવીએ અવધિજ્ઞાન-થી મારી પર દયા કરીને રાજાની માતામાં આવિષ્ટ

' હું દેવલોકમાંથી ચ્યવી મહાવીદેહ ક્ષેત્રમાં રત્નપુર નામના નગરમાં ગંધિલાવતી વિજયની અંદર રત્નસાર સાર્થવાહને ઘેર શ્રીમતીના ઉદરથી ચંદ્રસાર નામે પુત્ર થયો.

પેલો યજ્ઞદેવ અનેક ભવમાં ભમતો ભમતો નર્મદા નામની મારા ઘરની દાસીમાં આનહક નામે પુત્ર થયો. પૂર્વભવના અભ્યાસથી તે સદા મને છેતરવાના પરિણામ ધારણ કરતો હતો. મારો વિવાહ કોઈ એક ગૃહસ્થ ચંદ્રકાંતા નામની પુત્રીની સાથે થયો હતો.

એક વખતે વિજયવર્દ્ધન નામના કોઈ સૂરિ આવી ચડ્યા. તેમના ચરણમાં જઈ મેં વંદના કરી અને તેમની પાસે શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો. એક વખતે તે નગરનો રાજા કોઈ લાંબી યાત્રાએ જતાં અમે પણ કોઈ બીજે ગામ ગયા હતા. તેવામાં વિંધ્યકેતુ નામના કોઈ પલ્લીપતિએ આવી તે નગરને વિનષ્ટ કરી દીધું. અને કેટલાએક નગરજનોને કેદ કર્યા. આ વાત અમારા સાંભળવામાં આવી, એટલે અમે તે નગર પ્રત્યે આવ્યા, તેવામાં તે નગર શ્મશાનના જેવું શૂન્ય જોવામાં આવ્યું. કેટલાએક મનુષ્યોની શોધ કરતાં જાણવામાં આવ્યું કે, મારી સ્ત્રી ચંદ્રકાંતાને ભીલ્લ લોકો હરી ગયા છે. આ સાંભળી મને મારા હૃદયમાં અતિશય શોક થવા લાગ્યો. આ વખતે દેવશર્મા નામનો કોઈ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ ત્યાં આવી ચડ્યો, તેણે મને કહ્યું, " સાર્થવાહ પુત્ર, વૃથા ખેદ કરીશ નહિં. પૂર્વે આ દેશમાં ભિલ્લ લોકો શ્રીસ્થલ ગામમાંથી ઘણાં લોકોને હરી ગયા હતા. પણ છેવટે ઘણું દ્રવ્ય લઈ તેમને છોડી મુકયા હતા.

તેમણે કોઇના ચારિત્રને ખંડિત કર્યું ન હતું.'' તે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણના આવા વચન સાંભળી હું મારા આનહક અનુચરને સાથે લઇ ચાલ્યો હતો. રસ્તામાં ખાવાને માટે મેં ઘણું ભાતું સાથે લીધું હતું. તેમ પુષ્કળ દ્રવ્ય પણ પાસે રાખ્યું હતું. આ પ્રમાણે તૈયાર થઇ ચંદ્રકાંતાનો મોક્ષ કરવાને હું ઉત્સુક થઇને ચાલ્યો. હું અને આનહક બંને દ્રવ્ય અને ભાતું લઇને રસ્તે જતા હતા, તેવામાં આનહકને મને છેતરવાના પરિણામ થયા. થોડે દૂર જતાં સંધ્યાકાલ થયો. તે વખતે આનહકના હાથમાં દ્રવ્ય હતું. અને મારા હાથમાં ભાતું હતું. રસ્તામાં એક નજીક કુવો આવ્યો. તે કુવા ઉપર હું ઉભો રહ્યો, તે વખતે કપટી આનહકે મને ધક્કો મારી તેની અંદર પાડી નાંખ્યો. કુવામાં પડતાં તેના એક ભાગમાં કોઇ મનુષ્ય મારી સાથે અથડાયું. મેં તેની તરફ લક્ષ પૂર્વક જોયું, ત્યાં મારી સ્ત્રી ચંદ્રકાંતા મારા ઓળખવામાં આવી. તેને જોતાંજ હું ખુશી ખુશી થઇ ગયો. તે સ્ત્રી પ્રથમ મારાથી ભય પામી, એટલે મેં તેણીને કહ્યું કે, “ જે માણસ જૈન શાસનમાં રહ્યો હોય, તેને ભયજ નથી” મારા આ શબ્દો ઉપરથી તેણીએ મને ઓળખ્યો, એટલે તે રોવા લાગી. મેં તેને આશ્વાસન આપી વૃત્તાંત પૂછ્યો, એટલે તેણીએ કહ્યું કે, “ આર્યપુત્ર, શીલનો ભંગ થવાના ભયથી હું આ કુવામાં પડી છું.” પછી તેણીએ મારો વૃત્તાંત પૂછ્યો, એટલે આનહકે મારે [illegible] જે કર્યું, તે બધો વૃત્તાંત મેં તેણીને કહી સંભળાવ્યો. અને [illegible] જણાવ્યું કે મારા સેવક આનહકે જે કર્યું, તે સારૂં કર્યું. [illegible] મારી મહાભાગે મને તારો મેળાપ કરાવ્યો. પછી અમે

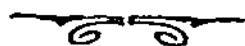
ત્યાં અલ્પ નિદ્રાથી રાત્રિ નિર્ગમન કરી. પ્રાતઃકાલે સૂર્ય ઉગ્યો એટલે મેં તેણીને મારી પાસે રહેલું ભાતું આપ્યું. તેણીને તેમાં ઘણા ઉપવાસો થયેલા પણ તે સતીએ જણાવ્યું કે, તમે જમશો તો પછી હું જમીશ. પછી હું અકાલે તે ભાતું જમ્યો. પછી " સંસારની જેમ આ કુવામાંથી આપણો શી રીતે ઉદ્ધાર થશે ?" એમ બંને ચિંતવવા લાગ્યા. કેટલાક દિવસોએ મારૂં ભાતું ખુટી ગયું. પછી અમારી જીવવાની આશા નાશ પામી. તે વખતે મને ચિંતા થઈ કે, " મને જૈન મતની પ્રાપ્તિ થઈ, તે છતાં હું વ્રત ગ્રહણ કર્યા વગર મૃત્યુ પામીશ." આ પ્રમાણે ચિંતવતાં મારૂં જમણું નેત્ર ફરક્યું, અને તે સ્ત્રીનું ડાબું નેત્ર ફરક્યું. અમો બંનેને એથી જરા હૃદયમાં ધીરજ આવી. એવી રીતે ત્યાં અમને અનેક અહોરાત્ર વીતી ગયા. તેવામાં નંદિવર્દ્ધન નામના સાર્થવાહનો કોઈ સાર્થ રત્નપુર તરફ જવાને ત્યાં થઈને પસાર થયો. તે સાર્થ માંહેલા કેટલાએક સેવકો અમારા કુવામાં પાણી ભરવાને આવ્યા. એટલે અમોએ અંદરથી તે લોકોને જણાવ્યું, તે ઉપરથી તેમણે સાર્થવાહ નંદિવર્દ્ધનને વાત કરી; એટલે તેણે આવી અંદર માંચી ઉતારી અમોને બાહેર કાઢ્યા. મેં એંધાણીથી ઓળખાવા માટે બધો સવિસ્તર વૃત્તાંત જણાવ્યો, તે ઉપરથી સાર્થવાહે તે વાત સત્ય માની. પછી તેણે મને સ્ત્રી સાથે પોતાના સાર્થમાં લીધો. અને સાર્થની સાથે ચાલતાં પાંચ દિવસ વીતી ગયા તેટલામાં માર્ગે ચાલતાં સિંહે મારેલું એક માણસનું શબ માર્ગ જોવામાં આવ્યું. તેની એક પડખે રહેલ દ્રવ્યની કોથળી છુટી પડી ગઈ હતી તેને જોઈ

મેં તેને ઓળખી લીધો. તે પાપી અનહકને સિંહે મારી નાંખેલો પૃથ્વીપર પડયો હતો. પછી મેં તેની પાસેથી દ્રવ્યની કોથળી લઈ લીધી. હૃદયમાં સંવેગ પામતો હું રત્નસાર નગરમાં આવ્યો. ત્યાં જઇ તે દ્રવ્યને મેં સાત ક્ષેત્રોમાં વાપરી દીધું. તેવામાં રત્નપુર નગરમાં વિજયવર્દ્ધન નામે મુનિ આવી ચડયા. મેં તેમની પાસે દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે કાળધર્મ પામી મહાશુકલ વિમાનમાં સોળ સાગરોપમની આયુષ્યવાળો હું દેવતા થયો અને પેલો અનહક ત્રીજી નરકે સાત સાગરોપમની આયુષ્યવાળો નારકી થયો. હું તે દેવલોકમાંથી ચ્યવી આ જંબુદ્વીપના ભારત ક્ષેત્રમાં રથવીરપુર નામના નગરમાં **નંદિવર્દ્ધન** નામના ગૃહસ્થની સુંદરી નામની સ્ત્રીના ઉદરથી પુત્ર રૂપે ઉત્પન્ન થયો. મારા પિતાએ મારૂં નામ અનંગદેવ પાડયું.

અનહક નરકમાંથી નીકળી સિંહ થયો. ત્યાંથી પાછો દુર્ગતિમાં જઈ વિવિધ પ્રકારની તીર્યંચ યોનિઓમાં ભમી તેજ નગરમાં **સોમ** નામના સાર્થવાહની **નંદિમતી** સ્ત્રીમાં પુત્ર રૂપે ઉત્પન્ન થયો. તેનું નામ **ધનદેવ** પાડવામાં આવ્યું. પૂર્વની જેમ મારે મૈત્રી થઇ. હું બાળક હતો તોપણ **દેવસેન** નામના ગુરૂ પાસેથી મને ધર્મ પ્રાપ્ત થયો હતો. અમે બંને વિષય રૂપ વૃક્ષોના વનના જેવા તારૂણ્યને પ્રાપ્ત થયા. એક વખતે અમે બંનેએ અભિમાનથી વિચાર કર્યો કે " તારૂણ્ય વયમાં પિતાના ધનનો ઉપભોગ કરવો એ ઘણીજ શરમની વાત છે. " આવું વિચારી અમે બંને રત્નદ્વીપમાં ગયા. ત્યાંથી લાખો રત્નો

પ્રિય વાંચનાર, તમે આ મહાનુભાવ ધર્મઘોષ સૂરિના ચમત્કારી જીવનવૃત્તાંતનો વિચાર કરજો. આ ચતુર્વિધ સંસારમાં પ્રાણીને કેવી કેવી વિટંબના ભોગવવી પડે છે, અને કેવી કેવી રીતે સંસારના વમળમાંથી પસાર થવું પડે છે, તેનો વિચાર કરજો. પૂર્વ કર્મના દોષ, પરંપરાયે ક્યાં સુધી પહોંચે છે અને તેને લઇને કેવી કેવી વિચિત્ર સ્થિતિમાં આવી પડાય છે ? તેનું પૂર્ણ દર્શન ધર્મઘોષ મુનિના જીવન વૃત્તાંતમાંથી મેળવી શકાય છે. દરેક ભવિ આત્માએ આ વિષયનું મનન કરવાનું છે. આવા વિચિત્ર પ્રસંગો માનવ જીવનને પૂરેપુરા બોધક થઇ પડે છે. મહાનુભાવ ધર્મઘોષ સૂરિના જીવન ચરિત્રથી સિંહકુમાર પ્રતિબોધ પામ્યો હતો અને તેના જીવનને સુધારણા કરવાને ઉત્તમ માર્ગ તેથીજ તેને પ્રાપ્ત થયો હતો, જે માર્ગે તેના જીવનને ઉચ્ચ સ્થિતિનું દર્શન કરાવ્યું હતું. દરેક ભવ્ય જીવે પણ એ માર્ગને અનુસરવા માટે આ પ્રસંગ મનન પૂર્વક વાંચવો જોઇએ અને તેમાંથી ઉત્તમ બોધ ગ્રહણ કરવો જોઇએ.

પ્રિય વાંચનાર, આ વાત લક્ષમાં રાખી તું તારા આત્માને એ ઉત્તમ માર્ગ દર્શાવજે, અને તારા અલ્પ જીવનમાં સિંહ કુમારના જીવનનું પ્રતિબિંબ પાડવા પ્રયત્ન કરજે. એમ કરીશ તોજ તું તારા જીવનનું સાફલ્ય કરી શકીશ.

પ્રકરણ ૩ જું.

ઉપદેશની અસર.

એક વિશાળ મંદિરમાં યુવાન પુરૂષ આડે પડખે પડયો હતો. તેના હૃદયમાં ચિંતા થતી હતી, પણ તે ચિંતા નિરૂપાધિક હતી. હૃદયને દહન કરનારી નઠારી ચિંતા ન હતી. આ ચિંતા તેના આનંદનું કારણ હતી. તે પુરૂષ ક્ષણે ક્ષણે ચિંતા કરતાં કાંઇક અસ્ફુટ શબ્દો બોલતો હતો. વળી ક્ષણવારે ગગન તરફ દૃષ્ટિ રાખી અવલોકતો અને જાણે કાંઈક વિચિત્ર વસ્તુ તેના દૃષ્ટિમાર્ગમાં આવી હોય, તેમ તે દૃષ્ટિને સ્થિર રાખી રહેતો હતો. ક્ષણવારે પાછો આસન પરથી બેઠો થઈ મેહેલના મધ્ય ભાગમાં ફેરા ખાતો હતો. અને પાછો વિશ્રાંત થઇ તે આસન ઉપર આડે પડખે પડતો હતો.

આ વખતે એક સુંદર બાલા તેની પાસે આવી ઉભી રહી. તે તરૂણની આવી ચેષ્ટા જોઇ તે હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગી. તેણી ઘણીવાર તેની પાસેજ ઉભી હતી, પણ તે તરૂણની દૃષ્ટિ તેણીને જોઇ શકી નહિં. તે ઉભી ઉભી તેની ચેષ્ટાઓ જોતી હતી.

વાંચનારના હૃદયમાં આ પ્રસંગ તરતજ સમજવામાં આવે એવો છે, તથાપિ તેમના બોધને માટે સ્પષ્ટીકરણ કરવાની આવશ્યકતા છે. જે તરૂણ પુરૂષ વિવિધ જાતની ચેષ્ટા

ઠરતા મેહેલમાં આઠે પહોરે પહોચ્યો છે, તે પુરૂષદત્ત રાજાનો પુત્ર સિંહકુમાર છે. મુનિરાજ ધર્મઘોષની ઉપદેશ વાણી સાંભળ્યા પછી તેના હૃદયમાં વૈરાગ પ્રગટ થઇ આવ્યો છે. તે આ સંસારને અસાર અને ક્ષણિક રૂપે જુવે છે. આજે તેનો પિતા રાજા પુરૂષદત્ત અમિતતેજ નામના ગુરૂની પાસે ધર્મ સાંભળી વિરક્ત થઇ પોતાની રાણી શ્રી કાંતાની સાથે દિક્ષા લઈ સિંહકુમારને રાજ્ય સોંપી ચાલ્યો ગયો છે. રાજા પુરૂષદત્તની વૈરાગ્ય ભાવના જોઇ રાજ્યના સામંતો અને મંત્રીઓ પણ તેની સાથે દીક્ષિત થઇ ચાલી નીકળ્યા છે. પિતૃભક્ત સિંહકુમારે પોતાની આજ્ઞાથી રાજ્યભાર સ્વીકાર્યો છે, પણ તેના વિરક્ત હૃદયને એ વાત રૂચીકર થઇ નથી. આથી સિંહકુમાર આ વર્ણન વિવિધ વિચાર કરતો પોતાના મહેલમાં બેઠો છે. તે દરેક પદાર્થોનો વિચાર કરી પોતાના સંયોગને જુદી કરે છે. મેહેલમાં ગોઠવેલા સર્વ પદાર્થો તેને કેવળ પુદ્ગળમય ભાસે છે. અને તેથી તે તરફ તે ઉપેક્ષાની દૃષ્ટિએ જુવે છે. ભૂમિ અને અંતરીક્ષના કુદરતી ભાવ તરફ સૂક્ષ્મ રીતે અવલોકે છે. અને તેમાંથી વૈરાગ્યનું મહાશિક્ષણ સંપાદન કરે છે.

તે સમયે જે સુંદર બાળા તેના મેહેલમાં આવી છે, તે તેની પ્રિયા કુસુમાવળી છે. પોતાના પતિની આવી વિચિત્ર ચેષ્ટાઓ જોઈ તે બાળા આશ્ચર્ય પામી ગઇ છે.

જ્યારે પોતાના પતિની સ્થિર દૃષ્ટિ પોતાને ઓળખી શકી નહિં, એટલે કુસુમાવળી મધુર સ્વરથી બોલી "પ્રાણનાથ, આ

શું કરોછો ? તમારા હૃદયની સ્થિતિ કયાં છે ? મને દેખતાંજ આનંદ પામનારા અને સંભ્રમથી મારો સત્કાર કરનારા તમે આમ કેમ થઈ ગયા છો ? એ પ્રેમાવેશ, એ ઊભરાતો આનંદ અને તે શ્રંગારરસનો પ્રભાવ કેમ દેખાતો નથી ? તમારા ચતુર હૃદયને કંઈ મનોરમાએ હરી લીધું છે? કંઇ કાંત.એ મારા પ્રેમરસનો ભાગ પડાવ્યો છે? કઇ સુંદરી મને ધકકો મારી તમારા હૃદયમાં પેશી ગઈ છે ?

કુસુમાવળીનાં આ વચનો સુણુતાંજ સિંહકુમાર સંભ્રાંત થઇ ગયો. પોતાની સમીપ રહેલી પ્રિયાની ઉપર તેની દૃષ્ટી પડી, તરત તે સ્વસ્થ થઇ ગયો. તેણુ પોતાની પ્રિયાને પૂછયું, "પ્રિયા શી ઇચ્છાથી અહિં આવ્યાં છો ? હું વિચારમાં પડયો હતો, તેથી તમારી તરફ મારી મનોવૃત્તિ આકર્ષાઇ ન હતી, તેને માટે ક્ષમા આપશો " રાજકુમારના આ વચન સાંભળી કુસુમાવળી બોલી. પ્રાણેશ, હું વહેલી આવી છું. તમારી મનોવૃત્તિ મારી તરફ હમણાંજ થઇ છે. કોઈપણુ સુંદરીએ તમારા ચિત્તને આકર્ષ્યું હોય તેમ લાગે છે. કોઈવાર તમારી આવી સ્થિતિ મારા જોવામાં આવી નથી. આજે કાંઈ વિલક્ષણુ ભાવ બન્યો છે. " સિંહકુમારે વિનીત ભાવથી કહ્યું ' પ્રિયા, તમારા હૃદયમાં જે શંકા ઉત્પન્ન થઇ છે, તે શંકા તદન ખોટી છે. મારા આ વખતની સ્થિતિ તમારા જેવી કલ્પનાના એક અંશમાં પણુ આવે તેમ નથી. મારી વૃત્તિને આકર્ષણુ કરનાર વૈરાગ્ય વૃત્તિ છે, એક મહાત્માના ઉપદેશની અસરથી હું સાંસારિક ભાવ ઉપર વિરકત થઇ ગયો છું.'

પતિના આ વચન સાંભળી કુસુમાવળી વિનયથી બોલી. "સ્વામિનાથ આપની મનોવૃત્તિને આમ અતિ આકર્ષણ કરનાર કેવો ઉપદેશ છે ? તે સાંભળવાની મારી ઇચ્છા છે." પ્રિયાના આ પ્રશ્ન ઉપરથી રાજકુમાર બોલ્યો "સુંદરી હું અશ્વક્રીડા કરવાને બાહેર ફરવા ગયો હતો, ત્યાં એક મહામુનિ મારા જોવામાં આવ્યા; મેં તે મહાનુભાવને વંદના કરી તેમના વૈરાગ્યનું કારણ પૂછ્યું. એટલે તેમણે દયા કરી પોતાનો રસુઝ વૃત્તાંત મને કહી સંભળાવ્યો, જે સાંભળી મારા હૃદય ઉપર વૈરાગ્ય ભાવના પ્રસરી ગઇ હતી. પછી આત્માનો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છા કરી મેં તે મહાનુભાવને પ્રશ્ન કર્યો કે, "ભગવાન, આ સંસારની કેટલી ગતિઓ છે ? કયા કયા દુઃખો છે, અને એ સંસાર રૂપ કારાગૃહમાંથી કેવી રીતે મુક્ત થવાય છે! મારા આ પ્રશ્નો સાંભળી તે મહાનુભાવે મને ઉત્તર આપ્યો. "રાજપુત્ર, નારક, તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવ એ ચાર ગતિવાળો આ સંસાર છે. તે સંસારમાં રાગ દ્વેષને વશ થયેલા પ્રાણીઓને જન્મ, જરા અને મૃત્યુ એ ત્રણ પ્રકારના દુઃખ છે." આ પ્રમાણે કહી તેમણે મને પ્રસન્નતાથી જણાવ્યું કે, હે વત્સ, આ વિષયને સ્પષ્ટ કરનારૂં એક રસિક આખ્યાન છે, જો તારે સાંભળવાની ઇચ્છા હોયતો હું તને સંભળાવું. મુનિવરના એ વચન સાંભળી તે આખ્યાન સાંભળવાની મેં ઇચ્છા દર્શાવી, એટલે એ મહામુનિએ મને તે બોધક આખ્યાન કહી સંભળાવ્યું હતું.

કોઇ દારિદ્રના દુઃખથી પીડિત થયેલો પુરૂષ પોતાનો દેશ

છોડીને બીજા દેશમાં જવા તૈયાર થયો, રસ્તામાં જતાં તે માર્ગ ચુકી ગયો અને એક ભયંકર અટવીમાં આવી ચડયો. તે અટવીમાં શીકારી પ્રાણીઓના ત્રાસદાયક ધ્વનિથી તે ભય પામી ગયો. ભયને લઇને તેના ચરણુ ભાંગી પડ્યાં અને હુવે કયાં જવું એમ વિચાર કરતો તે ભયભીત થઇ ગયો. તેવામાં એક ઉગ્ર ગર્જના કરતો ગજેંદ્ર તેની સામો મળ્યો, તેની પાછળ હાથમાં ખડગ લઇને એક ભયંકર રાક્ષસી આવતી હુતી. તે જોઇ તે મુસાફર કંપવા લાગ્યો. અને તે ભયમાંથી પોતાનો બચાવ કરવાને આમ તેમ જોવા લાગ્યો. તે માર્ગે એક વડનું ઊંચું વૃક્ષ તેના જોવામાં આવ્યું. તેને જોતાંજ પોતાની રક્ષા કરવાને તે પુરૂષે તેમની ઊપર ચડવા માંડયું, પણુ તે ચડી શકયો નહિં. જયારે તે હુાથી નજીક આવ્યો એટલે ‘ કયાં જવું ’ એમ ચિંતવતા તે પુરૂષને તે વૃક્ષ નીચે ઘાસથી આચ્છાદિત થયેલો એક કૂવો જોવામાં આવ્યો. પછી તે ઊંચા વડને છોડીદઇ ત્યાં રહેલા એક નીચેના વડનો તેણે આશ્રય કરવા માંડયો, પણુ તેમ કરતાં તે ખસી પડયો. પડતાં પડતાં તે કુવાની દીવાલ ઊપર આવેલા શરકટના ભોથાનો ટેકો લઇ લટકી રહ્યો. તે ચોરસ કૂવાની નીચે જોયું. ત્યાં પોતાની ઊપર ફુલ્લ્વાના પ્રતિઘાતથી તેને કરડવાને તૈયાર થયેલા ચારે ખુણે ચાર સર્પને જોયા અને તેમની વચ્ચે રહેલા પાંચમા એક જંગી અજગરને જોયો. જે શરકતના ભોથાનો આશ્રય લઇ તે લટકતો હતો, તેની નીચે તેને કરડીને ભેદી નાંખતા કૃષ્ણુ અને શ્વેત બે ઊંદરો તેના જોવામાં આવ્યા. તે જોતાં તેને નિશ્ચય થયો કે, આ શરકતનું ભોથું છેદાતાં સુધીની તેની આયુષ્ય છે. પછી

પેલો મદોન્મત્ત કે જે તે પુરૂષ પ્રાપ્ત નહિં થવાથી કોપ પામ્યો હતો. તેણે વડના વૃક્ષને દાંતોથી કંપાવ્યું, એટલે તે પર રહેલ એક મધપુડામાંથી મધનાં ટીપાં તે છીર્ણ કૂપમાં પડવા લાગ્યા. અને તેની ઉપર રહેલી ભમરીઓ ઉડીને તે પુરૂષને વળગી દંશ મારવા લાગી. અને તેથી તેને ભારે પીડા થવા લાગી. પેલા મધપુડામાંથી જે મધના ટીપાં પડતા તે દુઃખી પુરૂષના મસ્તક, લલાટ, ભ્રકુટી અને નાસિકા ઉપર અનુક્રમે પડતાં પડતાં તેના મુખમાં આવ્યા, તે વખતે આવી સ્થિતિમાં પણ તેના સ્વાદમાં તે આસક્ત થઇ ગયો. હાથી, રાક્ષસી, ચાર સર્પ, અજગર, બે ઉંદર અને ભમરીઓના ભયનો વિચાર તેના હૃદયમાંથી ચાલ્યો ગયો, મધના સ્વાદમા લપટાઇ ગયો. રાજકુમાર આ કથા ઉપરથી કો ઉપનય લેવાનો છે ? તે ધ્યાન દઇને સાંભળો. જે દુઃખી પુરૂષ તે જીવ સમજવો. અટવી તે સંસારની ચાર ગતિ સમજવી. જે ઉન્મત્ત હાથી, તે મૃત્યુ જાણવું. તેની પાછળ જે રાક્ષસી તે જરાવસ્થા સમજવી. જે ઉંચું વડ વૃક્ષ તે વિષયી મનુષ્યોને દુર્લભ એવો મોક્ષ સમજવો. જો તેની ઉપર આરૂઢ થઇ જવાય તો પછી મૃત્યુ તથા જરાનો ભય રહેતો નથી. જે છીર્ણ કૂવો તે મનુષ્ય ભવ અને ચાર સર્પો તે ક્રોધાદિક ચાર કષાય સમજવા. એ કષાયોથી ઘેરેલો મનુષ્ય કાર્યાકાર્યમાં અચેતન થઇ જાય છે. છીર્ણ કૂવામાં જે અજગર હતો તે નરક પ્રદેશ સમજવો. જે શરટનું મૂળ તે મનુષ્યનું આયુષ્ય સમજવું. જે કૃષ્ણ અને શ્વેત બે ઉંદરો તે શુક્લ પક્ષ અને કૃષ્ણ પક્ષ સમજવા. જે ભમરીઓ તે રોગો અને મધના બિંદુઓ તે વિષયો જાણવા. જે વિષયોના

સ્વાદથી મનુષ્ય પોતાની પછવાડેના વિચાર કરતો નથી. પોતાની સ્થિતિ તદન ભુલી જાય છે. આ પ્રમાણે વિષયભોગ ભયંકર પરિણામવાળા છે. જીવિત ચંચલ છે, અને યૌવન નિઃસાર છે, તેથી પ્રાજ્ઞ જીવોને ધર્મ આચરવો યુક્ત છે.

રાજકુમાર, આ વાત લક્ષમાં રાખી તમારે પણ ધર્મારાધન કરવું જોઇએ. ધર્મારાધન વિના આ મનુષ્ય જન્મ નિષ્ફળ થાય છે."

હે પ્રિયા, એ આખ્યાન અને તેનો ઉપનય સાંભળી મારા હૃદયમાં ઘણી અસર થઇ ગઇ. મને આ સંસાર તરફ વૈરાગ્ય ભાવ પ્રગટ થઇ આવ્યો. પછી મેં અંજલિ જોડી એ મહાનુભાવને પ્રશ્ન કર્યો. "મુનીંદ્ર, આપે જે ધર્મને આચરવાનું કહ્યું, તે ધર્મ કેવો છે? તે મને સંક્ષેપમાં સમજાવો." મારા આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એ મુનિવરે જણાવ્યું કે:–" રાજકુમાર, એ ધર્મ ક્ષમા વગેરે દશ પ્રકારનો છે. ક્રોધને જય કરવો. એ **ક્ષમા** કહેવાય છે. માન ન રાખવું, એ **માર્દવ** કહેવાય છે, કપટનો ત્યાગ કરવો, એ **આર્જવ**; અને લોભ ન રાખવો, એ **મુક્તિ** કહેવાય છે. બાર પ્રકારનું **તપ** છે. સત્તર પ્રકારનો **સંયમ** છે. નિર્દોષ વચન બોલવું તે સત્ય કહેવાય છે. ઈંદ્રિયોનો નિગ્રહ કરવો, એ શૌચ કહેવાય છે. નવ પ્રકારના પરિગ્રહનો ત્યાગ એ **અકિંચનપણું** છે. અને અઢાર પ્રકારે અબ્રહ્મને વર્જવું, તે બ્રહ્મચર્ય કહેવાય છે."

પ્રિયા, આ પ્રમાણે જ્યારે તેમણે ટુંકામાં મને ધર્મનું સ્વ-
રે હું વિનયથી —" ભગવાન્, એવા

મનમાં ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ હતી પણ પોતાની બાઈને ખુશી કરવાને તે નમ્રતાથી બોલી —" બા સાહેબ આજે કાંઈ ચિંતામાં દેખાઓ છો, પણ મને લાગે છે કે તમારી ચિંતા આનંદની છે. કારણકે થોડા સમય પહેલાં તમે ઋતુસ્નાન થયેલા છો એથી વખતે ગર્ભાવસ્થામાં આવ્યા હશો. જો એ વાત સત્ય હોય તો મહારાજાને વધામણી કહેવા મને મોકલજો."

સખી મદનરેખાનાં આ ઉપહાસ્ય વચન કુસુમાવલીને રૂચિકર લાગ્યાં નહીં. તે ક્ષણવારે નિઃશ્વાસ નાંખીને બોલી—" સખી તારા ઉપહાસ્ય વચનો આ વખતે મને પ્રીતિકારક લાગતા નથી. આ વખતે મારૂં હૃદય ચિંતાતુર થયેલું છે. મારી મનોવૃત્તિ શોકસાગરમાં મગ્ન થઇ ગઇ છે" મદનરેખાએ સંભ્રાંત થઈને પૂછયું, 'રાણી સાહેબ, એવી ચિંતા આપને શા માટે થઇ છે? ગઇ રાત્રે મહારાજાએ આપનું અપમાન તો નથી કર્યું? શું કોઈ પરિજન આપના અપરાધમાં તો નથી આવ્યો? આપને ચિંતા થવાનું શું કારણ છે?' કુસુમાવળી મંદ સ્વરે બોલી— "સખી, મારી ચિંતાનું કારણ કોઈ બીજાને કહી શકાય તેવું નથી. તું મારી ખરેખર વિશ્વાસભૂમિ છે, માટે હું તારી આગળ ખરેખરૂં કારણ જણાવું છું. મને ખાત્રી છે કે તું મારા વિશ્વાસનો ભંગ કદી પણ કરીશ નહીં. આજે સ્વપ્નમાં મારા ઉદરમાં એક સર્પે પ્રવેશ કર્યો પછી તે સર્પે મારા સ્વામીને સિંહાસન ઉપરથી પાડી નાંખ્યા પછી તરત હું જાગ્રત થઇ ગઇ. આ અમંગળ સ્વપ્ન મેં મારા સ્વામીને પણ કહ્યું નથી. આ વાત

તું પણ કોઇને જણાવીશ નહીં. શાસનદેવતા મારા ગર્ભની અને સ્વામીની રક્ષા કરો.

મદનરેખાએ સચિંત વદને જણાવ્યું, "ભત્રી, ચિંતા કરશો નહિ. જૈન શાસનના પ્રભાવીક દેવતા તમારૂં કલ્યાણ કરશે. દેવી, તમારા હૃદયમાં રહેલી ધર્મભાવનાને સદા જાગૃત રાખજો. મન, વચન અને કાયાથી શુદ્ધિનું પોષણ કરજો. સમ્યકત્વનો જે પ્રભાવ તમે જાણો છો તે પ્રભાવનો ઉપયોગ કરવા પ્રયત્ન કરજો. હૃદયની મલીનતાને વધારનારા કુકર્મો તરફ તીરસ્કાર રાખજો. સદ્બુદ્ધિને સારૂં પોષણ મળે, સદ્વિચારોની સારી જાગ્રતિ થાય અને અંતરની શુદ્ધ ભાવનાને બળ મળે એવી રીતનું પ્રવર્તન કરજો. તમારા જેવી સુજ્ઞરાજ શ્રાવીકાને મારા જેવી અલ્પ મતિ દાસી વધારે ઉપદેશ આપવાને યોગ્ય નથી."

સખી મદનરેખાનાં આવા વચન સાંભળી કુસુમાવળીને જરા શાંતિ થઇ, પણ તેણીના હૃદયમાંથી ચિંતાનો તદ્દન નાશ થયો નહીં. સ્વપ્નમાં જોએલો ભયંકર દેખાવ તેની દ્રષ્ટિ આગળ દ્રશ્યમાન થવા લાગ્યો. તેનું સ્મરણ કરતી કુસુમાવળી પુનઃ બોલી—"સખી, તારા મધુર વચનોએ મને થોડી ઘણી શાંતિ આપી છે, તથાપિ હું એ કુસ્વપ્નના ભયંકર દેખાવનું વિસ્મરણ કરી શકતી નથી. વિષને ધારણ કરનાર ભયંકર નાગ મારાં ઉદરમાં પેઠો અને તેણે મારા સ્વામીને આસન ઉપરથી પાડી નાંખ્યા. આ બનાવ મારી દ્રષ્ટિ આગળ તર્યા કરે છે. મારા ઉદરમાં કેવા જીવે પ્રવેશ કર્યો હશે? આ ગર્ભથી મારૂં શું અનિષ્ટ થવાનું હશે,

એવી ચિંતા રૂપ મહા જ્વાલાથી હું દહન થયા કરૂં છું. સર્પના જેવો ભયંકર જીવ મારા ગર્ભમા આવ્યો હશે કે, જે મારા પતિને સિંહાસન ઉપરથી પાડવાને સમર્થ થવાનો હશે.

" સ્વપ્નનું શુભાશુભ ફળ પણ કર્મને આધીન છે. કર્મની પ્રબલ સત્તા આગળ બીજા કોઇનું બળ ચાલી શકતું નથી. કર્મની મહાન્ શક્તિ અપ્રતિહત અને અસ્ખલિત છે. એ શક્તિનો દિવ્ય પ્રભાવ અચિંત્ય અને અગોચર છે, તેથી કર્મ ઉપર આધાર રાખી સર્વ પ્રકારની ચિંતાનો ત્યાગ કરવો જોઇએ. " મદનરેખાએ રાણીને આશ્વાસન આપવાને કહ્યું.

સખીના આ વચન સાંભળી કુસુમાવળીને આશ્વાસન મળ્યું હતું. તથાપી કોઇવાર તેણીના હૃદયમાં એ ચિંતા જાગ્રત થઇ આવતી હતી. જ્યારે તે ચિંતાતુર થતી, ત્યારે મદનરેખા ઉત્તમ બોધ આપી તેણીના મનને શાંત કરતી હતી.

કુસુમાવળીના શરીર ઉપર અનુક્રમે ગર્ભના ચિન્હો પ્રગટ થવા લાગ્યાં ગર્ભના યોગથી તેણીના અવયવોમાં મોટો ફેરફાર થઇ ગયો હતો. રાજા સિંહ પણ પોતાની પ્રિયાને સગર્ભા જાણી હૃદયમાં આનંદને અનુભવતો હતો.

પ્રકરણ ૫ મું.

દુષ્ટ દોહદનું ફળ.

એક સુંદર મેહેલમાં સિંહરાજા બેઠો બેઠો ચિંતા કરે છે. તેની મનોવૃત્તિ પર ઉપરા ઉપર ચિંતાના વિચારો ઉદ્ભવ્યા કરે છે. એવી રીતે ઘણી વાર ચિંતા કર્યા પછી તેણે પોતાના એક વિશ્વાસુ નોકરને બોલાવ્યો. સેવક રાજાની આજ્ઞાથી તરત દોડી રાજાની હજુરમાં હાજર થયો. સેવક 'શી આજ્ઞા છે ?' એમ કહી પ્રણામ કરી ઉભો રહ્યો. રાજાએ સેવકની સામે દૃષ્ટિ કરી મંદ સ્વરથી કહ્યું કે, "મદનરેખાને બોલાવી લાવો." રાજાની આજ્ઞા થતાંજ સેવક ઉતાવળો ચાલી અંતઃપુરમાંથી મદનરેખાને બોલાવી લાવ્યો. રાણી કુસુમાવળીની રજા લઇ મદનરેખા મહારાજાની પાસે દોડી આવી. વિનયવદની મદનરેખા રાજાને નમન કરી સન્મુખ ઉભી રહી. પોતાના મહારાજાના મુખચંદ્ર ઉપર ચિંતા જોઇ ચતુર મદનરેખા હૃદયમાં ચિંતવન કરવા લાગી. "અહા ! પ્રેમની શુદ્ધતા કેવી ઉત્તમ છે ? દાંપત્ય ધર્મની મહત્તા ખરેખર અવર્ણનીય છે. એક તરફ પ્રિયા ચિંતાતુર છે, ત્યારે બીજી તરફ પ્રિય પણ ચિંતાતુર છે. પ્રિય અને પ્રિયાના હૃદયનું ઐક્ય આવુંજ હોવું જોઈએ." આ પ્રમાણે મદનરેખા ચિંતવતી હતી, તેવામાં સિંહ રાજાએ પૂછ્યું,—"મદનરેખા, મહારાણી કુસુમાવળીનું શરીર કૃશ કેમ દેખાય છે? તેના મુખ ઉપર પૂર્વે જે લાવણ્ય હતું તે અત્યારે અસ્તપ્રાય થઇ

ગયેલું દેખાય છે. તેણીનાં મુખનો પ્રકાશ, તેણીના વાણનો વિકાસ અને સૌંદર્યની શોભાનો ઉત્કર્ષ ચિંતાની ભયંકર જ્વાળામાં દગ્ધ થયેલો હોય, તેમ જણાય છે. મહારાણીના શરીરમાં આટલો બધો ફેરફાર કેમ થઈ ગયો છે ? તેનું કારણ જો તારા જાણવામાં હોય તો મારી આગળ નિવેદન કર. ”

સિંહરાજાનો આ પ્રશ્ન સાંભળી મદનરેખા વિચાર કરીને બોલી-“ મહારાજા, આપ અન્નદાતાની આગળ મારે સત્ય કહેવું જોઈએ. તથાપિ આ વાત મહારાણીને કહેશો નહિ. કારણકે, એ વાર્ત્તા આપનાથી છુપી રાખવાની તેમની ઇચ્છા છે. થોડા સમય પહેલાં મહારાણીને એક નઠારું સ્વપ્ન આવ્યું હતું, જાણે તેમનાં ઉદરમાં સર્પે પ્રવેશ કર્યો અને પછી તે સર્પ ઉદરમાંથી બાહેર નીકળી આપને સિંહાસન ઉપરથી પાડી નાંખ્યા, આ અનિષ્ટ સ્વપ્નના દર્શનથી મહારાણી ઘણાં જ ચિંતાતુર થઇ ગયાં. તે પછી તેમનાં ઉદરમાં ગર્ભનો પ્રાદુર્ભાવ થયો. જે વાત આપના જાણવામાં હશે. અનુક્રમે ગર્ભની વૃદ્ધિ થતાં તેમના હૃદયમાં નવનવા દોહદ ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા. આજે આપના શરીરના આંતરડાંનું ભક્ષણ કરવાનો નઠારો દોહદ તેમના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયો છે. અને આપની ઉપર દ્વેષબુદ્ધિ પ્રગટ થઇ છે. આવો વિપરિત દોહદ જ્યારે તેમને ઉત્પન્ન થયો, ત્યારે તેમના હૃદયને દગ્ધ કરનારી મહાચિંતા ઉત્પન્ન થઇ આવી. તેમને ચિંતાતુર જોઇ મેં તેનું કારણ પૂછ્યું, એટલે મહારાણીએ મને કહ્યું કે, “ સખી, આ મારા ગર્ભ કોઇ દુષ્ટ જીવ છે. તેના યોગથી મને આવો વિપરીત દોહદ ઉત્પન્ન થયો છે. માટે આ દોષિત ગર્ભને

પાડી દૂર કરવાની મારી ઇચ્છા થાય છે." મહારાણીની આ ઈચ્છાને અટકાવવાને અમે સમર્થ થઇ શકયા નહિ. પછી તેમણે અનેક ઔષધોના ઉપચારથી તે ગર્ભનો પાત કરવા પ્રયત્ન કરવા માંડયો, પણ નિકાચિત કર્મને લઇને તે ગર્ભનો પાત થયો નહિં. ગર્ભનો પાત કરનારા ઔષધોના પાનથી અને પોતાના દુષ્ટ દોહદના નહિ પૂરાવાથી મહારાણી શરીરે કૃશ અને નિસ્તેજ થઇ ગયાં છે. તે મહા ચિંતાએ તેમના રાજતેજને અને મનોહર લાવણ્યને અસ્તપ્રાય કરી દીધાં છે."

મદનરેખાની આ વાર્ત્તા સાંભળી સિંહરાજા હૃદયમાં આશ્ચર્ય પામી ગયો. ગર્ભનો આવો વિપરિત દોહદ જાણીને તેના હૃદયમાં ભય ઉત્પન્ન થઇ આવ્યો. તેણે પોતાના હૃદયમાં ચિંતવ્યું—" અરે આ દુષ્ટ દોહદ પૂર્ણ કરવામાં મને મોટી હાનિ છે; પરંતુ જો તે દોહદ પૂર્ણ નહિં કરૂં તો કુસુમાવળીના નઠારા હાલ થઇ જશે. એ પ્રેમી પ્રિયા પોતાના અમુલ્ય જીવનને ગુમાવી દેશે. ગમે તે યુક્તિ કરીને પણ તેણીનો એ દોહદ પૂર્ણ કરવો જોઇએ." આવું ચિંતવી તેણે પોતાના મતિસાગર નામના ચતુર મંત્રીને બોલાવ્યો અને તેને દેવીના તે દુષ્ટ દોહદની વાર્ત્તા કહી સંભળાવી. કળાકુશળ મંત્રીએ વિચાર કરીને રાજાને જણાવ્યું—" મહારાજા, હું બનાવટી આંતરડાં બનાવી તમારા ઉદર સાથે યુક્તિથી ગોઠવીશ. પછી તે કાઢી કાઢી દેવીને આપીશ એટલે મહારાણીનો દોહદ પૂર્ણ થશે." મંત્રીની આ યુક્તિ સાંભળી સિંહરાજા ખુશી થઇ ગયો અને તેણે પોતાના ચતુર

મંત્રીને સાબાશી આપી પછી ચતુર મંત્રીએ સસલાના આંતરડાં મંગાવી રાજાના ઉદરની સાથે ગોઠવ્યાં પછી કુસુમાવળીને બોલાવી તેને તે આંતરડાં યુક્તિથી કાઢીને રાણીને નિવેદન કર્યાં. કુસુમાવળી તેનાથી હૃદયમાં સંતુષ્ટ થઇ અને પોતાનો દોહદ પૂર્ણ થયેલો જાણી તેણીના આતુર હૃદયને શાંતિ મળી. પોતે આંતરડાંનું ભક્ષણ કર્યું અને પોતાનો પતિ સજીવન રહ્યા, એ જોઇ તે વિશેષ હર્ષિત થઇ ગઇ.

જ્યારે પ્રસવનો સમય થયો, એટલે ' આ ગર્ભ મારા પતિને હાનિ કરશે ' એવી શંકા રાખતી કુસુમાવળીએ ચતુર મંત્રી મતિસાગરને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને સૂચના કરી કે, જ્યારે મારા ઉદરમાંથી આ ગર્ભનો પ્રસવ થાય, ત્યારે તમે એ ગર્ભને કોઇ બીજે સ્થાને પહોંચાડજો. અને મહારાજાને જણાવજો કે, એ ગર્ભ આવીને મૃત્યુ પામી ગયો. જો આ યુક્તિ નહીં કરો તો આ ગર્ભ મહારાજાને અનિષ્ટકર્તા થઇ પડશે." મંત્રીએ પોતાના અન્નદાતાનું શુભ ઇચ્છીને એ વાત અંગીકાર કરી.

જ્યારે બાલકનો જન્મ થયો એટલે ત્યાં હાજર રહેલા મંત્રીએ તે બાલકને લઇ લીધો અને **માધવી** નામની એક દાસીને આપી દીધો. માધવી તે બાલકને લઇ છુપી રીતે જતી હતી, તેવામાં તેજ રસ્તે પસાર થતાં સિંહરાજાએ તેણીને દીઠી. રાજાએ તેણીને બોલાવીને પૂછ્યું કે, ' આ શું લઇ જાય છે ' માધવીએ કહ્યું, ' તે કાંઇ આપને જાણવા જેવું નથી. ' તેવામાં તે બાળક રોયો એટલે રાજાને શક પડવાથી તરતજ તેણીની

પાસેથી બાલકને લઇ લીધો અને માધવીની ઉપર તેને ગુસ્સો ચડી આવ્યો. રાજાએ ક્રોધના આવેશથી કહ્યું, " અરે પાપિણી ચંડાળથી પણ વધારે આવું પાપકર્મ કેમ કરે છે? " આ બાળક કોનું છે? અને તેને છુપી રીતે ક્યાં લઇ જાય છે ? "રાજાના કહેવાથી માધવી ભયભીત થઇ ગઇ અને તેણીએ રાજાની આગળ સર્વ સાચી હકીકત નિવેદન કરી. દાસીએ જ્યારે સત્ય વાત જણાવી, એટલે રાજાએ તેને છોડી મુકી. પછી તે બાળક બીજી ધાત્રીઓને ઊછેરવાને સોંપી દીધો. અને જણાવ્યું કે, " જો તમારા પ્રમાદથી આ બાળકને કાંઇ પણ થશે તો તેની ચિંતામાં તમને ઇંધણારૂપ કરવામાં આવશે. " પછી રાજાએ પોતાના મંત્રીસાગરને અને રાણી કુસુમાવળીને ઘણો ઠપકો આપ્યો. ત્યારબાદ તેણે એ પુત્રનો છુપી રીતે જન્મોત્સવ કરાવ્યો. રાજા તે પુત્રના જન્મથી આનંદ પામ્યો હતો, તેથી તેણે તે કુમારનું નામ આનંદ પાડયું.

આનંદ કુમાર જેમ જેમ મોટો થતો ગયો, તેમ તેમ તે કળાના જ્ઞાનમાં વધતો ગયો. આનંદની જ્ઞાનકળામાં વૃદ્ધિ જોઇ સિંહરાજા હૃદયમાં અતિ આનંદ પામવા લાગ્યો. રાજાસિંહની આનંદકુમાર ઉપર જેવી પ્રીતિ હતી, તેવી દેવી કુસુમાવળીની તેનીપર પ્રીતિ ન હતી. કુસુમાવળી તે અનિષ્ટકારી કુમાર તરફ અભાવ રાખતી હતી. આનંદ કુમાર પણ તેણીની તરફ પૂજ્ય બુદ્ધિથી જોતો ન હતો. દુષ્ટ સ્વપ્ન અને નઠારા દોહદથી ઉત્પન્ન થયેલો આનંદકુમાર પોતાના મનમાં કુવિચારો લાવ્યા કરતો હતો. પોતાનો પિતા સિંહ રાજા તેનો અતિ ઉપકારી હતો,

તથાપિ તે રાજકુમાર તેના ઉપકારનું વિસ્મરણ કરી તેની ઉપર દ્વેષ બુદ્ધિ રાખતો હતો.

આ જગતમાં જન્મ પામતા સંતાનોના જન્મ પામતાં સમયનું અવલોકન પણ સારી રીતે કરવાનું છે. જે પુત્ર વા પુત્રી ગર્ભમાં આવતાં તેનાં માતા પિતાને શુભ ચિન્હો પ્રગટ થાય તો તેઓ ઉત્તમ પ્રકારના થાય છે અને અશુભ ચિન્હોથી તેઓ નઠારા થાય છે. આ વાત આર્ય પ્રજા પ્રથમથીજ માનતી આવી છે. અને તે માનવાને પણ સબળ કારણો હોય છે. મહાન્ પુણ્યશાળી આત્મા જ્યારથી માતાના ગર્ભમાં આવે છે, ત્યારથીજ તેમનાં પુણ્યનો પ્રભાવ કોઈ પણ જણાઇ આવે છે, તેને માટે આપણી આર્ય જ્યોતિર્વિદ્યા અતિશય પ્રમાણભૂત છે. શુભદેશ અને શુભકાળ સર્વ લૌકિક પદાર્થોમાં ઉન્નતિ સૂચક છે. એ વાત શાસ્ત્રસિદ્ધ છે અને તેથીજ નૈમિત્તિક શાસ્ત્રો આર્ય પ્રજામાં માનનીય ગણાય છે.

પ્રકરણ ૬ ઠું.

પિતૃઘાતી આનંદ.

એક વિશાળ મેદાનમાં મોટા સૈન્યનો પડાવ થયેલો છે. વિવિધ પ્રકારના પ્રદેશોમાં શ્રેણીબંધ તંબૂઓ નાંખેલા છે. એક તરફ ઘોડાઓ હર્ષારવ કરી રહ્યા છે. બીજી તરફ ગજેંદ્રોના ગર્જારવ થઇ રહ્યો છે. ઉંટો, ખચ્ચરો અને પાડાઓનાં ટોળે ટોળાં

છાંવણીની આસપાસ ભમ્યા કરે છે. યુદ્ધના રંગમાં ઊત્સાહિત થયેલા ઓદ્ધાઓ એકઠા મળી વિજયની વાર્ત્તા કરે છે. રણભૂમિમાં પોતપોતાનું કૌશલ દર્શાવવાને વિચારો બાંધે છે અને તેને માટે કરવા યોગ્ય તૈયારીઓની ગોઠવણ કરે છે.

આ વખતે તે સૈન્યનો અધિપતિ મહારાજા પોતાના તંબૂમાં બેઠો છે. તેના ઉત્સાહી હૃદયમાં વિજયની વાર્ત્તાને બદલે વૈરાગ્યની વાર્ત્તા પ્રગટ થઇ છે. આ સંસારની અસારતા તેના વિરક્ત હૃદયમાં વ્યાપી ગઈ છે. મહારાજા નીચે પ્રમાણે ચિંતવતો હતો.

“ અહો ! આ સંસારમાં વિષયિ જનની કેવી સ્થિતિ છે? જીવવાની ઇચ્છા રાખતો મૂર્ખ જેમ કાલકુટ ઝેરનું સેવન કરે, તેમ વિષયીજન સુખની ઇચ્છા રાખી વિષયોને સેવે છે. સુજ્ઞ જીવને, “ દુઃખ એ પાપનું ફળ છે, અને સુખ છે, તે ધર્મનું ફળ છે ” એમ માની દુઃખી જને દુઃખનો નાશ કરવાને ધર્મ આચરવો જોઇએ. માનથી ભરેલા આ રાજ્યની મારે જરૂર નથી. જેમ પાતાળ ગમે તેટલી પુરણી કરે તો પણ પુરાતું નથી, તેમ આ રાજ્ય ગમે તેટલી આવક થાય, તો પણ પુરાતું નથી. ખલ પુરૂષની મૈત્રીથી જેમ નઠારા પરિણામવાળું, રાફડાની જેમ ભુજંગવાળું અને વેશ્યાના ચિત્તની જેમ અર્થથી ઇષ્ટ એવા આ રાજ્યને મારે સર્પની જેમ છોડી દેવું જોઇએ. આ મોટો આડંબર કરી હું યુદ્ધ કરવા નીકળ્યો છું, તે શા માટે ? રાજ્યના લોભની વૃદ્ધિને માટેજ આવી અધમ પ્રવૃત્તિ કરાવનારા રાજ્યથી મારે દૂર રહેવું જોઇએ ”

આથી રાજા સિંહે તેનો પરાભવ કરવાને એક મોટું સૈન્ય મોકલ્યું હતું. દુર્મતિએ તે સૈન્યને ક્ષણમાં હરાવી દીધું હતું. પછી રાજાએ ફરીવાર તેની પર સૈન્ય મોકલ્યું તે પણ પરાભવ પામી ગયું, એમ ત્રણ વખત રાજાના સૈનિકોએ મોટી હાર ખાધી એટલે રાજા સિંહ પોતે સૈન્ય લઈ તેની પર ચડી આવ્યો છે. રાજા સિંહ સમુદ્રના તીર ઉપર પોતાની છાવણી નાંખી પડયો છે. અને ત્યાં તેણે જોયેલા પેલા દેખાવથી તેના હૃદયમાં વૈરાગ્ય ભાવના જાગ્રત થઈ આવી છે. જે વૃત્તાંત વાંચનારના જાણવામાં આવેલું છે.

એક વખતે મહારાજાસિંહ આ પ્રમાણે ચિંતવી પ્રાતઃકાલે વહેલો ઉઠી પોતાના તંબુમાં બેઠો હતો, તેના મંત્રીઓ આવી તેની આસપાસ બેઠા, તેવામાં વિજયધ્વનિ નામે વેત્રીએ આવી મહારાજાને આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરી " રાજેન્દ્ર ઉગ્ર શાસનવાળા આપ નામદારની ચડાઈના ખબર સાંભળી રાજા દુર્મતિ પોતે કંઠ ઉપર કુવાડો રાખી કેટલાએક માણસોની સાથે દ્વારભૂમિ ઉપર આવ્યો છે. તે આપને મળવાની ઇચ્છા રાખે છે. હવે આપની જેવી આજ્ઞા. "

વેત્રીના આ વચન સાંભળી રાજાએ પોતાના મંત્રિવર્ય મતિસાગરની સામે જોયું, એટલે ચતુર મંત્રીએ કહ્યું " ઉત્તમ રાજાઓ આશ્રિત જન ઉપર વાત્સલ્ય રાખનારા હોય છે. " આ વચન સાંભળતાં સિંહ રાજાના મનમાં દયા ઉત્પન્ન થઇ આવી, તેણે વેત્રીને આજ્ઞા આપી કે, તે રાજાને અંદર પ્રવેશ કરાવો. રાજાની આજ્ઞા થતાંજ વેત્રી ઉતાવળો ચાલ્યો અને તેણે દ્વાર

ઊપર રહેલા દુર્મતિને અંદર પ્રવેશ કરાવ્યો. દુર્મતિ "આ મારો કંઠ અને આ કુવાડો આપને યોગ્ય લાગે તે કરો." એમ કહી સિંહ રાજાને નમી પડયો. દયાળુ સિંહ રાજાએ તેને અભયદાન આપી સત્કાર કર્યો. પછી તેને તે રાજ્યમાં મોકલી પોતે પોતાના જયપુર નગરમાં આવ્યો. જેના હૃદયમાં પેલા દેખાવથી વૈરાગ્ય ભાવના પ્રગટ થઇ આવી છે, એવા સિંહ રાજાએ પોતાના મંત્રિઓને એકઠા કરી કહ્યું કે, "આ રાજ્યનો ત્યાગ કરી વ્રત લેવાને મારી ઇચ્છા છે," પછી તેણે જોષીને બોલાવી પોતાના આનંદ કુમારને રાજ્યાભિષેક કરવાનો શુભ મુહુર્ત્તનો દિવસ પૂછયો. જોષીએ તે દિવસથી પાંચમે દિવસે રાજ્યાભિષેકનું મુહુર્ત્ત આપ્યું. પછી મૃત્તિકાના પિંડ, દંહીં, સર્સવ, ચામર, ગોરોચન, સિંહનું ચર્મ, શ્વેતછત્ર, પુષ્પ અને ભદ્રાસન વગેરે અભિષેકની માંગલ્ય વસ્તુઓ મંગાવવામાં આવી. સર્વ પ્રકારની તૈયારી કર્યા પછી નીતિમાન રાજાએ હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે, આનંદ કુમારને રાજ્ય ઉપર બેસાડી હું ધર્મઘોષ ગુરૂની પાસે જઇશ. આ પ્રમાણે મુમુક્ષુની જેમ નિસ્પૃહ થઇ રાજ્યાભિષેકના શુભ દિવસની રાહ જોવા લાગ્યો.

યુવરાજ આનંદકુમાર પૂર્વના દુષ્ટકર્મના દોષથી હૃદયમાં અવળા વિચાર કરવા લાગ્યો. તે પેલા દુર્મતિની સાથે મળી ગયો, કોઇ પણ યુક્તિથી રાજાને મારી નાંખવો; આ પ્રમાણે તે બંનેએ વિચાર કર્યો. રાજા સિંહ પોતાને રાજ્ય આપનાર છે, એ વાત તેના મનમાં આવી નહિં. રાજ્યાભિષેકની વાત તેના જાણવામાં આવી હતી, તથાપિ તેને તે

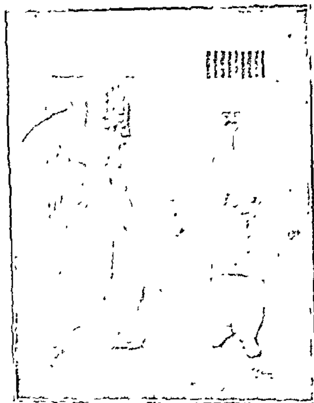
સંસાર વિચિત્રરૂપ છે. સર્વ પ્રાણીઓ એ સંસારના ખેલાડી છે. કર્મોની શક્તિ દુર્વાચ્ય છે. સમૃદ્ધિઓ ચપલ છે અને સ્નેહ સ્વપ્નના જેવો છે, તેથી વિલાપ કરવો નકામો છે. હે પ્રાણીઓ, તમોએ ભગવંતના દુર્લભ પ્રવચનને પ્રાપ્ત કરેલું છે, તેથી એ પ્રવચનને અનુસરી સર્વ દુઃખોના ક્ષયનો ઉપાય આચરો." મહારાજાના આ વચનો સાંભળી ગંધર્વદત્તા નામની એક સાધ્વી પાસે વ્રત ગ્રહણ કરી તે ચાલી નીકળી હતી.

કારાગૃહમાં પૂરાએલા સિંહરાજાને દુષ્ટ આનંદ અનેક પ્રકારની પીડા આપવા લાગ્યો. અને અનેક રીતે તેને રીબાવવા લાગ્યો. જ્યારે દુર્બુદ્ધિ આનંદ તેનાપર અતિશય જુલમ કરવા માંડ્યો, ત્યારે રાજા સિંહ તેથી કંટાળી ગયો. છેવટે તેણે પોતાના જીવનનો અંત લાવવાને અનશનવ્રત અંગીકાર કર્યું. રાજા અનશન લઈ પોતાના જીવનનો અંત લાવવા ઈચ્છે છે, એ વાત આનંદના જાણવામાં આવતાં, તે અત્યંત કોપ પામ્યો. તેણે દેવશર્મા નામના એક પુરૂષને રાજાને બળાત્કારે ખવરાવવાને મોકલ્યો. તે દેવશર્મા સુનંદને સજ્જન હતો. આનંદની આજ્ઞા પ્રમાણે તેણે રાજાની ઉપર જુલમ કરી બળાત્કાર કર્યો નહિ. તેણે નમ્રતાથી રાજાને કહ્યું—" મહારાજા, આ જગતમાં મનુષ્યોને દૈવયોગે કાર્યની ગતિ વિષમ થાય છે. દૈવ એવો વિપરીત છે કે, તે ગુણોને વશ થતો નથી અને વિનયથી આરાધવા યોગ્ય થતો નથી. એ મૂર્તિમાન્ અનર્થ છે, અને સમયને નહિ જાણનારો છે. તે મદોન્મત્ત હાથીની જેમ સ્વચ્છંદી

અને નદીના પ્રવાહની જેમ કુટિલ છે. એ દૈવનું રૂપ કર્મો છે. એ કર્મરૂપ દૈવ પુરૂષાર્થથીજ સાધ્ય છે. જો માણસ દૃઢતાથી પુરૂષાર્થ કરે તો તે દૈવ સાધ્ય થઇ શકે છે. માટે આપ મહારાજા અનશન છોડી ભોજન કરો. જો માણસ જીવતો હોય તો તે વિપત્તિને ઉલંઘન કરી પુનઃ સંપત્તિને પામે છે.”

દેવશર્માના આવા વચન સાંભળી સિંહરાજા મંદ અને શાંતસ્વરથી બોલ્યો—“ ભદ્ર, તમારૂં કહેવું યથાર્થ છે. સન્માર્ગના શનયને યોગ્ય એવો પુરૂષાર્થ મેં છોડયો નથી. મેં જે અનશનવ્રત ગ્રહણ કરેલું છે, તે ભાવથી ગ્રહણ કરેલું છે. અને તેને હું એક પુરૂષાર્થરૂપે માનું છું. વળી મારે સંપત્તિની ઇચ્છા નથી. મેં યોગ્યતા વિચારીનેજ અનશનવ્રત ગ્રહણ કરેલું છે.” રાજાના આવા પ્રતિવચન સાંભળી દેવશર્મા બોલ્યો—“ રાજેંદ્ર, તમે આવો આગ્રહ છોડી દો. જો તમે જમશો નહિં તો રાજા આનંદ વધારે ગુસ્સે થશે. તેનો ગુસ્સો કારણ વગરનો છે.” આ પ્રમાણે દેવશર્મા રાજાને સમજાવતો હતો, તેવામાં ‘ દેવશર્માને વિલંબ થવાનું શું કારણ હશે ? ’ એમ વિચારી ક્રોધાતુર થયેલો આનંદ હાથમાં ઉઘાડી તરવાર લઇ કારાગૃહમાં આવ્યો. તેણે તરવાર ઉગામી રાજાને કહ્યું, “ જો તું આહારને ગ્રહણ નહિં કરે તો આ તીક્ષ્ણ તરવારથી તારૂં મસ્તક છેદી નાંખીશ,” દુરાચારી આનંદનું આ વચન સાંભળી સિંહરાજા બોલ્યા. “ પુત્ર આ જીવીત મરણાંત છે. માટે મને મરણનો ભય લાગતો નથી. જ્યારથી પ્રાણી ગર્ભમાંથી

નજીક આવે છે, ત્યારથી ક્ષણે ક્ષણ તેનીપર મૃત્યુ રહેલું છે, તેને લોકો જીવે છે એમ જે કહે છે, તે મૃષાવચન છે. કદી કોઇ સાર્થના ટોળામાંથી આગળ ચાલ્યો જાય તો તેને શો ભય છે? કસાઇવાડામાં રહેલા પશુની જેમ પ્રાણીને જીવવાની આશા ખાલી ફોગટ છે. વિધિ (કર્મ) રૂપી શીકારી, મનુષ્ય રૂપી મૃગોના ટોળાને વીંધવાની બુદ્ધિથી વૃદ્ધત્વરૂપ ધનુષ્ય લઇ વ્યાધિરૂપ બાણોને ફેંકતો પાસે આવે છે. તે પ્રસન્નતારૂપી દયાપને જાણતો નથી. તે સ્વેચ્છાથી મનુષ્યરૂપ હરિણોનો શીકાર કરે છે. સારું સમજનારા પુરૂષો આ સંસારને નાશ કરનારૂં દુષ્કર તપ આચરે છે, તેઓ જન્મ અને મૃત્યુથી કંટાળી તપશ્ચર્યા કરવામાં તત્પર રહે છે. આનંદકુમાર, હું પણ એવા વિચારવાળો છું અને તેથીજ મેં અનશનવ્રત લીધું છે. મેં જીનભગવંતના વચનરૂપ અમૃતનું પાન કર્યું છે. તેથી હું હવે મરણથી બીતો નથી. જેમાં સ્વર્ગ અથવા મોક્ષ હોય ત્યાં મૃત્યુ થાય તેને હું મહોત્સવરૂપ ગણું છું. યુદ્ધ કે પલાયન કરવાથી યમરાજરૂપ હાથી પાસેથી મોક્ષ થતો નથી. તે યમરાજરૂપ હાથીને લાજ હોતી નથી, પણ તે જેને પકડે છે, તેને તે છોડતો નથી. જેમ ખેડુત વખત આવ્યે પાકેલા ધાન્ય લણી નાંખે છે, તેમ યમરાજ જન્મેલા પ્રાણીઓને આયુષના અંત વખતે મારી નાંખે છે. જેમ મનુષ્યો જરા રહિત-જુવાન છે, તેમની ઉપર પણ મૃત્યુના પાશ પડે છે. તો જે જરાગ્રસ્ત છે તેને માટે શું કહેવું? તેવા મનુષ્ય તો મૃત્યુના પ્રસાદથીજ જીવે છે. હે કુમાર મેં તો અનશનવ્રત

[illegible] પોતાના નિર્દોષ પિતાને મારી નાંખ્યા

(પાના ૧૧[illegible]

લઇ મૃત્યુને આદર આપ્યો છે. તેથી મને તારા ખડ્ગનો ભય લાગતો નથી. જો તું મને મારી નાંખીશ તો તને મારવાનું માત્ર કલંકજ અવશેષ રહેશે. કારણ કે હું તો મરેલોજ છું."

સિંહરાજાના આ વચનોએ દુષ્ટ આનંદના હૃદય ઉપર કાંઇ પણ અસર કરી નહીં, પણ ઉલટો તે વધારે ક્રોધાતુર થયો. તેણે ક્રોધના આવેશમાં તરવારનો ઘા કરી પોતાના નિર્દોષ પિતાને મારી નાંખ્યો. તેનો ધર્મી પિતા "નમો જિનેંદ્રેભ્યઃ" એ વાકય ઉચ્ચારતો મૃત્યુને શરણ થઇ ગયો. દુષ્ટ આનંદ પિતૃઘાતી થયો, અને પિતૃહત્યાના મહા પાપથી તે કલંકિત બન્યો હતો. પિતૃઘાતી આનંદના આવા દુષ્ટ કર્મથી સર્વ પ્રજા તેની ઉપર નારાજ થઇ હતી, પણ સિંહરાજાની પૂર્વની આજ્ઞાથી તે પ્રજા શાંત બેસી રહી હતી, તથાપિ તેમના હૃદયમાં પિતૃઘાતી આનંદ રાજા તરફ અત્યંત અભાવ ઉત્પન્ન થયો હતો, સર્વ પ્રજાજન મન, વચન અને કાયાથી આનંદ રાજા તરફ પોતાનો અણગમો બતાવતા હતા.

પ્રકરણ ૭ મું.

કર્મ પરિણામ.

આનંદ રાજા પિતૃઘાતી થયો. એથી પ્રજા તેની ઉપર વિરક્ત થઇ ગઇ હતી, તથાપિ સિંહ રાજાની આજ્ઞાથી તે ઉપેક્ષાથી તેની સાથે વર્તતી હતી. આનંદ રાજા દુર્મતિના

સંગથી ઘણોજ નિષ્ઠુર બન્યો હતો. હિંસા વિગેરે દુષ્ટ કામ કરવામાં તે અગ્રેસર થયો હતો. સિંહરાજાની ઉજ્વળ કીર્તિને તેણે કલંકિત કરી હતી. તેના રાજ્યની અંદર સર્વ પ્રકારની અવ્યવસ્થા ચાલતી હતી. ધર્મ, ન્યાય અને પ્રમાણિકતાનો તદન લોપ થઈ ગયો હતો. એવી રીતે કેટલાએક વર્ષ સુધી રાજ્ય કરી આનંદ રાજા મૃત્યુ પામ્યો હતો. પિતૃહત્યાના મહાપાપથી દુષ્ટ આનંદ એક સાગરોપમની આયુષ્યે પહેલી નારકીમાં ઉત્પન્ન થયો હતો, તેનો પિતા સિંહરાજા મહાવ્રત ધારી શક્યો નહોતો, પણ અનશનવ્રતની ઉત્તમ ભાવના ભાવતાં મૃત્યુ પામવાથી તે પાંચ સાગરોપમની આયુષ્યે ત્રીજા દેવલોકમાં દેવતા થયો હતો.

વાંચનાર, આ ચાલતા પ્રસંગ ઉપર વિચાર કરશે તો તેના જાણવામાં આવશે, કે સિંહ રાજા અને તેનો પુત્ર આનંદ કોણ છે ? પ્રથમના અંકમાં ગુણસેન અને અગ્નિશર્માનો જે વૃત્તાંત કહેવામાં આવ્યો છે, તે વાંચનારને યાદ હશે. ઉત્તમ ભાવનાને ધારણ કરનાર ગુણસેનનો જીવ અહિં સિંહરાજા થયેલો છે અને અનુચિત મનોવૃત્તિને ધારણ કરનાર અગ્નિશર્માનો જીવ અહિં આનંદકુમાર થઇ અવતર્યો છે. પૂર્વના વૈરના બંધથી આનંદ પિતૃઘાતી બન્યો છે. કોઈ પણ પ્રકારની ક્રિયા પૂર્વકર્મના અનુબંધ વગર બનતી નથી. મનુષ્યના જીવનનો પ્રવાહ પૂર્વ કર્મના અનુભાવથી પ્રવર્તે છે. મનુષ્ય કેવો થઇ શકે અને તેના ઉત્તમ સ્વરૂપમાં શું કરી શકે ? તે બતાવી આપવાનું

સાધન કર્મની શક્તિ છે. માનવ જીવનની પ્રવૃત્તિ કર્મની શક્તિને અનુસરીને ચાલે છે. સિંહ રાજાનો આત્મા પ્રથમથીજ સન્માર્ગનો અનુયાયી થયો છે. તેની મનોવૃત્તિમાં ઉત્તમ પ્રકારની ભાવનાએ વાસ કર્યો છે. તેના પ્રથમ ભવનો આરંભ કેવી ઉત્તમતામાં થાય છે, એ ભાવ તેના પ્રથમના ગુણસેનના અવતારમાં સ્પષ્ટ રીતે જણાઇ આવે છે. તેણે આદ્ય ભવમાંથીજ પોતાની ઉત્તમ વૃત્તિ પ્રગટ કરેલી હતી અને તેથી તે ઉત્તરોત્તર ઉત્તમ અધિકારી બનતો જાય છે. અગ્નિશર્માની પ્રવૃત્તિ આદ્ય ભવથીજ અધમ છે. તેની મનોવૃત્તિમાં વિવિધ પ્રકારની કુવાસનાઓ પ્રગટ થતી આવે છે, તે વાસનાના પ્રભાવથી અગ્નિશર્મા બીજા ભવમાં આનંદકુમાર થઈ અધમ વૃત્તિની અધમતાથી તે નરકાવાસની યોગ્યતાનો પાત્ર બન્યો છે.

વાંચનારે આ બંને પાત્રોના ચરિત્ર ઉપરથી ઘણું શીખવાનું છે. ભદ્રક આત્મા કેવી ભાવના બાંધે છે અને પાપી આત્મા કેવી પ્રવૃત્તિમાં પડે છે ? એ શિક્ષણ આ ઉભય ચરિત્ર ઉપરથી પ્રાપ્ત કરી શકાય તેમ છે. ગુણસેન અને અગ્નિશર્માનું ચરિત્ર સદ્‌વૃત્તિનું પોષક છે અને અગ્નિશર્મા અને આનંદકુમારનું ચરિત્ર કુવૃત્તિનું પોષક છે. આ ઉભય ચરિત્રમાં પુણ્યનો પ્રભાવ શેમાં પ્રગટ છે ? અને ઉત્તમ મનોવૃત્તિનો વિકાશ શાથી થાય છે ? એ વિચાર સુજ્ઞ વાંચકોએ અવશ્ય કરવાનો છે અને તે ઉપરથી માર્ગાનુસારી થવાના અધિકારનો બોધ ગ્રહણ કરવાનો છે.

તૃતીય ખંડ.

પ્રકરણ ૧ લું.

વિજયસિંહસૂરિ.

એક સુંદર વનમાં અશોકવૃક્ષ નીચે મહા મુનિ શાંત થઈ બેઠા હતા, તેઓ શાંત ચિત્તે પરમ તત્વનું ચિંતવન કરતા હતા. તેમની ચારે તરફ ઘણા શિષ્યોનો પરિવાર બેઠો હતો. તે પરિવાર સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરતો પોતાના ઉપકારી ગુરૂની શાંત મૂર્તિને ભક્તિભાવથી નિરખતો હતો, તે મહાનુભાવ સર્વ શિષ્યો તરફ સમાન ભાવથી અવલોકી હૃદયમાં આનંદ પામતા હતા. તે સંયમમા લીન થઈ બે પ્રકારના અપ ધ્યાનને દુર કરતા હતા, તેઓ ત્રણ પ્રકારના દંડથી તથા ચાર પ્રકારના કષાયોથી રહિત હતા. તે પાંચ ઇંદ્રિઓને જિતનારા હતા. ષટ્‌કાય જીવોની યતનામાં તત્પર રહેતા હતા. તે સાત પ્રકારના ભય અને આઠ પ્રકારના મદથી રહિત હતા. નવ પ્રકારની બ્રહ્મગુપ્તિ અને દશ પ્રકારના ધર્મને ધારણ કરનારા હતા. તેઓ એકાદશ અંગના જ્ઞાતા અને બાર પ્રકારના તપના વિધાતા હતા. આવા મહા મુનિ અશોકવૃક્ષના તરૂને અલંકૃત કરી શુભ ધ્યાન કરતા બેઠા હતા.

આ વખતે એક તેજસ્વી યુવાન પુરૂષ આવી તે મહાત્માને વંદના કરી આગળ બેઠો. તે તરૂણ પુરૂષની મુખમુદ્રા ઉપર ધર્મની પ્રભા પ્રસરી રહી હતી. તે મહાત્માના દર્શનથી તેનું હૃદય અતિ આનંદિત થયું હતું, તે મહાત્માની ભવ્ય મૂર્ત્તિ જોઇ તે તરૂણના હૃદયમાં અનેક પ્રકારના સંકલ્પો વિકલ્પો થવા લાગ્યા. અને તેની મનોવૃત્તિમાં અતિ આશ્ચર્ય થઇ આવ્યું.

વાંચનાર, આ તરૂણ પુરૂષને ઓળખવાને આતુર થયા હશે, એ તરૂણ પુરૂષ આ વાર્ત્તાના પ્રસંગનો નાયક છે. માટે તેને ઓળખવાની અહિં જરૂર છે.

જંબૂદ્વિપના અપર વિદેહ ક્ષેત્રમાં કોશ નામનું એક નગર છે. તે નગરમાં દશ દિશાઓને જિતનાર અજિતસેન નામે રાજા છે. તે રાજાને ઈંદ્રશર્મા નામે એક લોકપ્રિય મંત્રી છે. મંત્રી ઇંદ્રશર્માને શુભંકરા નામની સ્ત્રી થકી જાલિની નામે એક પુત્રી થઇ હતી. તે જાલિની જ્યારે યોગ્ય વયની થઈ, ત્યારે તેના પિતા ઇંદ્રશર્માએ તે રાજાના બુદ્ધિસાગર નામના બીજા મંત્રીના પુત્ર બ્રહ્મદત્તની સાથે તેનો વિવાહ કર્યો હતો. બ્રહ્મદત્ત અને જાલિનીનો સંસાર સુખે ચાલ્યા પછી જાલિની સગર્ભા થઇ. ગર્ભ ધારણ થતી વખતે જાલિનીને સ્વપ્નમાં પોતાના ઉદરમાં સુવર્ણના પૂર્ણ કુંભનું દર્શન થયું. જાણે તેણીએ તે કુંભને પોતાના હાથે બાહેર કાઢવા માંડ્યો ત્યાં તે ભગ્ન થઇ ગયો. આવું સ્વપ્નું જોતાંજ તે ભયભીત થઇ જાગી જાઈ. આ સ્વપ્નાની વાર્ત્તા તેણીએ પોતાના પતિ બ્રહ્મદત્તને જણાવી નહીં. જ્યારે અનુક્રમે ગર્ભ-

વૃદ્ધિ પામ્યો, ત્યારે તેણીને અંગમાં અનેક જાતની વ્યથા ઉત્પન્ન થઇ. આથી હૃદયમાં કંટાળી તેણીએ તે ગર્ભને પાડવાના અનેક ઉપાયો કરવા માંડ્યા, તથાપિ પૂર્વ કર્મના વિપાકથી તે ગર્ભ પડ્યો નહીં. જાલિની પોતાના ગર્ભને પાડવાની ઇચ્છા રાખે છે, આ વાત તેના પતિ બ્રહ્મદત્તના જાણવામાં આવી, એટલે તેણે પોતાના વિશ્વાસુ પરિજનને સૂચવ્યું કે, "તમારે પ્રસૂતિ વખતે એ ગર્ભનો નાશ ન થાય, તેમ પ્રયત્ન કરવો. અને તેણીના હૃદયને છેતરી મને તે ગર્ભ સોંપી દેવો." બ્રહ્મદત્તના આ વચન સાંભળી પરિજન તેમ કરવાને કબુલ થયો. અનુક્રમે જાલિનીને શ્રાવિકાનો અહોદ, દેવપૂજા, ગુરૂસેવા અને ધર્મને સાંભળવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો. બ્રહ્મદત્તે તેણીના એ પવિત્ર દોહદ પૂર્ણ કર્યા. ગર્ભના પ્રભાવથી તે જાલિની શ્રેષ્ઠિના હૃદયને પરમ આનંદદાયિની થઇ પડી હતી. જ્યારે પ્રસવનો સમય થયો એટલે તેણીએ એક તેજસ્વી પુત્રને જન્મ આપ્યો. બાલપુત્રને જોતાંજ તેના હૃદયમાં એવો કુવિચાર ઉત્પન્ન થયો કે, કોઇ પણ ઉપાયથી આ બાળકને મારવો જોઇએ. પણ આટલા પરિજનની દૃષ્ટિ આગળ તેને કેવી રીતે મારવો? જાલિનીનો આ કુવિચાર બંધુલતા નામની તેની દાસીના જાણવામાં આવ્યો. બંધુલતાને બ્રહ્મદત્તે ગર્ભની રક્ષા કરવા માટે ભલામણ કરી હતી, તેથી તેણીએ પોતાની સખી જાલિનીને કહ્યું, "સખી, આ ગર્ભ પાપી છે, તેવા ગર્ભના રક્ષણની ઉપાધિ તારે શામાટે કરવી જોઇએ? તેથી જો તારી ઇચ્છા હોય તો હું તેને ચોકમાં નાંખી દઉં." બંધુ-

જીવાંનો આ વિચાર જાણી જાલિની પિતાને દુઃખ આપવા જેવું એવી છે કે, તેને એકાંતે લઇ જઇ શ્નથી."

જીવાએ એ વાત માન્ય કરી. પછી જાલિનીના પિતા બ્રહ્મદત્તને બંધુજીવાને આપ્યો. સ્વામીભક્તિવાળી બંધુજીવામાં સં બાળક બ્રહ્મદત્તને સોંપી દીધો. દયાળુ અને પુત્રપ્રેમી બ્રહ્મદત્તે તે બાલને સારી સ્થિતિમાં રાખી લોકોમાં જાહેર કરાવ્યું કે, "જાલિનીને મરેલો ગર્ભ અવતર્યો હતો."

જાલિનીનો તેજસ્વી પુત્ર ધાત્રીમાતાના રક્ષણ નીચે ઉછેરવામાં આવ્યો. પુત્રવત્સલ બ્રહ્મદત્તે તેનું **શિખી** એવું નામ પાડયું. શિખી યોગ્ય વયનો થયો, એટલે તેને પાઠશાળામાં બેસાર્યો. અલ્પ સમયમાં તે સર્વ કળાઓને શીખી ગયો. જ્યારે તે પ્રૌઢ થયો એટલે બ્રહ્મદત્તે તેને દત્તક તરીકે ગ્રહણ કર્યો. આમ કરવાથી લોકોમાં શિખી તેનો ઔરસ પુત્ર છે, એ વાત છુપી રહી.

એક વખતે જાલિનીના જાણવામાં આવ્યું કે, શિખી એ તેણીનો પુત્ર છે, અને પોતાના પિતાએ તેને છુપી રીતે રાખી ઉછેર્યો છે. એ કાર્યમાં પોતાની સખી બંધુજીવા સામેલ છે. આ વૃત્તાંત જાણી જાલિની ક્રોધથી પ્રજ્વલિત થઇ ગઇ. તેણીની મનોવૃત્તિમાં ભારે રોષ ઉત્પન્ન થઇ આવ્યો. પછી તરત તે ગૃહકાર્યને છોડી દઇ પોતાના પતિ પાસે આવી અને તેણીએ બ્રહ્મદત્તને કહ્યું, "રાજા, એક મ્યાનમાં બે તરવાર રહે નહીં, કાંતો તમારા ઘરમાં આ શિખી રહે અથવા હું રહું. જો આ શિખીને

રોગોથી પીડાય છે, એકલોજ મરી જાય છે. પોતપોતાના કર્મના ફળના અનુભવમાં જોતાં કોઇ પણ પોતાનો છેજ નહીં. શત્રુ માતા થાય છે અને પુત્ર શત્રુ થાય છે. એવી અનવસ્થામાં જે સ્વજનપણું માનવું, તે મોહનો વિલાસ છે. હે મહાભાગ, તે વિષે મારા સ્વાનુભવની વાત સાંભળવા જેવી છે, તે તું એક ચિત્તે સાંભળ—

આજ વિજયમાં **લક્ષ્મીનિલય** નામે એક ઉત્તમ નગર છે. તેમાં વસતા **સાગરદત્ત** નામના ધનાઢ્ય શેઠનો હું પુત્ર છું. મારી માતાનું નામ **શ્રીમતી** છે. હું કુમાર અવસ્થામાં હતો, ત્યારે એક વખતે **લક્ષ્મી પર્વત** ઉપર ફરવા ગયો હતો. ત્યાં એક અદ્ભુત નાળીયેરીનું વૃક્ષ મારા જોવામાં આવ્યું. તે વૃક્ષના લાંબા મૂળીયાં પૃથ્વીમાં પેશી ગયાં હતાં. અને તેની ઊંચાઈ ઘણી હતી, તેને જોઇ મારા મનમાં વિચાર થયો કે, "આ વૃક્ષનો દેખાવ અદ્ભુત છે, તેથી આમાં કાંઇ પણ કારણ હોવું જોઇએ. કારણ વગર આવાં વૃક્ષો થતાં નથી, માટે આ ઠેકાણે કાંઈ પણ દ્રવ્ય હોવું જોઇએ." આવું વિચારી હું મારા મનમાં ખુશી થયો. તેવામાં અકસ્માત્ સુગંધી પવન વાવા લાગ્યો. શીકારી પ્રાણીઓએ સ્વાભાવીક વૈર છોડી દીધાં. પર્વત શોભાવાલો થઇ ગયો. વનમાં સર્વ ઋતુઓના પુષ્પો ખીલી નીકળ્યાં. ભમરાઓ ગુંજારવ કરવા લાગ્યા. અને પક્ષીઓ આનંદથી ઉડવા લાગ્યા. આ દેખાવ જોઇ હું મારા હૃદયમાં આશ્ચર્ય પામી ગયો અને તે વિષે ચિંતવન કરવા લાગ્યો. ક્ષણવાર ચિંતવન કરતાં તે વખતે મારી આગળ પશ્ચિમ દિશામાંથી શ્રી

અજીતદેવ ભગવંતનું ધર્મચક્ર પ્રગટ થતું મારા જોવામાં આવ્યું. એ ચક્રની કાંતિ તરૂણ સૂર્યના જેવી હતી. જાતિવંત સુવર્ણ તથા રત્નથી તે મંડિત હતું. તેની આસપાસ જયધ્વનિ થઈ રહ્યો હતો. મંગલવાદ્ય વાગતાં હતાં. તેની ઉપર પુષ્પોની વૃષ્ટિ થતી હતી. અને અનેક દેવતાઓથી તે અધિષ્ટિત હતું. તે પછી ઉજ્વલ વસ્ત્રોને ધારણ કરનારા અનેક સાધુઓની વચમાં રહેલા ધર્મચક્રી અજિતદેવ ભગવાન્ મારા જોવામાં આવ્યા. મહાતેજને ધારણ કરનારા તે પ્રભુ જાણે નવનિધાન હોય તેવા નવ સુવર્ણ કમળ ઉપર પોતાના ચરણોને મુકતા હતા. તેમના મસ્તક ઉપર રહેલા ત્રણ છત્રો જાણે પાપી લોકોની ઉત્પન્ન થયેલ મલીનતાને ત્રીકરણ જ્ઞાનનો પાદુર્ભાવ થતો હોય, તેવા અનુપમ દેખાતા હતા. આકાશમાં થતો દુંદભીનો ધ્વનિ જાણે લુંટાયેલા મોહરાજાનો પોકાર હોય તેવો લાગતો હતો. ભક્તિભાવથી પવિત્ર એવા ઇંદ્રો પ્રભુને શ્વેત વર્ણના ચામરોથી વીંજતા હતા.

અજિતદેવની આવી મનોહર પ્રત્યક્ષ મૂર્ત્તિ જોઈ મારૂં મિથ્યાત્વ નષ્ટ થઇ ગયું. તે વખતે મેં મારા હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે, " આ જગતમાં આ પ્રભુના પ્રત્યક્ષ દર્શન કરનારા મારા આત્માને ધન્ય છે. આજે આ જગદ્ગુરૂના દર્શન કરી હું સર્વ રીતે કૃતાર્થ થયો છું. " આ પ્રમાણે હું ચિંતવન કરતો હતો, તેવામાં સ્વર્ગ, જ્યોતિષી અને ભુવનોના અધિશ્વરોએ આવી ત્યાં પ્રભુનું સમવસરણ રચવા માંડયું. રત્ન, સુવર્ણ અને રૂપાના ત્રણ કીલ્લા કર્યા. ' અહીં આવેલા ત્રણ જગતને પ્રભુ અશોક-શોક રહિત કરશે. ' એમ ભમરાઓના ધ્વનિથી ઉચ્ચાર કરતું

અશોકવૃક્ષ ત્યાં સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું. પછી પાદપીઠ સહિત રત્નમય સિંહાસન ઉપર પ્રભુ બિરાજમાન થયા એટલે સર્વ દેવતાઓ, મનુષ્યો, અને તિર્યંચો, આવી તે ભૂમિમાં યથાયોગ્ય આસને વિરાજીત થયા. પર્ષદા પરિપૂર્ણ ભરાયા પછી પ્રભુએ યોજનગામિની વાણીથી દેશના આપી. જે દેશનામાં પ્રભુએ આ સંસારની અસારતા, મનુષ્ય જન્મની દુર્લભતા સ્પષ્ટ રીતે પ્રતિપાદન કરી હતી.

વિજયસિંહસૂરિના મુખથી આટલો વૃત્તાંત સાંભળી બ્રહ્મદત્તનો પુત્ર શિખી હૃદયમાં આનંદ પામી ગયો. તેની મનોવૃત્તિ ઉપર ભગવદ્ વાણીનો પ્રભાવ પ્રસરી ગયો. તેનું અંતરંગ ભક્તિમય બની ગયું, પછી તેના હૃદયમાં તે વિષેની પ્રબલ જિજ્ઞાસા પ્રગટ થઇ આવી.

પ્રકરણ ૨ જું.

મોહની કર્મનો પ્રભાવ.

જાલિની પુત્ર શિખીએ વિનયથી સૂરિવરને કહ્યું—" મહાનુભાવ પછી અજિતદેવ પ્રભુએ આપને ધર્મદેશના આપી, ને પછી શું થયું, તે કૃપા કરી જણાવો. " પ્રભુના પવિત્ર વચનને સાંભળવાની પ્રબલ ઇચ્છા મારામાં પ્રગટ થઇ છે.

વિજયસિંહસૂરિ શાંત સ્વરથી બોલ્યા—ભદ્ર ભગવંતની દેશના સમાપ્ત થયા પછી મેં નમ્રતાથી પ્રશ્ન કર્યો—" ભગવન્

આ નાળીએરીના વૃક્ષ નીચે દ્રવ્ય છે કે નહિ ? અને દ્રવ્ય હોય તો તે કેટલું છે ? અને કોણે નાંખ્યું છે ? તે કૃપા કરી જણાવો.”

મારો આ પ્રશ્ન સાંભળી પ્રભુ પ્રસન્ન થઇને બોલ્યા—“ આ નાળીએરીનો પાયો લોભના દોષથી ઉદીર્ણ થયો છે. તેની નીચે સાતલાખ સોનામ્હોર જેટલું દ્રવ્ય છે. શુભ વિપાકને આપનારૂં તે દ્રવ્ય તેં અને આ નાળીએરીના જીવે નાંખેલું છે.”

પ્રભુના આ વચન સાંભળી મેં કહ્યું, “ સ્વામી જો મેં અને આ નાળીએરીના જીવે એ દ્રવ્ય નાંખ્યું હોય તો હું આવો કેમ અને આ જીવ આવો કેમ થયો ? ” મારો આ પ્રશ્ન સાંભળી પ્રભુ મધુર સ્વરથી બોલ્યા ભદ્ર તે વૃત્તાંત સાવધાન થઇને સાંભળ—પૂર્વે આ વિજયની અંદર આવેલા અમરપુર નામના નગરમાં અમરદેવ નામે એક ધનાઢ્ય ગૃહપતિ હતો. તેને સુંદરી નામે સ્રી હતી, તું અને આ નાળીએરીનો જીવ બંને તેના પુત્રો હતા. ગુણચંદ્ર અને બાલચંદ્ર એવાં તમારા નામ હતાં. અનુક્રમે તમે બંને યુવાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયા. એક વખતે ઘણાં વસ્ત્રાદિક લઈ તમે બંને વ્યાપાર કરવાને બાહેર નિકળ્યા. ફરતા ફરતા આ સ્થાને આવી પહોંચ્યા. તમોને તે વસ્ત્રાદિકનો વિક્રય કરવાથી ઘણો લાભ પ્રાપ્ત થયો હતો. તે વખતે આ લક્ષ્મી પર્વતનો રાજા સુરતેજા હતો. વિજયવર્મ નામના કોઇ રાજાએ તેની પર ચઢાઇ કરી. પછી તે રાજા પોતાની પેદલ સેનાને નગરમાં રાખી પોતે આ લક્ષ્મી પર્વતનો આશ્રય લઇ સંતાઈ રહ્યો. તેવામાં

તમે બંને સર્વ સારરૂપ દ્રવ્ય લઈ આ લક્ષ્મી પર્વ ઉપર આરૂઢ થયા. તમોએ દીર્ઘ વિચાર કરી તે દ્રવ્યને આ સ્થળે દાટી રાખ્યું. દૈવયોગે ગુણચંદ્રના મનમાં વિકાર ઉત્પન્ન થયો. તેણે વિચાર્યું કે, “ આ બાલચંદ્ર મારો ભાગીદાર છે, તે જો ન હોય તો બધા દ્રવ્યનો સ્વામી હું થાઉં” આવું વિચારી તેણે તને વિષ દઈ મારી નાંખ્યો. તું સરલ હૃદયનો હતો તેથી આ સ્થળે વ્યંતર થયો. તે પછી ગુણચંદ્રને સર્પ કરડ્યો એટલે તે પણ આજ સ્થળે મૃત્યુ પામી ગયો. દ્રવ્ય તો તેમજ રહ્યું અને તમે બંને મૃત્યુ પામી ગયા. ગુણચંદ્ર પાપ કર્મના યોગથી મરીને રત્નપ્રભા ભુમિમાં નારકી થયો. એક દેશે ન્યુન એવી પલ્યોપમની આયુષ્ય ભોગવી તું મૃત્યુ પામ્યો અને તે પછી ઢંકનગરના રહેવાશી હરિનંદી નામના સાર્થવાહની સ્ત્રી વસુમતીના ઉદરથી દેવદત્ત નામે પુત્ર થયો. તારો ભાઈ ગુણચંદ્ર નારકીમાંથી નીકળી આ સ્થળે સર્પ થયો અને તે તમે દાટેલા દ્રવ્યની ઉપર સ્થાન કરીને રહ્યો. એક વખતે તું યુવાન થઈ ફરતો ફરતો અહિં લક્ષ્મીદેવીની યાત્રા અર્થે આવી ચડ્યો. તેં ભક્તિથી તે લક્ષ્મીદેવીની પૂજા કરી, દીન તથા ગરીબોને દાન આપ્યું અને ભોજન કરાવ્યું. પછી તું આ સ્થળે ભમતો હતો ત્યાં પેલા સર્પે તને અવલોકયો અને તને તે દ્વેષથી કરડ્યો. તેના ઉગ્ર વિષથી તું પૃથ્વી ઉપર પડીને મરી ગયો. પછી તારા સેવકોએ તે સર્પને મારી નાંખ્યો. તે સર્પ પુનઃ સિંહ થઈને આ સ્થળે ઉત્પન્ન થયો. તે પછી તું આ વિજયની અંદર કૃતાર્ગલા નામની નગરીમાં શિવદેવ

તથા **યશોધરા** નામના કોઇ ગૃહસ્થ દંપતીને ઘેર પુત્ર રૂપે ઉત્પન્ન થયો. તારૂં નામ **ઇદ્રદેવ** પાડયું હતું; આ સ્થલે રહેલા દ્રવ્ય ઉપર ગુણચંદ્ર સિંહ થઇને રહ્યો હતો. જ્યારે તું યુવાન થયો ત્યારે વીરદેવ નામના રાજાએ તે નગરના સ્વામી માનભંગની પાસે તને મોકલ્યો. તારી સાથે કેટલાક માણસો હતાં. આવતાં આવતાં તું આ સ્થલે વિશ્રાંત થયો તે વખતે સિંહ થઇને અવતરેલા ગુણચંદ્રે તને જોયો, તત્કાલ પૂર્વના દ્વેષથી તેણે તને મારી નાંખ્યો. તે પછી શ્રી સ્થલનગરમાં **યક્ષદાસ** નામના એક ચંડાલની **માઘયક્ષા** નામની સ્ત્રીના ઉદરથી તમો બંને જોડલા થઇ અવતર્યા. તેમાં તું **કાલસેન** નામે વિખ્યાત થયો અને તારો ભાઇ **ચંડસેન** નામે વિખ્યાત થયો. તમો બંને ભાઇ મૃગયા રમવાને આ પર્વત ઉપર આવ્યા. તમોએ સાથે રહી આ સ્થલે એક વરાહનો શીકાર કર્યો. પછી આ દ્રવ્યના સ્થલ ઉપર આવી તે વરાહના માંસને પકાવીને તેનું ભોજન કર્યું. પછી તારા ભાઇ ચંડસેને પોતાના શસ્ત્રથી પૃથ્વી ખોદી, ત્યાં તે દ્રવ્યના નિધિનો કાંઠો તેના જોવામાં આવ્યો. તેણે યુક્તિથી તે છુપાવવા માંડ્યો, પણ તારા જોવામાં તે આવી ગયો. પછી તે સમગ્ર દ્રવ્ય પોતાને લેવાની ઇચ્છાથી તને વિશ્વાસ પમાડી મારી નાંખ્યો પછી તું મૃત્યુ પામીને ત્રીજી નારકે પાંચ સાગરોપમની આયુષ્યે ઉત્પન્ન થયો. તારો ભાઇ ચંડસેન તે દ્રવ્ય લેવા ત્યાં રહ્યો, તેવામાં કોઇ શત્રુએ આવી તેને આ સ્થળે મારી નાંખ્યો. તે મર્યા પછી અઢાર સાગરોપમની આયુ-

થ્યે છટ્ટી નારકીમાં ઉત્પન્ન થયો. તું ત્રીજી નરકમાંથી નીકળી શ્રીમતી નગરીના નિવાસી શાલિભદ્રની નંદિની નામની સ્ત્રીના ઉદરથી બાલસુંદર નામે પુત્ર થયો. જ્યારે તું યૌવન વયમાં આવ્યો, ત્યારે શ્રીસદેવ નામના કોઇ મુનિનો તારે યોગ થઇ આવ્યો. તે મુનિ પાસેથી તું શ્રાવક ધર્મને પ્રાપ્ત થયો, શ્રાવક ધર્મના આચરણથી તું મૃત્યુ પામી લાંતક દેવલોકમાં તેર સાગરોપમની આયુષે દેવતા થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને હસ્તિનાપુરમાં રહેતા કુબેરની શ્રેષ્ઠીની સ્ત્રી કીર્ત્તિમતી નામની સ્ત્રીથી પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયો. તારૂં નામ સમુદ્રદત્ત પાડવામાં આવ્યું હતું. તારો ભાઇ નરકમાંથી નીકળી તારા પિતાની સોમિલા નામની દાસીમાં મંગલક નામે ઉત્પન્ન થયો. તમો બંને જ્યારે યુવાન થયા, ત્યારે અનંગદેવ નામના મુનિ પાસેથી શ્રાવક ધર્મને પ્રાપ્ત થયા. આ લક્ષ્મી પર્વતના નિવાસી બલ નામના સાર્થવાહને જિનમતી નામે એક શ્રાવિકા પુત્રી હતી. તેની સાથે તારો વિવાહ થયો. એક વખતે તું મંગલકની સાથે જિનમતીને તેડવા આવતાં આ દ્રવ્યના નિધિ પાસે વિશ્રાંતિ લેવા બેઠો, તેવામાં ચૌદ પાયો તારા જોવામાં આવ્યો. તે ઉપરથી તેં કહ્યું કે, આ સ્થાને દ્રવ્ય છે. તે સાંભળી દાસીપુત્ર મંગલક તે સ્થાને જોવા લાગ્યો. સવારે એક નિધિનો કાંઠો જોવામાં આવ્યો એ વખતે દાસીપુત્ર મનમાં ચિંતવ્યું કે, આ સ્વામી સમુદ્રદત્તને છેતરી આ અમૂલ્ય દ્રવ્યનિધિ હું પોતેજ ગ્રહણ કરી લઉં, એ વખતે એ નિધાનનો કાંઠો તારા જોવામાં આવ્યો. ત્યારે તેં કહ્યું

કે, 'અત્યારે એની શી જરૂર છે? ચાલો આપણે નગરની અંદર જઇએ, દ્રવ્યના ભંડારને મેળવી હર્ષ પામેલા દાસીપુત્રને જોઇ તેં કહ્યું, 'કે તારે આ વૃત્તાંત કોઇની આગળ કહેવો નહિ; હું કહીશ નહિ, એમ કહી તેણે પોતાના હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે " આ સ્વામી મને છેતરવાનો વિચાર કરે છે, પણ તે પહેલાં હું તેને મારી આ ભંડાર હાથ કરી લઉં " પછી તમે અહિંથી આગલ ચાલ્યા. નગરની બાહેર આવેલા બગીચામાં વિશ્રાંતિ લઇ તેં તે દાસીપુત્રને કહ્યું કે ' તું નગરમાં જઇ મારા સાસરાના ઘરની તપાસ કરી આવ, તારી આજ્ઞાથી તે સેવક ચાલ્યો, પણ રસ્તામાં જતાં તેણે વિચાર કર્યો કે, " જો તે તેને સાસરાને ઘેર પહોંચશે તો પછી સત્વર આવીને તે દ્રવ્યનો ભંડાર કબજે કરી લેશે, માટે કોઇ એવી યુક્તિ કરૂં કે, તેના સસરાના ઘરમાં પ્રવેશજ થાય નહિં " આવું ચિંતવી તે નગરમાં આમ તેમ ફરી પાછો ફર્યો ને તેણે નિસ્તેજ વદને આવીને તને જણાવ્યું કે "ભાઇ, તમારી સ્ત્રીએ લોક વિરૂદ્ધ કામ કર્યું છે, ને આપણા આવવાની વાત સાંભળી તે કોઇ ઠેકાણે નાશી ગઇ છે. હવે તેના પિતાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવો તે ઘટિત નથી. " મંગલકના આવા વચન સાંભળી તેં તારા હૃદયમાં ચિંતવ્યું કે, " અરે સ્ત્રી જાતને ધિક્કાર છે; તે સ્ત્રી જૈન શાસ્ત્રથી વાસિત અને કુલીન હતી, તે છતાં મોહને વશ થઇ તેણીએ આવું કામ કર્યું. હવે એવા અનુચિત ગૃહાવાસમાં રહેવું યોગ્ય નથી. હવે તો કામદેવનો સંગ છોડી અનંગદેવ મુનિની પાસે વ્રત ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે." આવું ચિંતવી તેં મંગલકને કહ્યું કે, " ભાઇ, તું પિતા

પાછો ચાલ્યો જા, હું તારી સાથે આવવાનો નથી." તારાં આવાં વચન સાંભળી મંગલકે હૃદયમાં વિચાર્યું કે "આ સમુદ્રદત્ત મને છેતરીને આ દ્રવ્યનો નિધિ લેવાની ઇચ્છા રાખે છે. માટે તેને અહિં મારી નાંખવો યોગ્ય છે." આવું ચિંતવી મંગલક કપટ વાણીથી બોલ્યો "બન્ધુ, આવા સ્થાનમાં તમને એકલા મૂકી મારા પગ કેમ ઉપડે ?" તેનાં આવાં વચન સાંભળી તેં કહ્યું, "ભાઇ મંગલક, જો તારે એવો આગ્રહ હોય તો આપણે કોઇ નિમિત્ત પૂછવા ચાલો અનંગદેવ મુનિ પાસે જઇએ" આ પ્રમાણે વિચાર કરી તમે બંને તે માર્ગે ચાલ્યા. આગળ ચાલતાં કોઇ વિષમ જંગલ આવ્યું, એટલે તે દુર્બુદ્ધિ મંગલકે પોતાની પાસે રહેલી છરી વડે તને ઘાયલ કર્યો, તેવામાં અનંગદેવ મુનિના શિષ્યો ત્યાં ચાલતા હતા, તેમણે તને જોયો, એટલે મંગલક છરી ફેંકીને નાસી ગયો. એ છરીને જોઇ અને ઓળખી તને મનમાં આવ્યું કે, "મંગલકે પેલા દ્રવ્યના નિધાનના લોભથી આ કામ કર્યું હશે. તેમ વળી મારી ગર્ભિણી સ્ત્રી જિન-મતીનો વૃત્તાંત પણ તેણે ખોટો કહ્યો હશે. કારણ કે, જે કુલીન [illegible]ક બાળક કદિ પણ લોક વિરુદ્ધ કામ કરેજ નહિ," આ પ્રમાણે તું વિચારતો હતો તેવામાં અનંગદેવ મુનિ સાધુઓની સાથે ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમણે તને જોઇ અને ઓળખ્યો. જ્યારે તને તે વિષે પૂછ્યું એટલે તેં તેમની પાસે યથાર્થ વાત કહી બતાવી. પછી તેમની સાથે તું સ્થાનેશ્વર નગરમાં ગયો અને ત્યાં એક માસકલ્પ સાથે રહેતાં તને લાગેલો છરીનો ઘા રૂ-ઝાઇ ગયો. તે પછી તારી સ્ત્રી જિનમતીનો સત્ય વૃત્તાંત તારા

જાણવામાં આવ્યો તે વખતે તારા હૃદયમાં ઉત્તમ પ્રકારની ભાવના પ્રગટ થઈ આવી. તેં ચિંતવ્યું કે, " અહો ! મોહની વિચિત્રતા કેવી છે? આ સંસાર કેવો નઠારો છે? મંગલકે દ્રવ્યની કામનાથી જિનમતી જેવી પવિત્ર સ્ત્રીને કલંક આપ્યું અને મારા શરીર ઉપર છરીનો ઘા કર્યો. જો કે જિનમતી અખંડ શીલવતી છે, તથાપી હવે મારે એ સ્ત્રીની પણ જરૂર નથી. આ સંસારજ દુઃખરૂપ છે. જો હું વ્રત ગ્રહણ કરીશ તો તત્ત્વને જાણનારી જિનમતિ પણ મારી પાછળ વ્રત ગ્રહણ કરશે. એટલે એ પવિત્ર સ્ત્રી પણ આ સંસારસાગરને ઉતરી જશે. " આવું ચિંતવી તેં અનંગદેવ મુનિની પાસે વ્રત ગ્રહણ કર્યું. કેટલેક દિવસે તારા વ્રત ગ્રહણની વાર્ત્તા જિનમતીના સાંભળવામાં આવી; અટલે જિનમતીનું હૃદય સંવિગ્ન થઈ ગયું. પછી તેણીએ તારી પાસે આવી તારી સ્તુતિ કરી હર્ષથી દીક્ષા અંગીકાર કરી, ગુરૂએ ઇર્ષ્યા વગેરે સ્ત્રીનો સ્વાભાવિક દોષ જાણી તેણીને સુમતિ નામની ગુરૂણીને શિષ્યા તરિકે અર્પણ કરી.

તે પછી અનુક્રમે નિરતિચાર સાધુપણું વિધિથી પાળી તું મૃત્યુ પામી ગયો. મૃત્યુ પામીને પચ્ચીશ સાગરોપમની આયુષ્યે ગ્રૈવેયક વિમાનમાં દેવતા થયો. તારો ભાઈ મંગલક તે દ્રવ્યના નિધાનને મોટી શિલાઓથી આચ્છાદિત કરી તેના મોહથી ત્યાં વાસ કરી રહ્યો અને ત્યાં રહી માંશનો આહાર કરવા લાગ્યો. કેટલેક દિવસે તે મૃત્યુ પામી બાવીશ સાગરોપમની આયુષ્યે છઠ્ઠી નરક ભૂમિમાં નારકીપણે ઉત્પન્ન થયો.

ત્યાંથી નીકળી આ (વિજય) માં આવેલા શબ્દવર્દ્ધન નગરમાં વેલ્લીયક નામના ચાંડાળને ઘેર બકરા રૂપે ઉત્પન્ન થયો. તે બકરો જ્યારે યૌવન વયમાં આવ્યો, ત્યારે તે બકરીઓના ટોળા માં રહી વિષય સુખ ભોગવવા લાગ્યો. એક વખતે ઘણી બકરીઓના ટોળા સાથે તે આ દ્રવ્યને સ્થળે આવી ચડ્યો, તેવામાં આ સ્થળને જોતાંજ તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થઇ આવ્યું, ને જ્ઞાનના યોગથી તે લોભાંધ થઇ ત્યાંજ આડીને ઉભો રહ્યો, તેના ધણી વલ્લીયકે બળાત્કારે હાંકવા માંડ્યો, તો પણ તે ચાલ્યો નહિ. એટલે ગુસ્સામાં આવેલા વલ્લીયકે તેને શસ્ત્રથી મારી નાંખ્યો. ત્યારપછી તે તે સ્થળે ઉંદર થઇને અવતર્યો. ને તેણે પૂર્વની જેમ તે દ્રવ્યના સ્થાનનો આશ્રય કર્યો.

એક વખતે સોમચંદ્ર નામનો કોઇ જુગારી આ સ્થળે આવ્યો. તેણે પોતાની આગળ ઘુમતા ને ઉંદરને મારી નાંખ્યો, તે પછી નાક તથા કાન વીના તેનીજ સ્ત્રીમાં તે પુત્ર રૂપે ઉત્પન્ન થયો. તેનું રૂદ્રચંદ એવું નામ પાડવામાં આવ્યું. તેને આનર પાળવા સુધી ઉપર ચડાવવામાં આવ્યો. ને પછી તે નારકી થયો. તેમ. ત્રણ સાગરોપમની આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તે આ વિજયમાં અને આજ નગરમાં અશોકદત્ત નામના શેઠીની શુંભકરા નામની પત્નિમાં શ્રી નામે પુત્રી થઇ. જ્યારે શ્રી યૌવનવતી થઇ, ત્યારે સાગર શેઠીના પુત્ર સમુદ્રદત્ત તેણીને પરણ્યો. તે શ્રી અને સમુદ્રદત્ત વિષયભોગ ભોગવતાં શ્રીના ઉદરમાં ગ્રૈવેયક વિમાનથી ચ્યવીને તું પુત્રરૂપે અવતર્યો. તારૂં નામ સાગરદત્ત

પાડયું હતું. જ્યારે સાગરદત્ત યૌવનવયમાં આવ્યો, ત્યારે દેવશર્મા નામના ગુરૂ પાસેથી તેણે આર્હતધર્મને પ્રાપ્ત કર્યો. તે પછી ઇશ્વરસ્કંદ નામના શ્રાવકની નંદિની નામની પુત્રીની સાથે સાગરદત્તનો વિવાહ થયો. તેની સાથે ભોગ ભોગવતાં તારે એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તેનો જન્મોત્સવ કરવાને તું આ સ્થળે આવ્યો. અહિં આવી તે પુત્રના પારણાને માટે એક સ્થંભ લેવાને તેં આ સ્થળે ખાડો કર્યો, તેવામાં તે દ્રવ્યના ભંડારનો કાંઠો તારા જેવામાં આવ્યો. પછી તેને પૂરી દઈ બીજે સ્થળે ખાડો કરી ભુખ્યા લોકોને ભોજન કરાવી પોતે ભોજન લઇ સ્વજન વર્ગની સાથે નગરમાં આવ્યો. તું માતૃભક્ત હતો તેથી તેં તારી માતાને તે દ્રવ્યના નિધાન વિષે પૂછ્યું, એટલે તેણીએ કહ્યું કે, ‘ તે નિધિ જોયા પછી હું તને યોગ્ય લાગશે તે કહીશ ’ માતાના આ વચન સાંભળી તું માતાને તે નિધિના સ્થાનમાં લઇ ગયો. તે નિધિને નજરે જોઈ તારી માતાએ લોભથી, અજ્ઞાનથી અથવા પૂર્વના અભ્યાસથી હૃદયમાં વિચાર્યું કે, “ આ પુત્રને મારી હું એકલી એ દ્રવ્ય લહું ” આવું ચિંતવી માતા બોલી “ વત્સ, આ નિધાનનું દ્રવ્ય ઘણું છે, માટે જો આપણે તે ઘેર લઇ જઇશું તો તે વાત રાજાના જાણવામાં આવ્યા વગર રહેશે નહિ, જો રાજા જાણશે તો પછી તે તેની સાથે આપણાં ઘરનું દ્રવ્ય પણ લઇ લેશે; માટે આ દ્રવ્ય કોઈ સમયે લેવું. હમણા તો તેને પૂરી દેવું. ” માતાના આ વચન સાંભળી તેં માતાને કહ્યું કે, “ માતા, તમારી જેવી આજ્ઞા હોય તેમ કરીશ ” પછી તમો બંને માતા અને પુત્ર નગરમાં આવ્યાં.

કેટલાએક દિવસો સુખમાં ચાલ્યા ગયા. પૂર્વ ભવના અભ્યાસથી લોભના ક્ષોભવાળી તારી માતા તે દ્રવ્ય લેવાને તારો વધ ચિંતવવા લાગી. એક વખતે તેં પૌષધવ્રત ગ્રહણ કરેલ તેના પારણાને દિવસે તને વિષ આપ્યું. દ્રવ્યના લોભથી લુબ્ધ થયેલી માતાએ પુત્રનો ઘાત કર્યો. જ્યારે તને મુર્છા આવી ત્યારે તારી માતા નંદિનીએ લોકોની આગળ શુદ્ધ થવાને મહાન કોલાહલ કરવા માંડ્યો. તેનો કોલાહલ સાંભળી સ્વજન વર્ગ એકઠો થયો. તેવામાં કોઈ એક સિદ્ધ પુરૂષ તારે ઘેર આવી ચડ્યો. તને પોતાનો સાધર્મી જાણી મંત્રના પ્રભાવથી નિર્વિષ કરી દીધો. તે પછી આયુષ્યની અસ્થિરતા જાણી તારામાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. વૈરાગ્યના પ્રભાવથી તેં દેવશર્મા ગુરૂની પાસે સત્વર વ્રત ગ્રહણ કર્યું. તે સર્વને નિરતિચારપણે પાળી અનુક્રમે કાળધર્મ પામી ત્રીશ સાગરોપમની આયુષ્યે નવ ગ્રૈવેયકમાં દેવતા થયો. તારી માતા તે દ્રવ્યના નિધિ ઉપર મોહ કરી ત્યાંજ મૃત્યુ પામી, સત્તર સાગરોપમની આયુષ્યે પાંચમી નરકે ઉત્પન્ન થઈ. તે પછી નરકમાંથી નીકળી વિવિધ પ્રકારની તિર્યંચ યોનિમાં ભ્રમણ કરી લોભના દોષથી આ નાળીયેરી રૂપે ઉત્પન્ન થયેલી છે. તું ગ્રૈવેયક વિમાનથી ચવી સાગરદત્ત શેઠની સ્ત્રી શ્રીમતીના ઉદરમાં આ પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થયેલો છે. આ પ્રમાણે આ દ્રવ્ય સંબંધી તમારો બન્નેનો વૃત્તાંત છે."

હે સ્વામી, આ પ્રમાણે તે મહાનુભાવ પાસેથી મારો પૂર્વ વૃત્તાંત સાંભળી મને હૃદયમાં સંવેગ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. હું

આ સંસારરૂપ કારાગૃહમાંથી નિર્વેદ પામી ગયો. પછી શ્રી અજિતદેવની સમક્ષ તે નગરના રાજાને જણાવી તે દ્રવ્ય મેં ગ્રહણ કર્યું. દીન તથા અનાથ જનોને તે દ્રવ્યનું દાન આપી મેં વિજયવર્મા મુનિની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. ભદ્ર, આ પ્રમાણે મારો પૂર્વ વૃત્તાંત છે. દ્રવ્યનો મોહ કેવો દુઃખદાયક છે, એ વિષે તારે પણ વિચાર કરવાનો છે. આ સંસારમાં અનેક પ્રકારનો મોહ પ્રાણીઓને દુરાચાર સેવવાની પ્રેરણા કરે છે."

તે મહામુનિ વિજયસિંહના આવા વચન સાંભળી શિખીના હૃદયમાં વૈરાગ્યભાવના પ્રગટ થઇ આવી. તે વિરક્ત ભાવને ધારણ કરી બોલ્યો "મહાનુભાવ, આપે કહ્યું તે યથાર્થ છે. આ સંસાર એવોજ છે. પ્રભુની પાસે દીક્ષા લેનારા તમને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે. આપ મહાનુભાવે આ મહાવ્રત અંગીકાર કરી માનવજીવનને સાર્થક કર્યું, આપના જેવા મહાત્માઓ આ સંસારના મોહ જીવને દૂર કરવાને સમર્થ થઈ શકે છે. આપની પવિત્ર મનોવૃત્તિ અને વિરક્ત ભાવના જોઇ મારા અંતરમાં અપૂર્વ આનંદ ઉત્પન્ન થયો છે. હું આજે આપના દર્શન કરી સંપૂર્ણ કૃતાર્થ થયો છું. આજે આપના સમાગમથી હું મારા જીવનના ઉચ્ચ પ્રદેશમાં આવ્યો છું"

આ પ્રમાણે કહી સુબોધ પામેલો શિખી તે સૂરિવરના ચરણકમળમાં નમી પડ્યો, તેના અંગમાં ગુરૂભક્તિનો પ્રભાવ પ્રસરી ગયો હતો. તેની ઉત્તમ ભાવના જોઇ મહાનુભાવ વિજયસિંહસૂરિ પ્રસન્ન થયા અને તેમણે શિખીના ભવ્ય આત્માને હૃદયથી ધર્મલાભની આશીશ આપી હતી.

પ્રકરણ ૩ જું.

શિખીનો સદ્દબોધ.

સૂરિવર વિજયસિંહની વાણી સાંભળ્યા પછી બ્રહ્મદત્તના પુત્ર શિખીના હૃદય ઉપર સારી અસર થઈ હતી. શિખી પ્રભુના મુખથી પ્રરૂપેલા ધર્મને સાંભળવાને ઉત્સુક થયો હતો. સદ્દબુદ્ધિ શિખીએ વિનયથી સૂરિવરને કહ્યું, " મહાનુભાવ, શ્રી જિનભગવંતે ધર્મને કેવી રીતે પ્રરૂપેલો છે ? તે મને કૃપા કરી સંભળાવો. "

શિખીની આ પ્રાર્થના ધ્યાનમાં લઇ સૂરિવર વિજયસિંહ બોલ્યા " ભદ્ર, ધર્મ વિષેનો તારો પ્રશ્ન સાંભળી મારા હૃદયમાં અતિ આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે. પરોપકારી પ્રભુએ ધર્મની પ્રરૂપણા કેવી રીતે કરેલી છે તે તું સાવધાન થઇને સાંભળ— " દાન, શીળ, તપ અને ભાવ—એ ચાર પ્રકારનો મુખ્ય ધર્મ છે. તેમાં પ્રથમ દાનધર્મ અભયદાન જ્ઞાનદાન અને ધર્મોપષ્ટંભદાન—એવા ત્રણ પ્રકારના છે. સર્વ પ્રાણીમાત્રની રક્ષા કરવી એ અભયદાન કહેવાય છે. રાજા અને રંકને જીવવાની ઇચ્છા સરખી છે. રાજા જીવવાના લોભથી રાજ્યનો પણ ત્યાગ કરવા તૈયાર થાય છે. જે પ્રાણી એવું ઉત્તમ અભયદાન આપે છે, તે પ્રાણી રૂપવાન, નિરોગી, દીર્ઘાયુ અને શ્રેષ્ઠ જીવનવાળો થાય છે.

બીજું જ્ઞાનદાન ઘણુંજ ઉપયોગી છે. જ્ઞાનના દાનને

પ્રાપ્ત થયેલો પ્રાણી બંધ તથા મોક્ષનો કલ્યાણકારી ઉપાય જાણે છે. જે માત્ર જ્ઞાનદાન કરવાથી સુર અસુર અને મનુષ્યની લક્ષ્મીઓનું દાન કરેલું કહેવાય છે, તેવા જ્ઞાનદાનની સમાન બીજું દાન કયું છે ? જ્ઞાનદાનથી મનુષ્ય આત્મા સર્વજ્ઞપણાનો અધિકારી થાય છે અને અનુક્રમે કર્મનો ક્ષય કરી તે પરમ પદને પ્રાપ્ત કરે છે.

ત્રીજું **ધર્મોપષ્ટંભદાન** સાધુઓને ઉદ્દેશીને અપાય છે. નવકોટીથી શુદ્ધ એવું એ દાન સર્વદાનોમાં ઉત્તમ છે. પવિત્ર ચારિત્રધારી મુનિને અન્ન પાન વસ્ત્ર પાત્ર શયન ઔષધ અને આસન આપવું તે **ધર્મોપષ્ટંભદાન** કહેવાય છે. દાતા, ગ્રાહક, કાળ અને ભાવ એવા ભેદથી શુદ્ધ એવું તે દાન ચાર પ્રકારનું છે. કીર્ત્તિ તથા અહંકારથી વર્જિત એવો દાતાર શ્રદ્ધાથી જે ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્ય આપે તે પહેલું **દાતૃશુદ્ધ** દાન કહેવાય છે. દશ પ્રકારના ધર્મના પાત્ર, ત્રણ ગુપ્તિવાળા અને નિયમધારી મુનિને જે દાન આપવામાં આવે, તે બીજું **ગ્રાહકશુદ્ધ** દાન કહેવાય છે. માત્ર શરીરના નિર્વાહને માટે યોગ્યકાળે આહાર લેવાની ઇચ્છા રાખનારા સાધુઓને હિતકારી અને માપવાળું જે દાન આપવામાં આવે તે ત્રીજું કાળશુદ્ધ દાન કહેવાય છે. જેમ કાળને અનુસરીને કરેલું ખેતીનું કામ સફળ થાય છે, તેમ કાળને અનુસરીને આપેલું દાન સફળ થાય છે. જેમાં દાતાર છળ-કપટ રહિત થઇ શાંત ચિત્તે અને રોમાંચિત શરીરે ભક્તિથી દાન આપે તે ચોથું **ભાવશુદ્ધ** દાન કહેવાય છે. મોક્ષના હેતુના નિદાનમાં એ પુરાતન વિધિ કહેલો છે. જિન ભગવંતે

દ્રવ્યાદિકનો અભિગ્રહ લેવો, પૃથ્વીપર શયન કરવું, સ્નાનનો ત્યાગ કરવો, કેશનો લોચ કરવો, પ્રતિકર્મ કરવા નહિં, ગુરૂની આજ્ઞા માનવી, પરીસહો તથા ઉપસર્ગો સહન કરવા અને અઢાર હજાર શીલાંગ રાખવા. આ પ્રમાણે યતિધર્મ પાળવો ઘણો અશક્ય છે. શુદ્ધ ચારિત્રને પાળવું, તે વસ્ત્રથી પવન ધરવા જેવું છે, સામે પૂરે નદી ઉતરવા જેવું છે. એકલાએ સૈન્યને હણવા જેવું છે, ત્રાજવામાં મેરૂને તોળવા જેવું છે. અને આ ત્રણ જગતનો જયધ્વજ ગ્રહણ કરવા જેવું છે."

સૂરિશ્વરના આ વચન સાંભળી શિખી બોલ્યો "પ્રભુ, એ વાત સત્ય છે, પરંતુ જે મનુષ્ય આ સંસાર ઉપરથી ઉદ્વેગ પામ્યો છે, તેને કાંઈપણ દુષ્કર નથી." મુનિવરે શાંતતાથી કહ્યું, "ભદ્ર, આ લોક તથા પરલોકના હિતની ઇચ્છા રાખનારા મનુષ્યે સર્વ અનર્થનું કારણ રૂપ એવા મહા મોહને હણવો જોઇએ." શિખીએ ઉત્તર આપ્યો. "ભગવન, તેને હણવાનો ઉપાય ચારિત્ર છે, માટે આપ અનુગ્રહ કરી મને તે ચારિત્રનું દાન કરો." ગુરૂ બોલ્યા—"ભદ્ર, મેં તારી ઉપર અનુગ્રહ કરેલો જ છે. કાંઇ પણ શાસ્ત્રાર્થનો પ્રતિબોધ આપી દીક્ષા આપવી એ મારી મર્યાદા છે. તે મર્યાદા સાચવવા માટેજ મેં તને પ્રબોધ આપેલો છે." શિખી વિનયથી બોલ્યો "મહાનુભાવ દીક્ષિત પુરૂષે પણ શાસ્ત્રની મર્યાદા રાખવી જોઇએ."

આ પ્રમાણે વિજયસિંહસૂરિ અને શિખી વાર્તાલાપ કરતા હતા, તેવામાં શિખીનો પિતા બ્રહ્મદત્ત અનેક લોકોના

પરિવાર સાથે ત્યાં આવ્યો. તેણે આવી ગુરૂને વંદના કરી એટલે ગુરૂએ તેને ધર્મલાભ આશીષ આપી. બ્રહ્મદત્ત આશન ઉપર બેઠો એટલે શિખી પિતાને પ્રણામ કરી બોલ્યો—" પૂજ્ય પિતા મારી એક માગણી છે. તે આપવા કૃપા કરો. " બ્રહ્મદત્ત પુત્ર ઉપર પ્રેમ લાવી બોલ્યો " વત્સ, મારો પ્રાણ પણ તારે આધીન છે. જે તારી ઇચ્છા હોય તે માગી લે " પિતાના આવા ઉદાર વચન સાંભળી શિખી શાંત સ્વરે બોલ્યો " પુજ્ય પિતા, કેટલીએક ઘરની હકીકત જાણ્યા પછી હું સંસાર વાસથી કંટાળી ગયો છું. આ લોકમાં મનુષ્યજન્મ દુર્લભ છે, પ્રિય સમાગમ અનિત્ય છે, સમૃદ્ધિઓ ચંચલ છે, યૌવન વય પુરૂષના જેવું છે, કામદેવ પરલોકનો શત્રુ છે, વિષયોનો સમૂહ ભયંકર છે અને મૃત્યુ અનિવાર્ય છે, માટે કૃપા કરી મને મહાવ્રત અપાવો. "

શિખીના આવા વિરક્ત વચન સાંભળી બ્રહ્મદત્ત ગદ્‌ગદ્‌ થઇ ગયો. પુત્રસ્નેહને લઇને તેનું હૃદય આર્દ્ર થઇ ગયું. તે ક્ષણવાર વિચાર કરીને બોલ્યો " પુત્ર, યતિધર્મ ગ્રહણ કરવાનો આ તારે સમય નથી, હજુ તું યૌવન વયના સુખનો અધિકારિ છે. સંસારનો અનુભવ કર્યા પછી ચારિત્રધર્મના મહામાર્ગનો પથિક્ બનવાને તું યોગ્ય છે, તારી મનોવૃત્તિ વિરક્ત થયેલી છે, તથાપિ તારી વાસના નિર્મૂળ થવી અશક્ય છે, તેમ છતાં કદિ તું સંસારનો ત્યાગ કરવાને ઉત્સુક થયો છે તો પણ તારાથી દુષ્કર યતિધર્મનું સેવન થઇ શકશે નહિં. ખડ્ગની ધાર જેવા ચારિત્ર ધર્મને આચરવાનો અધિકાર ઘણો દુલર્ભ છે. જ્યારે

હમેશાં શિખીનું અશુભ ચિંતવતી હતી. "પોતાના પુત્રને ઔરસ પુત્રનું અશુભ ચિંતવનારી આર્ય માતા ભારતમાં કોઇ હતી નહિ. આર્ય માતાના હૃદયમાં પુત્રવત્સલ્ય સ્વભાવિક રીતેજ હોય છે. પુત્ર ગમે તેવા દુર્ગુણી, મૂર્ખ અને અવિનીત હોય તો પણ, માયાળુ માતા પુત્રપ્રીતિ ધરતી નથી. પવિત્ર અને પૂજ્ય માતા પોતાના અપરાધી અને અજ્ઞાની પુત્રના અપરાધને માફ કરવા તત્પર થાય છે. જાલિની તેવી માતા ન હતી, પૂર્વ કર્મના યોગથી આર્ય માતાનું લક્ષણ પણ તેણીનામાં હતું નહિ, તે સર્વ રીતે અનાર્ય હતી. શિખી પોતાનો ઔરસ પુત્ર હતો, તો પણ તે તેને સાપત્ન પુત્રના જેવો ગણતી હતી. શિખી ગૃહનો ત્યાગ કરી બાહેર ચાલ્યો ગયો હતો, તથાપિ એ કુટિલ માતાના હૃદયમાંથી તેની તરફનો દ્વેષ જરા પણ ન્યૂન થયો ન હતો. તે પુત્ર નગરમાં, ગામમાં, અરણ્યમાં, કે માર્ગમાં ગમે ત્યાં હોય તો પણ તેનું અશુભ થાઓ ને સર્વ રીતે દુઃખી થાઓ." એમ પાપી જાલિની પોતાના હૃદયમાં ચિંતવતી હતી.

વાંચનાર, તને આ પુત્ર દ્વેષિણી જાલિનીના દુશ્ચરિત્ર ઉપરથી સારો પ્રતિબોધ પ્રાપ્ત થશે. પરિણામે એ દુર્હૃદયા જાલિની તેના અનાચારનું ફળ પ્રાપ્ત કરશે. ત્યારે તારા હૃદયમાં નિશ્ચય થશે કે, દ્વેષી અને પાપી આત્માઓની નઠારી ગતિ થયા વિના રહેતી નથી. આ નિશ્ચયથી તું તારા જીવનને તેવા દોષથી દૂર રાખવાને પ્રયત્ન કરજે. જો તારો આત્મા જાગ્રત રહેશે તો તને એ સન્માર્ગનું દર્શન થયા વિના રહેશે નહિ.

પ્રકરણ ૫ મું.

નાસ્તિકતાનો નિરાસ.

પિંગલક નામે એક પુરૂષ બ્રહ્મદત્તનો આશ્રિત હતો. તે ઘણોજ નાસ્તિક હતો. પુણ્ય, પાપ, જીવ, અજીવ, આત્મા વગેરે પદાર્થોને તે માનતો ન હતો. તેની બુદ્ધિમાં મલિનતાની છાયા પ્રસરી ગઇ હતી. ધર્મ એવું નામ સાંભળતાંજ તેના હૃદયમાં તિરસ્કાર છુટતો હતો.

આ પિંગલક બ્રહ્મદત્તની સાથે વિજયસિંહસૂરિની પાસે આવ્યો હતો. પિંગલકના નાસ્તિક વિચાર તરફ બ્રહ્મદત્તને અભાવ હતો, તથાપિ તે તેને પોતાની સાથે રાખતો તેનું કારણ તેની સેવાવૃત્તિ હતી. પિંગલકનામાં સેવાવૃત્તિનો ભારે ગુણ હતો, તેથી તે બ્રહ્મદત્ત પિંગલકને અહનિશ ચાહતો હતો.

શિખીએ જ્યારે દીક્ષા લેવાની પવિત્ર ઇચ્છા દર્શાવી અને તેના પિતા બ્રહ્મદત્તે તેને અટકાવવા કેટલાએક વચનો કહ્યાં, ત્યારે નાસ્તિક પિંગલક પોતાના વિચાર પ્રગટ કરવાને તત્પર થયો. પિંગલક નાસ્તિક હતો, તથાપિ તે ઘણો બુદ્ધિમાન હતો. પોતાની નાસ્તિકતા સિદ્ધ કરવાને સારી રીતે સમર્થ હતો. જો કોઇ આસ્તિક વિદ્વાન તેની સામે પ્રત્યુત્તર આપવાને સમર્થ ન હોય તો પિંગલક પોતાનો પક્ષ સિદ્ધ કરવાને સમર્થ થઇ શકે તેવો હતો.